

Rafo Bogišić

PASTORALA SAVKA GUČETIĆA BENDEVIŠEVIĆA

1.

Stari dubrovački biografi ističu književni i pjesnički rad Savka Gučetića Bendeviševića (1530—1603), ali znaju za samo jedno njegovo književno djelo: dramu *Dalida*. Tako biografi,¹ a tako i F. M. Appendini,² koji na temelju biografâ i na temelju poznatih tekstova daje kraću sintezu Guče-

¹ Tako npr. Ignjat Đurđević (*Vitae illustrium Rhacusinorum. Biografska dela Ignjata Đurđevića*. Zbornik za istoriju, jezik i knj. srpskog naroda II, 7, Beograd 1935, str. 73) doslovce piše samo ovo: »Sabinus Bendeviscevicz Gozsius transtulit illyrice 'Adrianam' Lodovici Groti quem caecum Adriae vulgo nuncupant, quam Dalidam appellavit. Incipit vero. Mortuus circa annum 1603.«.

² F. M. Appendini (*Notizie storico-critiche*, II, Dubrovnik, 1803, 233) na temelju pogrešnih zaključaka biografâ (Dolci, *Fasti*, 59) misli da je Gučetić preveo dvije talijanske tragedije: *Hadriana* Vincenza Giusti i *Dalida* Lodovica

tičeva književnog rada. Ni u rukopisnoj ostavštini u našim knjižnicama nije odmah pronađeno kakvo drugo dramsko djelo ili bilo kakav književni proizvod ovog autora. U skladu s tim, i u Akademijinoj je seriji Stari pisci hrvatski³ ovaj autor predstavljen samo navedenom dramom. Nakon toga i književni historičari, počevši od Armina Pavića pa dalje, uz ime Savka Gučetića Bendeviševića spominju samo drama *Dalida*.⁴ Dakako, samo o *Dalidi* govori i Pavle Popović, jedini koji je o Gučetiću pisao opširnije.⁵

Ipak, u novije smo vrijeme doznali da je sačuvana još jedna drama ovog autora. Potaknut jednim navodom iz *Svetog Ilirika* (Farlatti-Colletti, VI, 1800, 19), u kojemu se kaže da je Savko Gučetić preveo *Amintu* Torquata Tassa, poznati je istraživač Petar Kolendić, naišavši u Arhivu JAZU u Zagrebu na dva rukopisna kodeksa u kojima se pod imenom *Raklica* krije svojevrsna prerada Tassove pastorale, pomislio da bi to moglo biti djelo o kojemu se govori u *Svetom Iliriku*.

Svoju pretpostavku Kolendić je dokazao. U kraćem članku u »Južnom pregledu« Kolendić je 1934. godine izvijestio znanstvenu javnost da je anonimna drama *Raklica* što se čuva u dva rukopisna kodeksa u Arhivu JAZU u Zagrebu zapravo prijevod, odnosno svojevrsna prerada Tassova *Aminte*, a autor koji je *Amintu* preradio da je Savko Gučetić Bendevišević, poznati autor *Dalide*. Nakon metričke i gramatičke analize stiha u *Raklici*, a i usporedivši svoje rezultate s *Dalidom*, Kolendić je svoje mišljenje iznio u obliku čvrstog uvjerenja: »I ja bez ikakva ustezanja, ne bojeći se demantija... otvoreno tvrdim da je ta *Raklica* bez ikakve sumnje delo Savka Gučetića, jer ako i ima po koja mikroskopska razlika između obe drame (misli se, dakako, na *Dalidu*, op. R. B.), treba je jednostavno odbiti na pozne prepise u kojima su ta dela očuvana.«⁶

Nema, dakako, razloga da sumnjamo na zaključke Petra Kolendića. Ovaj poznati istraživač i izvan ovog slučaja pokazao je da zna metodom metričke, stilske i gramatičke usporedbe sa sigurnošću utvrditi autorstvo nekog anonimnog djela. Kolendićev su zaključak prihvatili bez rezerve i kasniji književni historičari, pa se kasnije uz ime Savka Gučetića Bendeviševića povezuje ne više jedna nego dvije drame: *Dalida* i *Raklica*.⁷

Grotta. Međutim u novije vrijeme utvrđeno je da je Gučetićeva *Dalida* zapravo kontaminacija dviju talijanskih tragedija, i to *Hadriane* Lodovica Grotta (1541—1585) i *Orbecche* G. B. Giraldi-Cinthija (1504—1573) (V. Pavle Popović, *Savko Gučetić, dubrovački pesnik XV. veka*. Glas SKA, CXXXVIII, Beograd 1930, 25—26 i d.), te da je u ponavljanju informacije o Gučetićevu prijevodu dviju talijanskih drama uvijek riječ o jednoj, o *Dalidi*.

³ *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasima, Savka Gučetića Bendeviševića, Stari pisci hrvatski*, knj. 16. Zagreb, 1888. Priredio Pero Budmani.

⁴ Isp. B. Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1913, str. 186.

⁵ P. Popović, op. cit., str. 3—58. Popović, usporedivši odnose između tragedija koje su se spominjale u svezi s *Dalidom* i Gučetićem utvrđuje pravo stanje stvari. V. bilj. 2.

⁶ P. Kolendić, *Tassov Aminta u prevodu Savka Gučetića*, »Južni pregled«, IX, 1934, 10, 380—383. I kasnije u knjizi: *Iz starog Dubrovnika*, Beograd 1964 (133—136). Priredio Miroslav Pantić.

Nakon Kolendićeva otkrića historičari *Raklicu* spominju, ali o njoj nitko nije opširnije pisao. Kolendićeva informacija nije pobudila zanimanje, djelo nije proučavano, nije ni objavljeno. S obzirom na *Raklicu*, još smo uvijek na stupnju spoznaja što nam ih je predočio i ponudio Kolendić. Vrijeme je, dakle, da se upoznamo i s drugim sačuvanim dramskim djelom Savka Gučetića, s *Raklicom*.

Prije nego se bilo što kaže o Gučetićevoj *Raklici* treba se podsjetiti Gučetićeva predložka — uzora, tj. *Aminte* Torquata Tassa. Valja se podsjetiti kakvo je djelo *Aminta*, kakav mu je smisao i motivacijski kompleks, kako je organizirano i komponirano.

Poznatu Tassovu pastoralu precizno je i uvjerljivo okarakterizirao ugledni talijanski književni historičar Francesco De Sanctis. Bit će zato najbolje ponoviti kako je on definirao *Amintu*:

»*Aminta* nije pastirska drama, nije uopće drama. To je lirska poema, pod pastirskim imenima i dramatskom formom, više dramatisirano pripovijedanje nego pravo prikazivanje, kao što su to bile tragedije i komedije i tako zvane 'pastirske drame' u Italiji. (...) Najčudniji događaji gomilaju se s magičnom brzinom, jedva naznačeni; oni i nisu drugo nego izlika za monologe i 'poglavlja' u kojima se očituju osjećaji lica, isprekidane narativnim dijelovima. Takve su vrste bile i ekloge, odnosno pastoralne komedije, koje su se još od Boiardovih vremena počele prikazivati na dvoru u Ferrari... Te ekloge, koje su od homerske i vergilijevske jednostavnosti bile dovedene sve do ozbiljna dramatskog razvoja, nazivale su se, ni više ni manje, nego 'šumskim bajkama', odnosno 'pastoralnim komedijama'.

U Tassovu *Aminti* radnja se odigrava iza pozornice, nju pripovijedaju svjedoci, odnosno sudionici, iznoseći dojmove i strasti, koji su u njima pobuđeni. Sva je zanimljivost u pripovijedanju, koje se lirski razvija i prepleće korovima, a njihova je zamisao apoteoza pastirskoga života i ljubavi... Motiv je lirski; više je to razvijanje idiličnih osjećaja, nego karaktera i događaja. Nižu se živahni opisi, solilokviji, komparacije, sentencije, strasti. Djelo prožima neka muzička mekoća, puna ljupkosti i nježnosti, koja i suzu čini požudnom. Ima mnogo jednostavnosti u zapletu i u stilu; ne gubeći eleganciju, stil dobiva na prirodnosti, uz takvu jasnoću, koja se čini nehajem, a ustvari je profinjena umjetnost. Stoga je ta jednostavnost mehanična i namještena, ona daje pastirski izgled svijetu, koji je pun ukrasa i izvještačenosti. Rafiniran je to svijet, pa je i sama jednostavnost rafinirana.«⁸

⁷ Isp. M. Kombol (*Povijest hrvatske književnosti*, Zgb. 1945, 180–181) i M. Franičević (*Razdoblje renesansne književnosti. Povijest hrvatske književnosti 3, Od renesanse do prosvjetiteljstva*, napisali M. Franičević, F. Švelec, R. Bogišić, Zagreb 1974, str. 143).

⁸ Francesco De Sanctis, *Povijest talijanske književnosti*, Zagreb 1955, 464–465. Preveo Ivo Frangeš.

Kao što se vidi, svojevrsna idilično-poetska, otmjeno-svečarska, ilustrativno-pripovjedna namjera pjesnika Tassa nužno se reflektirala i povezala i uz organizaciju, uz izvanjsku strukturu drame. Zaplet i zbivanje u radnji i na sceni u *Aminti* jednostavni su, krhki i tanki, pastoralnom žanru dobro poznati, a i ono što se zbiva događa se izvan očiju gledalaca, sve je izrečeno u pjesničkoj informaciji i objašnjenju, i uz naglašeno sudjelovanje lirike.

Pa ipak, svoju je priču Tasso predstavio u pet činova, ispred kojih je prolog, dok se iza svakoga čina nalazi kor koji pričanje odnosnog čina koncentrira, poentira i komentira. Na kraju drame je odulja pjesma, koja kao svojevrsni epilog razmatra temu »ljubavi koja bježi« (Amore fuggitivo), a što izgovara sama Venera, boginja ljubavi.⁹

Svoju preradbu *Aminte* Gučetić je, kao i Zlatarić, učinio nedugo nakon što se pojavilo talijansko djelo.¹⁰ Kolendić je zaključio da je to bilo pri samom kraju stoljeća, odnosno na samom početku 17. stoljeća.¹¹ Doznali smo tako da su u svega nekoliko godina, možemo reći istodobno, dva dubrovačka dramska pisca i pjesnika smatrala potrebnim i svrsishodnim da Tassovo djelo približe svojim sugrađanima, da ga prenesu u Dubrovnik. Očito im se tema učinila prikladnom i sigurno su bili uvjereni da će priča o tužnom i beskrajno zaljubljenom pastiru Aminti naići u Dubrovniku na dobar prijem. Stara i već klasična pastoralna tema o velikim zaprekama i nesporazumima, zaprekama koje se na kraju ipak prevladavaju, još je uvijek privlačila publiku.

Samo, velika je razlika između postupka jednoga i drugoga autora, između onoga što je učinio Zlatarić i onoga što je na temu Tassova *Aminte* učinio Savko Gučetić Bendevišević. Dok se Zlatarić doslovno držao originalnog Tassova teksta,¹² dotle je Gučetiću Tassov *Aminta* poslužio da napiše jedno sasvim novo i svojevrsno djelo. Svoju preradbu i odstupanje od originala Gučetić je izveo svjesno i »hladnokrvno«, nimalo se ne ustručavajući da u sasvim određenu Tassovu idiličnu atmosferu i sasvim određenu Tassovu zamisao unese svoje misli i realizira svoje zamisli.

Kako je Gučetić kompozicijski svoju dramu zamislio, kako ju je komponirao u odnosu na Tassov predložak?

⁹ Pjesmu *Amore fuggitivo* (*Ljubav koja bježi*), a koju na kraju drame izgovara Venera, boginja ljubavi, neki istraživači ne smatraju sastavnim dijelom *Aminte*.

¹⁰ Zlatarić je svoj prijevod Tassova djela, svog *Ljubmira*, objavio u Mlecima 1580, ali se nezadovoljan tim prvim prijevodom ponovno latio posla pa je djelo dotjerao i pri tome »ponašio« i imena. Nova verzija objavljena je 1597. Tasso je svoje djelo napisao 1573. a objavio 1581.

¹¹ Petar Kolendić na kraju spomenutog članka utvrđuje da je Gučetić prevodio s talijanskog originala ali da je poznavao obje Zlatarićeve verzije pa zaključuje: »Raklica je dakle nastala negdje između 1597. i 1603.« (kad je Zlatarić umro).

¹² Zlatarić je slijedio original čak i u pogledu stiha: kao i Tasso upotrijebio je slobodni stih a ne domaći dvostruko rimovani dvanaesterac ili osmerac.

Osnovne razlike u kompozicijskom pogledu između Tassa i Gučetića, razlike između sadržaja pojedinih činova u dvaju autora naveo je Petar Kolendić u već spomenutom članku. Mi ćemo ovdje na razlike u postupku potanje ukazati.

Za razliku od Tassa, koji u prvom činu ima samo dva prizora, Gučetić je kao treći prizor prvog čina uključio prvi prizor drugog čina, monolog satira koji također čezne za pastiricom. Drugi čin u Gučetića sadrži preostala dva prizora drugoga čina Tassova djela, nakon čega se u Gučetića nalazi i jedna korska pjesma, jedina u Gučetićevoj preradi; za razliku od Tassa koji partiju kora ima nakon svakog čina. Od trećeg čina pa nadalje počinju sve izrazitiji i samostaljniji Gučetićeви zahvati. U prvom prizoru, u kojemu u Tassa svoju zabrinutost za prijatelja Tirsi dijeli s korom, u Gučetića ulogu kora preuzimaju novi pastiri Lovorko i Dubravko, koji slušaju Radmila te ga pitanjima izazivaju da priča kako je to bilo kad je nesretni i zaljubljeni Ljubmir susreo голу vilu na izvoru. Tassov drugi prizor ovoga čina Gučetić je proširio na dva prizora tako što je u prvom prizoru »smjestio« razgovor između Aminte i Dafne (Ljubmir i Kalina), a u trećem prizoru ono preostalo što slijedi nakon pojave Nerine (u Gučetića Tratorka).

Daljnji korak u udaljavanju od predložka čini Gučetić u četvrtom činu, gdje u oba prizora Tassova, osim likova Silvije, Dafne i glasnika Ergasta, postoje i partije kora koji događaj komentira kraćim upadicama. U Gučetića korske partije u prvom prizoru govori Kalina (Tassova Dafne), a u drugom pastiri Dubravko i Lovorko, koje je Gučetić već bio uveo u prethodni čin a kojih u Tassa uopće nema. U ovom činu Gučetić oblikuje i poseban, svoj posve novi treći prizor, u kojemu daje riječ i dodjeljuje zanimljivu ulogu upravo spomenutim novim likovima, Lovorku i Dubravku, da u stilu i obliku neke čudne seljačko-pastirske ekloge povedu opširan razgovor o ženama te pri tome obilno i na svoj seljačko-čobanski način hvale draži svojih priprostih seljačkih djevojaka, moma.

Definitivni, i formalni i stvarni, raskid s predložkom čini Gučetić u petom činu. Namjesto Tassova jednog jedinog prizora u kojemu pastir Elpino u razgovoru s korom priča radosni završetak priče — tj. spas Aminte koji je ipak srećom ostao živ te je, konačno, odlukom da pođe u smrt stekao naklonost svoje okrutne pastirice Silvije — u Gučetića imamo čitav opsežan čin s pet prizora, čin složen, zanimljiv i potpuno originalan. To je prikaz zbivanja oko jedne prave seljačke svadbe, koju u petom činu Gučetić organizira kao logičan završetak sretnog razvoja događaja i konačnog sporazuma između dvoje mladih.

U prvom prizoru ovoga čina javlja se stari i iskusni, poštovanja vrijedni Remeta, koji glasno razmišlja o životu, o svim nerazboritostima što se događaju u životu, posebno među mladima, o neprilikama koje iz toga mogu nastati i nastaju. Neprilikama je najčešće kriva upravo ljubav, nešto što bi trebalo izbjegavati i što je samo po sebi zlo. Drugi je prizor ispunjen razgovorom između Remete i vilenika Miljasa, koji je upravo naišao i čuo Remetinu osudu ljubavi. Vilenik Miljas ne slaže se s Remetom, stupa u obranu ljubavi i onih koji ljubavi služe, pa se sada među

ovom dvojicom mudrih i iskusnih »filozofa« razvija žestoka rasprava »za« i »protiv« ljubavi. Imamo tako i u ovom prizoru zapravo nešto nalik kakvoj neobičnoj seljačko-pastirskoj eklogi, u kojoj je predmet spora ljubav i »služenje« gospoји. U trećoj sceni, također potpuno izvan klasične pastorale, produžuje se »običnost« u najavi novog i posljednjeg čina drame: svadbe, seljačke svadbe. Na scenu najprije stupa Žvatalo, lik koji podsjeća i na proždrljiva slugu i »prijatelja« gotovana iz renesansne komedije a isto tako i na jednostrano predstavljene razne »proždre«, sluge, parazite i gotovane iz (talijanske) komedije dell'arte.

Žvatalo pjeva bogatoy trpezi (sopri) koja se očekuje, najavljuje nailazak svatova, pri čemu je, dakako, najvažnije što će se i on sam tom prigodom dobro najesti i napiti. On i ne krije nego naprotiv opširno i »temeljito« obrazlaže kako mu je to jedini cilj u životu i kako u tome od svega srca uživa. Nakon što se Žvatalo predstavio dolazi do susreta između njega i dvaju sugovornika iz druge scene: Remete i Vilenika. Žvatalo im priča novost: mladić je spašen, djevojka je s njim, konačno mu se smilovala i sprema se svadba. Svatovi su već krenuli a on je poslan unaprijed da rodbini javi kako svatovi nailaze. Dakako, i u ovom informiranju Žvatalo je stalno (to će ostati do kraja) dosljedan svom liku: želji da se dobro najede i napije, da svoj trbuh čestito napuni. Nakon oduljeg razgovora, u kojemu Žvatalo objašnjuje i opravdava svoju ljubav prema piću i jelu — dajući tim svojim opredjeljenjima prednost pred »filozofijom«, pred mudrošću i knjigama — u petoj šeni evo i svatova, nailaze predvođeni svatom prvijencem i starim svatom da se, kako je već običaj, zaustave kad nekoga susretnu, da se odmore i namjernike počaste. Naravno, svi su veseli, pije se, pjeva i igra. Dobar dio ovoga prizora opet ispunja jedna rasprava; ovaj put »kor muški« i »kor ženski« vode međusobni mali rat oko toga tko u životu treba da je važniji — žene ili muškarci — komu treba dati prednost, tko treba da zapovijeda a tko da sluša, kako treba da se ponašaju jedni a kako drugi. »Kor muški« dakako zastupa »muške interese«, a »kor ženski« — ženske. Kad se ova rasprava završila, kad su se svatovi poigrali i ponapili, kreću dalje. Ali prije toga Remeta će davati savjete na što će stalno upadati u riječ Žvatalo i »savjetovati« nevjesti da uvijek misli u prvom redu na sebe i svoj želudac. Svatovi su krenuli, za Žvatala baš ne mare, ali će se on i sam nametnuti, sam će poći za njima.

U stilu potpune negacije ne samo idiličnih pastoralnih ugođaja, nego i negacije ustaljenih normi »učene« komedije, Žvatalo, koji se na kraju rastaje od publike, ne govori na način kako je to u komediji bilo uobičajeno. Namjesto da pozove sve na večeru, on upozorava svakoga da ide svojoj kući, da ne bi tko slučajno došao s njima, sa svatovima; svoj dio večere on ne želi ni s kim podijeliti. Dosljedno autorovoy zamisli, sve se dakle završava naglašenom željom da se neobičnim postupcima i iznenađenjima publika nasmije. Na kraju smo već i zaboravili da je tu na početku bio pastoralno-petrarkistički ugođaj, sve je završilo u šaljivo-parodijskom tonu paradoksa i komedije, u pastoralnoj travestiji.

Kao što vidimo, Gučetić je u svojoj preradi postupio na sasvim svojevrsan način. Iz jedne klasične, najpoznatije pastoralne teme, nedugo nakon što je ta tema doživjela svoju najljepšu pjesničku afirmaciju, Gučetić stvara komediju, parodiju; on raznim elementima tu pastoralnu temu opterećuje, piše nešto sasvim novo, neobično. Odmah nakon nastanka dotične pastirske drame u Italiji, odmah nakon što ju je Zlatarić bio vjerno prenio u Dubrovnik, Gučetić se s tom pastoralnom pričom poigrava, koristi je da bi svojoj publici dao nešto sasvim drukčije nego je to Tasso u *Aminti* želio i ostvario.

Ali osim izvanjskih, organizacijskih razlika i zahvata Gučetić je prizore koji »odgovaraju« Tassovim scenama ispunio i novim elementima. Svojim reminiscencijama, aluzijama i posve novim sadržajima i sadržajnim pojedinostima »popunjava« je svaki prizor drame, od početka do kraja. Da bi se vidjelo kako Gučetić postupa i kako u okvire prizora *Aminte* unosi i vlastitih opservacija i tema, dovoljno je usporediti drugu scenu prvog čina: razgovor između Ljubmira i Radmila s odnosnim razgovorom između Aminte i Tirsija.

U Tassa se stariji i iskusniji Tirsi zadovoljio da blagim i neutralnim utjehama pokuša smiriti svog ljubavlju obuzetog mladog prijatelja. Tješi ga ulijevajući mu nadu kako će vrijeme ipak učiniti svoje; djevojka će popustiti. Doduše morat će pričekati, jer su žene nestalne, u kratko vrijeme više puta znaju mijenjati ćud. (Sara corto indugio: in breve spazio // s'adirà e in breve spazio anco si placa // femina, cosa mobil per natura // piu che fraschetta a'l vento e più che cima // di pieghevole spica. I, 2. 277—281). Tirsi pažljivo sluša jadanje i cijelu ljubavnu priču svog prijatelja, a zatim i sam priča o sebi, o svom dolasku na dvor, o svom životu u novoj sredini, tako da je naglasak i završetak scene zapravo na Tirsiju, na njegovu opisu dvora na kojemu se nalazi i u želji da istakne sve lijepo što tu doživljava.

Gučetićeve Radmio zamišljen je i fiksiran posve drukčije. On je naglašeno aktivan i obuzet isključivo Ljubmirovom brigom. Nastoji Ljubmira odvratiti od ljubavi i vratiti ga k svojoj družini i svom stada. Radmio je izraziti protivnik ljubavi:

Tu ljubav odvrzi od tebe na prešu,
zlo ko se zamrsi u vrlu nje mrežu.
Ko u nju upada, svi mudri govore,
veće se ikada izvadit ne more.

(285—288)

Žene su, istiće Radmio, zlo koje ljudima donosi samo poraz:

Ah, zloćo od žena i vrla njih ćudi
na saj svijet stvorena za poraz od ljudi.
Svu misao postavljaš na ures i diku
kojome pripravljaš otrovi čoviku.
Sad drobna cvjetica umišaš u vlase,
sad resiš dva lica da ljepša izlaze.

(301—306).

Zene se dotjeruju, govore »razbludno i krotko« samo da »ljudi prihine«, a kad koga žena »pritegne« odmah ga i »odbigne«. Žensku »zloću« Gučetić kune i želi da se »smakne sa svijeta«.

Nakon ovih općih uočavanja, Gučetić će lijek i spas vidjeti u postupku na koji je nekoliko puta naišao u vlastitoj tradiciji domaće pastoralne književnosti: kao Radmio u Džore Držića (*Radmio i Ljubmir*), kao ozbiljni i trijezniji vlasi u pastoralama Marina Držića, i Gučetićeve stariji i iskusniji prijatelj Radmio toplo će preporučivati svom prijatelju da se odmah vrati svojim »livadama« i »ovčarima«, tamo gdje se »muze mliko«, gdje se »siri sir«, gdje se »mete maslo«, gdje se »kus u med omaka« a uvečer svi igraju u tance »u vele uredan glas pojući pisance« (324). »Svi se tuj vesele u mirnom pokoju« (325), očekuju i njega, Ljubmira, a on se skita i svoju »mlados mori«. Zlo je još veće jer mu strada i stado (baš kao i u Džore Držića od kojega je i on preuzeo imena svojih junaka):

‘Ovce se tvê plaše i bježe po polju,
bez nijedne njih straže vuci ih zlo kolju.

(329—330)

Kao i zaljubljeni Ljubmir u Džore Držića (i zaljubljeni vlašići u Marina Držića) odgovorit će i Gučetićeve Ljubmir:

Stado mi nije milo, ni kuća, ni stoka,
neg lice pribilo i crna dva oka.

(337—338)

2.

Dva su pitanja koja nas proučavajući *Raklicu* posebno zanimaju: Kako je Gučetić svoju zamisao (svoje promjene) izveo, što je sve učinio? I, zatim: Zašto je sve to radio? Tim dvama pitanjima imali bi slijediti odgovori ne samo iz aspekta tehničkoorganizacijskih, izvanjsko kompozicijskih sfera proučavanja, nego i s obzirom na idejno-motivička, unutarnje-strukturna, književnostilska područja te pitanja raščlanjivanja djela o kojemu je riječ. A možda bi raspravu o ta dva pitanja, odnosno odgovore na ta dva sklopa problema trebalo organizirati zajedno; možda je posrijedi jedan jedinstveni strukturno-principijelni postupak, pri kojemu su ideja i namjera nužno izazvale i stanovite zahvate u organizaciju književnog djela; generalne promjene u koncepciji izazvale su promjene i u strukturi. Posve je drugo pitanje, i ono s općeknjiževnog i kulturnopovijesnog aspekta i nije najvažnije, koliko je u dramaturškom, književnom-umjetničkom pogledu Gučetićeve pothvat uspio, koliko je umjetničko-scensku razinu dosegao.

Prva pomisao koja se nameće, prvo što pretpostavljamo da je Gučetić htio, jest njegova želja da iz jedne priče, iz jedne ilustracije stanovitog pastoralno-petrarkističkog, u literaturi dobro poznatog, zapravo klasičnog odnosa napravi »pravu« scenu, napravi složenu »novelu« i dra-

mu, ali, zatim, dramu i scenu koja će oživjeti jednim sasvim novim duhom i novom intonacijom. Namjesto ekskluzivne dvorske predstave zamislio je pučku predstavu. Namjesto idilično-pastoralnih ugodaja ljubavnog »služenja« i bola, odnosno pored njih i nakon njih, Gučetić je zamislio i nešto novo; nešto životu bliže, razumljivije. Na idiličnu temu nakalamio je mladice komedije, uz konvenciju i šablonu ponudio je vlastiti doživljaj cijeloga tog svijeta, doživljaj koji je rezultat osobitih pogleda na cijeli taj pastoralni svijet i »problem«. Namjesto pastoralne, svečane i dvorske vizije jednog čudnog i dalekog, nadstvarnog svijeta, Gučetić je želio dati na znanje kako uz taj svijet postoji nešto što je mnogo bliže, što također može izazvati ugodaj zabave i veselja a što je renesansna komedija bila dobro pokazala.

Da bi postigao svoju namjeru, da bi od tanke pastoralne »priče« stvorio bogatiju scenu, morao je u radnju unositi i ono čega u Tassa i u pastoralni nije bilo. Da bi postigao stanoviti efekt životnosti, odlučio je dramu intonirati u stvarnom i šaljivom tonu, odlučio je da realističkim, u novoj sredini aktualnim i šaljivim elementima približi »probleme«, da postupnim ali sigurnim putem, polako ali neumoljivo, razori nestvarnu, tanku nit konvencionalne pastorele te da namjesto te krhke niti i koprene ubaci nove elemente, novu građu, nove slojeve: obično, pučko, šaljivo, smiješno, duhovito, erotsko, folklorno, domaće, idejno-suvremeno i sl.

Da bi sve ovo postigao, Gučetić je već u prvim činovima pokazao svoju namjeru te je odmah počeo realizirati. Već u prvom činu Satir je u Gučetića primitivniji, siroviji, otvoreniji nego onaj u Tassa. Kasnije je u sklopu »spuštanja« iz svijeta idiličnog i svečanog na zemlju uveo i druge pojedinosti, npr. raspravu o seljačkim djevojkama (Lovorko-Dubravko), raspravu o ljubavi uopće (Vilenik i Remeta), o muškarcima i ženama (Kor muški i Kor ženski) i posebno peti čin, koji zapravo s pastoralom i nema više ništa zajedničkoga. Sceničnost i scenske efekte Gučetić je želio postići, i postigao je — osim time što je svoju dramu usmjerio novim šaljivim i parodijskim tonom — i time što je čitave korske partije u nekim činovima zamijenio novim osobama, i te osobe onda na sceni svakako djeluju kao uvjerljiviji i aktivniji scenski partneri nego bi to bio slučaj da su zadržani mahom pasivni i neodređeni korovi, koji izjave i obavijesti »provociraju« i »analiziraju«, ali najčešće jednostavno primaju na znanje. Nove, Gučetićeve osobe bliže su akciji i aktivnije sudjeluju u radnji.

Napuštanje dvorski svečane i ozbiljne koncepcije Tassove pastorele Gučetić je označio čitavim nizom tematsko-motivičkih i stilskih elemenata. Bilo je to neophodno, u skladu s općim zahvatom koji je poduzeo. Krenuvši novim putem i udaljivši se od predložka, Gučetić je stvorio novo djelo, pošao putem drukčijih književnih vrsta nego je to pastorala, pa je onda, dosljedno tome, taj svoj put i proces označio čitavim nizom novih strukturalnih elemenata i slojeva. Nešto od toga ćemo spomenuti.

Gučetić je slobodniji u izrazu i zamisli. On na nekoliko mjesta, govoreći o pastirici, o vili za kojom Ljubmir čezne, stvara viziju gole i poželjne žene, vile koja gola obuzima misao (Ljubmira i satira). Slika gole

vile treba da želju i misao intenzivira. Gučetić je tu sliku i pridjev »gola« upotrebljavao ne samo tamo gdje je na nju u Tassa naišao, nego i tamo gdje takve slike i opisa u Tassa nema. Očito je da je Gučetić i na tom planu želio biti nekako stvarniji, običajniiji, scenski nabitiji, za slušaoce i gledaoce »zanimljiviji i življi«. Tom slikom Gučetić je naglasio i svoju opću koncepciju ljubavi, koju iz dalekih i nestvarnih sfera petrarkizma približuje i čini stvarnom, »običnom«.

Tako npr. već satir na kraju prvog čina (razgovarajući sam sa sobom) glasno planira kako će poći na izvor vode za koji je čuo da na nje-ga dolaze vile da se kupaju, pa će tamo, posluživši se svojom snagom, zgrabiti vilu. Tassov je satir robustan divljak koji će vilu, želeći joj se osvetiti zato što ga stalno odbija, zgrabiti za kosu čim se pojavi, i neće je pustiti sve dok svoje oružje ne omasti njezinom krvlju. Svoj monolog Tassov satir završava:¹³

Ivi disegno

tra i cespugli appiattarmi e tra gli arbusti
ed aspettar sin che vi venga; e come
veggia l'occasion, correrle adosso.
Qual contrasto co 'l corso o con la braccia
potrà fare una tenera fanciula
contro me sì veloce e sì possente?
Pianga e sospiri pure, usi ogni sforzo
di pietà, di bellezza: che s 'io posso
questa mano ravvolgerle ne 'l crine
indi non partirà ch 'io pria non tinga
l 'armi mie per vendetta ne 'l suo sangue.

(II, 1. 86—97)

Gučetićeve je satir drukčiji. Dakako, i on će se primaći potoku, čekati će vilu, ali njegove namjere i riječi nisu ratoborne ni divlje kao u Tassa. On će iza grma promatrati i biti miran sve dok se vila ne »svučeti i gola oстане«, onda će je »rukami obhititi«. Ona će se uzalud opirati, morat će popustiti pred njegovom snagom. Gučetićeve satir uopće ne spominje surovo hvatanje za kosu, a pogotovu ne spominje da želi svoje oružje omastiti njezinom krvlju. Gučetićeve satir želi nešto drugo, želi голу vilu ljubiti:

Tamo je poč meni i hitro tuj se skrit
za kojom zeleni čin ona bude prit.

¹³ Tekst *Aminte* konzultiran je prema izdanju: *La letteratura italiana. Storia e testi. Volume 21. Torquato Tasso: Poesie*. A cura di Franc. Flora. Ricciardi, Milano — Napoli, 1952. Zlatarić je gornje stihove preveo: Tuj se ja mislim skrit među grm i dubje / i prežat da dođe ter k njoj teč na vrime. / Gdje se će moć oprit nejacim rukami? / ali uteč da će moć mladahta jedna vil / prida mnom ki sam brz i moguć tolikoj? / A neka uzdiše i plače na volju / i čini što hoće ljepotom i tužbom; / neće nač smiljenja, jer ako uzmogoh / ovu ja ruku njoj u kose uplesti / neću je prije pustit neg budem na osvetu / omastit nje krvi sve moje oružje.

I staću sve muče vireći kroz grane
 haljine čim svuče i gola ostane,
 poći ću u okol rukami obhitit
 jak pticu kad sokol kû bude uhitit.
 Čemu je nejaka da se rve i vlada,
 ne ote se iz šaka ovezijeh nikada.
 Već plači i cvili i grdi obraz tvoj,
 trebujе da sili prida se sva mojoj.

(611—620).

Sliku susreta s golom vilom na potoku, odnosno poigravanje s riječju »gola«, susrećemo i dalje u Gučetića. Ponavljajući Tassov prizor u kojemu Tirsi informira Amintu da će na potoku Silvija biti »ignuda e sola« ili »ignuda«, i Gučetić to nekoliko puta spominje. Gučetić kao da posebno uživa zadržavajući se na toj slici, pa Radmila potanko savjetuje:

Gola je i sama, čeka te na vodi,
 pristupi bez srama, slobodno k njoj hodi.

(911—912).

A zatim kad Ljubmir, nakon što je čuo tu vijest koja mu se čini nevjerovatnom, to i izjavi, Radmio kao da uživa ponoviti kako Ljubmir ne može vjerovati: »da tebe ne čeka Raklica gola sva« (916).

Sliku i viziju gole žene Gučetić ponavlja i na početku trećeg čina, kada Radmio priča pastirima Lovorku i Dubravku što se dogodilo kraj potoka, gdje je bio uputio Ljubmira. Tassov Tirsi, pričajući koru istu stvar, uopće ne priča kako je sam nagovarao prijatelja i ne spominje što je sve Aminta na potoku vidio. Radmio međutim ističe:

Natuškah jedva ga da pode k večeru
 gdje plije vil naga u bistrom jezeru,
 veleć mu: pobignut gola ona neće moć
 i tako dostignut mož lasno sve što hoć.

(1039—1043)

Sliku gole vile Gučetić na usta Radmila ponavlja i kada Radmio, okomljujući se na stablo uz koje je Raklica bila svezana, kaže:

Upored vil draga sad stoji s tobome
 bez haljin sva naga, ne htje vik sa mnome.

(1123—1124)

dok Tirsi to uopće ne spominje.

Kako je Gučetić postupao na svoj način, kako je svojevrsne odnose i ugodaje iz Tassa shvaćao i u svojoj drami na svoj način oblikovao, lijepo je vidljivo i iz njegova razgovora između Kaline i Radmila u prvoj sceni drugoga čina. To je važna i za organizaciju radnje zanimljiva scena. U njoj zabrinuti ali »hladni« Radmio moli Kalinu, Rakličinu prijateljicu, da poradi kod Rakle za nesretnog Ljubmira. Radmio je siguran da

ona to može. U Tassa završetak razgovora prelazi veoma fino, psihološki uvjerljivo i rafinirano, iz jedne relacije u drugu: razgovarajući o snazi ljubavi Tirsi je izjavio kako je on (za razliku od prijatelja mu Aminte) na ljubav sasvim otporan, kako ljubav izbjegava, kako se njemu neće i ne može dogoditi nesreća (kao Aminti) da pati zbog ljubavi. On to sve skupa prezire. Na te riječi Dafne, pomalo ljutita, izjavljuje da bi željela da mu se to dogodi, da se zaljubi; ona ne bi ni prstom makla, pa vidjela ga i mrtva. Tirsi u tom trenutku čini mali skok: prigovara Dafni na okrutnosti te joj predlaže da mu uzvratil ljubav, pa će joj on ljubav i ponuditi:

Crudel, ti darà il cuor veder mi morto?
 Se vuoi pur ch'ami, ama tu me: facciamo
 L'amor d'accordo.

(II, 2, 260—263).

Na tu sad već otvorenu Tirsijevu izjavu, iako naglu i nepripremljenu, Dafne, već u godinama i bez umjetnih ukrasa na licu, odgovara kako se on s njom, eto, šali. Ona mu čak veoma fino prigovara kako je on kao i drugi; ne zaslužuje nju, prirodnu i jednostavnu, sad kad svi trče za onima koje se mažu i dotjeruju. On se, tvrdi nato Tirsi, ne šali, a ako ga ona odbija on će nastaviti živjeti u miru, bez ljubavi. I sada taj Tirsijev »odlazak u mir«, izjavu da će živjeti u miru, Tasso koristi za odulji Tirsijev govor kojim slavi svoj mir, svoj sretan i idiličan život na dvoru onoga koji se, eto, može usporediti čak s božanstvom, i na čijem dvoru on uživa u poeziji, u pastoralnoj idili s muzama (Tasso na dvoru u Ferrari!). Kad se Tirsi tim svojim stanjem mira i sreće raspjevao, Dafne ga vraća na zemlju, upozorava ga da se vrati njihovu započetom razgovoru:

Oh, tu vai alto! orsù, discendi un poco
 a 'l proposito nostro.

(301—302).

Kao što vidimo, nakon razgovora o ljubavi Aminte prema Silviji i nakon poluozbiljne a polušaljive igre oko mogućnosti da i između njih dvoje, Tirsija i Dafne, dođe do ljubavi, Tasso prelazi na jednu novu, treću relaciju, na Tirsijev odnos prema meceni i dvoru gdje boravi. Igra koja je proistekla iz Tirsijeva »realizma« te Dafnine tuge pomiješana sa superiornošću i ponosom dovela je do Tirsijeva povlačenja i ulaska u »nove vode«. Sve je ispalo razumljivo i logično, prirodno i ljudski.

Prevodeći ovaj razgovor već se Dominko Zlatarić našao u neugodnu položaju. Tako se barem čini prema onome što je učinio. Kao prvo, Zlatarić kao da nije smatrao potrebnim da ističe kako je pastir Tirsi tu, na dvoru, našao sreću i mir. Zlatarić je, dakako, shvatio da je riječ o Tassovoj autobiografski obojenoj izjavi, pa je smatrao dopuštenim i potrebnim učiniti stanoviti zahvat, iako je inače Tassovo djelo prevodio doslovno. Zlatarić je Tirsijevu izjavu skratio posebno i zbog toga što Tirsi svog dobročinitelja (Alfonsa d'Este II) uspoređuje s božanstvom. Zlatarić je smatrao da ni jedno ni drugo, ni dvor ni pretjerano isticanje poje-

dinca na dvoru, ne treba prenositi dubrovačkim čitateljima. Zato on govori o miru koji uživa izvan ljubavi i ljubavnih patnji, ali o miru koji mu je bog dao. On je sretan jer uživa na miru, za razliku od drugih koji čekaju za blagom i zlatom. On »mirno dni traje«, on slijedi »izbrani put oni ki vodi na nebo«, put koji vodi slavi, put poezije. Tako je Zlatarić rekao u biti isto što i Tasso, tj. izrekao je vlastito pjesničko opredjeljenje, ali je pri tome izbjegao ono što je smatrao u Dubrovniku bespredmetnim: slavljenje kakva dvora i nekog »božanstva« na tom dvoru. Izbjegao je i mitološko-pjesničke reminiscencije i simbole koji pastira-pjesnika udaljuju i razlikuju od drugih koji su obuzeti ljubavlju.

Taj završni dio razgovora između iskusnijih pastira (Tirsija i Dafne, odn. Radmila i Kaline) Gučetić je zamislio i izveo na svoj način. U skladu sa svojim sveopćim približavanjem običnome i realnom, Gučetić je duh i smisao te scene sasvim izmijenio. Zadržao je prijelaz na osobne relacije sugovornika, ali od tog trenutka, otkad su prešli na osobne odnose kad se bila pojavila iskra mogućnosti da se i među njima realizira ljubav, Gučetić je tim putem nastavio, tim putem i završio. Napustio je pastoralno-idiličnu sferu, napustio je dakako (kao i Zlatarić) bilo kakvu aluziju na kakav dvor na kojemu bi imao uslijediti mir (l'ozio), ali je napustio i želju da on, Radmio (tj. Gučetić), uživa u miru izolacije zbog opredjeljenja prema svijetu duha i poezije. Gučetić je učinio nešto treće. Pošao je tragom komedija, njemu je očito ostala u ušima neka slična, recimo držićevska situacija, u kojoj i oni što pomažu i organiziraju ljubav drugih (sluge, prijatelji) i sami mogu doživjeti i očitovati ljubav, sve to dakako na svoj, osobit način. Poznavajući dobro renesansnu komedio-grafiju, Gučetić će tu ljubav zamisliti jednostavnije i stvarnije, baš onako kako je to npr. Marin Držić pokazao na primjeru Pometa i Petrunjele.

Uspoređivati dijaloge između Pometa i Petrunjele s onim što govore Radmio i Kalina, dakako, posve je riskantno i nemoguće. Riječ je samo o tome da se u tom scenskom i dramskom kontekstu, u realističnosti i običnosti obaju razgovora, moraju osjetiti neke srodnosti, u dijalogu između Radmila i Kaline osjećamo neki blagi prizvuk držićevske, renesansne slobode i otvorenosti, a istodobno i diskretne humanističke igre. Što čini Gučetić?

Kalina je izjavila kako samozadovoljnom i oholom Radmilu, koji uporno živi izvan ljubavi, ne bi pomogla ni da ga vidi kako umire, na što joj Radmio prigovara s okrutnosti. Kalina na to okrivljuje Radmilu tvrdeći da on to kao protivnik ljubavi zaslužuje a Radmio smjesta predlaže Kalini ljubav, predlaže da se oni dvoje sjedine. Radmio međutim to čini na način u kojemu kao da osjećamo laganu jeku Držićeva pera:

Bud ljubav ti moja, ma mi daj srce u dar,
neka se od dvoja učini jedna stvar.

(845—846)

A malo kasnije, kad mu je Kalina prigovorila da se on s njom samo šalje (ona je priprosta i jednostavna, ne kiti se kao ostale), Radmio nastavlja u započetom tonu:

Dušice, toj isto k tebi me priteže.
 Što imaš toj želim, što želim to ti hoć,
 ne ostaje ja velim neg stat se jednu noć.
 (852—854)

Na ovu i ovakvu Radmilovu izjavu Kalina izjavljuje:

U njeke dubine jezik ti zahodi,
 govori sad ine besjede kē godi. (855—856)

Time je ona, kao u Tassa i Zlatarića, vratila sugovornika na prekinuti razgovor i tako zaustavila jedan previše slobodan i otvoren prijedlog. Kalinino upozorenje zaustavilo je tako i prekinulo nešto sasvim drugo nego je to bio slučaj u Tassove Dafne i u Jele Zlatarićeve.

3.

Utjecaj farse i komedije vidljiv je u čitavu nizu drugih pojedinosti što ih je Gučetić unio u svoje djelo i kojima je ilustrirao svoju namjeru. U trećoj sceni četvrtog čina, u obliku ekloge ili farse, pastiri Dubravko i Lovorko razgovaraju uopće o ženama i pri tome hvale svoje seljačke djevojke, vlahinje, koje su priproste, jednostavne, prirodne i krotke, za razliku od »plahih« i izvještačenih vila za kojima se mora trajno i uzaludno trčati. Iako je to zapravo poznati i stari pastoralni motiv, on ipak u Gučetića ima i novijih dimenzija:¹⁴

Naše su sve mome malahno sugrube,
 ali su pitome: ko ljubi — uzljube.
 Krotke su, ne plahe, od ljudi ne bježe,
 kad godi uz vlahe u noći uzleže.
 Grube su, ne bjele vlahinje istinom,
 čvrste su li vele vonjaju pelinom.
 Uhiti za njih put najvećma rukami,
 ne može' uštinut, kakono tvrd kami.
 Čvrsta put draga je svakomu čovjeku,
 a koja slaba je nije mila taj viku.
 Kako ove ljepave bez posla koje su,
 u obraz gizardave, a lude u mesu.
 Da s kojom uzležiš uzvonja zlo, brate,
 ne umiš, prije da bježiš er pada gad na te.
 (1805—1818)

¹⁴ Suprotstavljanje seoskih žena (vlahinja) gradskim otmjenim ženama (vilama) — osim što je jedna verzija ili detalj konvencionalnog kontrapunkta — ima u dubrovačkoj tradiciji i naglašene momente. Takva je npr. reakcija pastira na kraju 2. čina Vetranovićeve *Posvetilišta Abramova* (SPH, IV, 330), upozorenje Radmila u eklogi *Radmio i Ljubmir* Džore Držića (SPH, XXIII, 87—96), upozorenje Ljubmira Radatu u Nalješkovićevoj *Komediji II.* (SPH, V, 184) i upozorenje Grubiši u Držićevoj *Veneri i Adonu* (SPH VII, 35).

Lovorko:

A svaka vlahinja, a mlada najliše
 hladna je jak dinja a cvitjem miriše.
 A čovjek prije hoće kû čvrstu vlahinju
 neg čiste bjeloće i ljepos vilinju.

(1819—1823)

Na pastoralno-komediografsku domaću tradiciju podsjeća i Gučetićevo isticanje kakve su »sadanje žene«:

Od žena prem sada naraštaj zao je,
 i stare i mlade o gizdah nastoje.
 Vidječeš starica sto godišt ukaže
 grišpana gdje lica poganim kom maže.
 I kada oblijepi star obraz od svudi
 scijeni da zaslijepi veće vid od ljudi.

(697—702)

Kao što je dobro poznato, slično o mladim (»nevjeste sadanje«) i o starim (»staricam nesvisnim«) ženama misle npr. Stojna i Radat u *Tireni Marina Držića*. Stojna priča kako mlade žene »o kući ne rade na gizde nastoje«, kako je njihov posao »obrve tančati i laštiti obraz«, a Radat nato dodaje kako slično rade i »starice«, koje »se čine mlade«. ¹⁵

Konačno cijeli peti čin komponiran je tako u stilu domaće književno-scenske, posebno komediografske Držićeve prakse.

Na samom početku čina javlja se stari mudri Remeta, koji u dugu monologu meditira najprije uopće o životu, a zatim o »aktualnom« slučaju Rakličina odnosa prema Ljubmiru, odnosno njezinu opredjeljenju lovu. Remetine refleksije podsjećaju na Držićeve česte monologe o životu i življenju. Kad ovaj iskusni osamljenik ističe kako je čovjeku život teži nego životinjama, kako se životinje čim se rode lakše snalaze, kako lakše i brže dolaze do hrane i odjeće te, posebno, kako su životinje posljednije u svom stavu i ponašanju, kako se ne mijenjaju »u brijeme u svako«, ne možemo a da se ne sjetimo razmišljanja i zaključaka do kojih su znali doći i koje su znali iznositi i braniti Držićevi likovi. ¹⁶

Remeta glasno razmišlja:

Čudan je život naš, pun svake nevolje;
 živini svakoj dvaš na sviti jes bolje,
 jer tuga ne prima od nijedne protive,
 potrebe sve ima, bez brige ter žive.
 A čovjek nevoljan od kad se objavi
 na saj svit svaki dan u trudu boravi.
 Kad na svit izlzeze živina kâ godi
 na noge digne se i ončas ishodi.

¹⁵ SPH, VII, 94—96. Slično i u *Skupu* (isto, 225), u *Grižuli* (isto, 259).

¹⁶ Takvi su monolozi, sentence i poslovice u *Dundu Maroju* i *Skupu* o raznim pitanjima i pojavama u životu (npr. SPH, VII, 206, 291, 318, 330 i dr.).

A ljudi ne boga trebate da druži
 postavite na noge po muci po duži.
 Živina odjeće donosi na sebi
 i drugu nije veće iskati njoj trijebi,
 a čovjek u znoju i trudu dan i noć
 za na se vrć koju haljinu nije mu moć.
 Živina ne ore ni kopa na svijeti
 a hranu nač more i more živjeti.
 A čovjek ophodi od svita sve strane
 i jedva nahodi što će bit za hrane.
 Hotjenje od zvijeri vazda je jednako
 ter jedan put tjeri u brijeme u svako.
 Nije njoj stvar draga bitju nje kâ udi
 neg što joj pomaga to ište i žudi.
 A čovjek što misli promijeni u kratko:
 sad ljuto što želi, sad gorko, sad slatko.
 A što mi žudimo bude nam protiva
 i od šta bježimo korisno sve biva.
 Što jučer jes bilo volji nam mržeće,
 to danas jes milo i drago odveće.
 A zašto tej volje vladaju na svit nas
 razlike nevolje stižu nas na svak čas.

(1843—1872)

Već sama pojava likova Remete i Vilenika značajna je i simptomatična. I Marin Držić je u svom pastoralnom svijetu imao likove koji nisu pripadali idiličnom svijetu pastira i nimfa (vila). Osim običnih čobana-seljaka (vlaha) bio je to i Remeta, osamljeni starac, koji doduše nema uvijek istu ulogu, ali svojom pojavom i nastupom uvijek u pastoralu donosi nešto čudno i neobično, no i stvarno. Tako npr. za razliku od Grižule u *Plakiru*, u *Tireni* je remeta moćan posrednik između ljudi i bogova. On će zabrinutim pastirima proreći da će Tirena oživjeti pa će pozvati seljake da se okrenu nebesima (»k višnjemu«), on će u završnom veselom trenutku igre, u raspletu i sveopćem pomirenju suprotnosti biti neophodna figura.

Remeta u *Raklici* može se u neku ruku približiti remeti iz *Tirene*, ali je Gučetić starog mudraca iskoristio da na njegova usta kaže mnoge istine i mudrosti koje u Držića govore i druga lica (npr. Radat). Ipak, kao u *Tireni*, i u *Raklici* će remeta biti ona nužna figura starog i iskusnog čovjeka, posrednika s nebesima koji treba da mladijencima poda ne samo niz savjeta nego i blagoslov.¹⁷

Ulogu sličnu remetinoj dodijelio je Gučetić i vileniku Miljasu. U nastupu vilenika nema, međutim, ničega fantastičnog (što bi se moglo

¹⁷ Remeta je pustinjač, redovnik, osamljenik, samotno biće što živi u razmišljanju i molitvi i mnogo zna. Javlja se već u hrvatskoj književnosti srednjega vijeka, zatim u Vetranovića, Držića i dr. Kasnije i na sjeveru, u Zrinsko-ga, Vrameca i u Bosni. (V. *Rječnik JAZU*, sv. XIII, 866—867.)

očekivati po njegovoj bitnoj oznaci — vilenik), a ni posredničkog ili autoritativnog kao u remete. Ipak već sama pojava vilenika i remete, osim svojevrsne funkcionalnosti u organiziranju radnje, nosi u sebi i sloj egzotičnog, čudnog i zanimljivog što je također jedan od važnih slojeva djela u cijelosti. Taj efekat bit će prvenstveni razlog pojave vilenika i remete u književnoj pa i u scenskoj praksi prije i poslije Gučetića.¹⁸

Vilenik će sudjelovati u razgovoru s remetom u kontrapunktu »za« i »protiv« ljubavi, bit će onaj koji će ljubav braniti, ali će kao remeta biti »blagi« savjetnik veselim i sretnim svatovima. I vilenik govori učeno, raspravlja o pitanjima »većih« i zamršenijih ljubavnih razina. Mudar i iskusan, bez aureole remetina svetačkog ugleda vilenik je bliži liku obična, iskusna i ugledna seljaka.

Uvevši likove remete i vilenika Gučetić je uvelike proširio mogućnosti »zbivanja« i obogatio ilustraciju stanja u selu i na sceni. Prije nego će se susresti sa svatovima, remeta i vilenik, dva iskusna čovjeka ali i dva nosioca u mnogome različitim koncepcija, poslužiti će Gučetiću da kaže mnoge misli i iz konvencionalnog »klasičnog« repertoara (ljubav je dobro — ljubav je zlo), ali i mnoge primjedbe koje podsjećaju na suvremenu dubrovačku književno-dramsku situaciju. Tako su se npr. remeta i vilenik sukobili i oko odnosa prema spurjanima (nezakonitoj djeci), koji su najčešći rezultat ljubavi (»najslade milosti«). Pa dok remeta tvrdi kako se iz ljubavi rađaju mnoga nezakonita djeca (»Ali ta sve rađa proklete spurjane«), vilenik reagira: »A spurjan nije li kako svaki čovjek?« U svom »antiljubavnom« stavu remeta je uvjeren da je ljubav rezultat obijesti, prekomjerne raskalašenosti, lijenosti, ležanja i prekomjernog jela.¹⁹ Nije se teško sjetiti kako su slične »teze« znali izreći i neki Držićevi likovi — društveni »kritičari«.²⁰

¹⁸ Vilenik je čudno biće, neobičan svat, čovjek koji luta od mjesta do mjesta, koji mnogo zna, odnosno bavi se čudnim stvarima. Javlja se već u srednjovjekovnoj književnosti, a zatim je, poprimivši izrazite egzotične i fantastične crte, čest u književnosti 17. stoljeća. (V. *Rječnik JAZU*, XX, 892). Ime Miljas ima i Vetranović u prikazanju *Od poroda Jezusova*.

¹⁹ Najprvo grda slas i mnogo žeranje
porađa lotru las i dugo toj spanje.
San čini malu svijes da pamet zaludi,
zla pamet rađa bijes i želju probudi.
A želja razgori obijesna opeta
tere se tuj stvori taj ljubav prokleta.
Ter grlo i las ta prvi je nje korin
iz koga izrasta od zloće svaki čin.
(1957—1964)

²⁰ Što čini bijeli kruh i dobra ljetina
do grla pun trbuh najboljega vina!
Oto ih sitijeh, — Kupido strijelja' sad!
Vragut kus! u lačnijeh ne tiče se nikad.
Las i san i grlo boga su učinili...
obijesne taj strilja, za lačne ne haje
i plača nadilja i tuge zadaje.
(*Tirena*, 993—997, 1003—1004).

Sasvim izvan pastoralne konvencionalne scene nalazi se lik Žvatala. On će se pojaviti i odmah predstaviti kao pravi renesansni sluga i gotovan. Čak »nadmašujući« gotovane renesansne komedije, Žvatalo će se predstaviti kao »totalni« obožavalac trbuha, dobro poznat u komediji i literaturi. Bit će to svojevrsna kombinacija literarnog i pučkog (narodnog) predstavljanja, lik neobično zanimljiv upravo zbog svoje potpune »iskrenosti« i spuštanja na razinu groteske i simbola. Žvatalo priča o sebi:

Bogme je istina što pisam mâ veli,
gdje je kruha i vina čovjek se veseli.
U meni ta je ćud: čim kuto ne spravlju
ne mogu poč nikud zlovoljan sve drimlju.
A kada laznem ja s mene san otide,
rajdanca njekoja srce mi obide,
ter blago ni nedno nad srce veselo;
nad brašno vrijedno i vince nad cijelo.
Zašto ijem i pijem, što imam sve daju
er slikom nisam tijem kî za se ne haju.

(2031—2040)

Žvatalo će biti »aktivan« i tijekom cijelog prizora sa svatovima, on će svečano i veselo raspoloženje dosljedno okretati na komičnu stranu, ističući uvijek u prvi plan vlastitu želju da se najede i napije. U tom smislu on će se na kraju i oprostiti od gledalaca, žureći da ne zakasni na večeru. Završavajući pastirsku igru svadbom i pirom Gučetić je samo naizgled na planu pastorele, ali se načinom kako se Žvatalo oprašta uvelike približio završetku renesansnih komedija.

Uvođenje domaćih, običnih i smiješnih, tj. komediografskih elementa u pastoralni svijet nije dakako ništa novo u hrvatskoj pastorali. Upravo u Dubrovniku činili su to prije Gučetića pjesnici Mavro Vetranović (1483—1576), Nikola Nalješković (1500—1587) i posebno rado i uspješno Marin Držić (1508—1567). Gučetić je zapravo logičan završetak, odnosno jedna osobita varijanta onoga što je hrvatska pastorala od početka nosila u sebi, što je smatrala važnim i potrebnim i što su pisci hrvatske pastorele redovito prakticirali. Već od početka u hrvatskoj pastorali usporedo s »ozbiljnim« idiličnim pastoralnim problemima trajno postoje i žive smiješni, rustikalni i obični životni elementi i podaci.²¹

Osim što očito podsjeća na dubrovačku pastoralnu tradiciju, Gučetićeva *Raklica* kao da se u nekim elementima strukture naslanja i na Lucićevu *Robinju*. Kao i u *Robinji* doći će na kraju do sretna završetka u piru i veselju. Na Lucića kao da podsjeća i trenutak kad stidljivi i smeteni Ljubmir stupa pred »svoju« ljubljenu Raklicu pa, nemajući snage da bilo što kaže, svoje stanje očituje suzama:

²¹ Već je odavno primijećena osobitost hrvatske pastorele (npr. W. Creizenach, A. Pavić). V. o tome i *Članak o hrvatskoj pastorali* u mojoj knjizi *Na izvorištu*, Split, 1976. s navedenom literaturom.

I prije neg slova prid njome izusti
niz lica njegova suzice van pusti.

(1085—1086)

Slično je postupila i Lucićeva robinja kad je konačno uvidjela tko stoji pred njom:

I eto niz ličce rumeno i bilo
jaše joj suzice dažjeti u krilo...
a veće ni riči ne hti da izusti.

(901—904)

Uz vlastitu književno-scensku baštinu Gučetića svakako povezuje i autorov odnos prema narodnoj pjesmi, narodnim običajima, narodnom izrazu i folkloru uopće. Narodni sloj kao motiv i stilski strukturni element u Gučetića je zapravo jedan od bitnih elemenata u strukturi cijele drame. Prihvativši jedan sloj koji su pastoralni pjesnici u Dubrovniku već od početka rado unosili, Gučetić je i tim postupkom svoju dramu uvelike spustio s nadstvarnih i nestvarnih sfera i visina.

I prije petog čina, u kojemu dominiraju svadbeni narodni običaji i ugodaj, u Gučetićevo djelo osjećamo sklonost autora prema narodnom izražavanju. Obični narodni izrazi i izričaji kao djelotvorni stilski element (*Umiješ se obrnut* — 732; *svej nastoj i prosi* — 742; *dodijavat ne pristaj* — 744; *da kumiš i moliš* — 842; *dobar glas* — 862; *od zločesta tijela pogača nije bijela* — 1939; *kruha i vina* — 2033; *u dobar stupaj čas* — 2290; *u dobre bud čase* — 2278; *zdravice, družine* — 2294; *dobra smoka* — 2306; *dobar put imajte svatovi pošteni* — 2334; *u dobar čas stupaj nevjesta* — 2290 i dr.) uspješno su i vjerno dočarali narodni ugodaj a i autorovu želju da mu scena dostigne autentičnost narodne seljačke svadbe. Kretanje svadbene povorke, susret i čašćenje, zdravice i napijanje, igra i pjesma, prvijenac i stari svat kao glavni likovi u svadbenoj povorci, sve je to Gučetić s dosta vještine unio da stvar djeluje kao pravi svadbeni seljački trenutak. Zaboravili smo u tom trenutku ono što se događalo u prethodna četiri čina. U petom smo činu poneseni u svojevrstan pučki odn. seljački prostor, imamo tu seljački folklorni narodni finale jedne u početku literarne, »učene« teme. Kontrapunkt je postignut, iznenađenje je potpuno i efektno.

Kao što smo već naglasili, metoda kojom se Gučetić poslužio u *Raklici* te domaći, obični, realistički i komični slojevi koje je u svom djelu »nanizao« nisu novost u hrvatskoj pastoralnoj književnosti. Isto se može reći i za bogato zastupljen folklorni sloj u Gučetića. I taj sloj nalazimo u hrvatskoj pastorali već od početka. Nailazimo na nj već u eklogi *Radmio i Ljubmir* Džore Držića, u pastirskim igrama Nikole Nalješkovića, a obilno je zastupljen i u Marina Držića. Ipak, to nije teško zaključiti, selo i život na selu i sam je Gučetić dobro poznavao.²²

²² Da je naglašenom emocijom promatrao život na selu pokazao je i Cvito Fisković. (*Prilog biografiji Savka Gučetića. Baština starih hrvatskih pisaca*, Split 1971, 287—292).

4.

Djelomični uvid u kompoziciju i strukturu djela mogao nam je pružiti odgovor na pitanje kako je Gučetić postupio i zašto je izabrao stanovite slojeve. Da bi intenzivirao i u prvi plan stavio sceničnost i zabavnost, da bi gledaocima pružio scensku živost i užitak te da bi se iz dvorske isključivosti *Aminte* približio širem sloju publike i puka, Gučetić je postupio na način za koji je smatrao za tu svrhu najprikladnijim. On je jednostavno na tradicionalno pastoralno deblo nakalamio nove književno-scenske slojeve. Uz klasičnu pastoralu i namjesto pastore uveo je slojeve koje je poznao iz komedije i farse, odnosno iz pastirskih igara koje su ovim scenskim vrstama podlijegale. Dakako, Gučetićevo postupak u cijelosti (i u pojedinostima) izraz je pjesnikove spoznaje o onome što je u njegovo vrijeme u Dubrovniku bilo aktualno i što je moglo oduševiti.

Treba reći da je načinom kako je nove i nepastoralne slojeve unosio u pastoralu Gučetić učinio velik korak dalje od svojih predšasnika (npr. Marina Držića), odnosno jedan korak u stranu. Ponesen željom da zabavi, da nasmije i aktualizira, Gučetić je pastoralno-petrarkističko negiranje »produbio«. U cijelom svom djelu »zaboravlja« je na petrarkističke zakone i običaje te davao maha i prostora drugim i novim scenskim ugođajima.

Dakako, možemo postaviti pitanja: Koji su razlozi potakli Gučetića te mu sugerirali da učini kako je učinio? Je li pri tome odlučujuću ulogu igrala želja da publiku običnim i u Dubrovniku aktualnim pojedinostima zabavi i nasmije, da je pučkofolklornim i smiješnim ugođajima udalji od ozbiljne atmosfere, da je pastoralno-komediografskim kontrapunktom iznenadi i »razveseli«? Je li Gučetić možda izraz jednog vremena koje je bilo toliko zasićeno stvarnim i tegobnim životnim problemima još pod dojmom životnih protuslovlja i držićevskih scenskih koncepcija i ostvarenja, pa je jedan ovakav zahvat bio zapravo prirodan i očekivan? Je li Gučetić izravna reakcija na Zlatarićevo doslovno prenošenje Tassove pastore koja takvu, čistu pastoralu nije nikada primala, koja za dubrovačke prilike nije »odgovarala«? Je li Gučetić izraz jednog novog vremena u kojemu su prevlašću novih književnih i idejnih koncepcija bile u neku ruku već preživjele apstraktne i čiste ljuveno-petrarkističke čežnje a prihvatljivija realno-komična manifestacija, pa s tim u svezi u stanovitom idejnom kompleksu aktualna i osuda »hude žene«? Barem jednim aspektom ovdje kao da bi se mogla smjestiti i Gučetićevo sklonost da istakne osudu ljubavi i ljubavnog »služenja«, da se očituje i kao antifeminist. I, konačno, koliko je pri svemu tome sudjelovala osobna Gučetićevo duhovna subjektivna konstelacija, njegove osobne sklonosti kad je riječ o odnosu prema životu, sceni i književnom stvaranju? Nije li upravo ta osobna Gučetićevo osnova bila presudna za udaljavanje od pastoralne dvorske alegoričnosti i približavanje nečemu što je razumljivije i suvremenije? Gučetićevo naglašenu sklonost refleksiji treba vidjeti kao odraz vremena koje je voljelo moralizirati, vremena koje se nametalo novim idejno-moralizatorskim principima. Konačno, mnoge sukobe u mišljenji-

ma (gradska — seljačka žena; muškarci — žene, i dr.) treba vidjeti i kao obične prigode, bez ikakva idejnog opredjeljenja, da se govori o već »klasičnim« temama i toposima koji slušaocce oduvijek zabavljaju, koji su se i ovdje mogli pojaviti radi svoje zabavne nakane.

Slojevitost i neobičnost pastoralnog zahvata te naglašeno udaljavanje od Tassova predloška osnovni je dojam što ga ostavlja Gučetićeva *Raklica*. Nad tom je činjenicom Petar Kolendić bio duboko iznenađen pa, ne shvativši o čemu se radi, piše kako je Gučetićeva pastorala »iznakažena s mnogo netasovskih elemenata«, kako je Gučetić »zaveden, sigurno, dugom praksom držičevskih binskih ekloga i navikama publike ondašnjeg Dubrovnika, nije shvatio Tassovu reformu i nikako nije hteo da se odrekne izvernih epizoda prostakluka«. ²³

Dakako, ovakva je usporedba s Tassom bespredmetna. Treba prihvatiti misao da je Gučetić bio inspiriran (»zaveden«) svojom domaćom pastirskom tradicijom, u prvom redu Držićem, te da je dobro poznao ukus domaće publike koja je od početka bila naučila gledati zajedno vile, pastire i vlahe, čarobne prostore ispunjene stvarnim i običnim pojavama, publiku koja od početka nije prihvatila čistu, dvorsku svečanu pastoralu. Ali o Tassovoj reformi ni o navodnom prostakluku Gučetić nije mnogo razmišljao, kao što ni mi u slučaju Gučetića ne možemo razmišljati na tim relacijama. Gučetić je na temelju jednog predloška komponirao jednu novu, svoju scenu. *Raklica* je plod svojevrsne inspiracije i namjere, rezultat koji je dao svjedočanstvo o jednom autoru i jednom djelu preko čitava niza fenomena. Do toga nije došlo slučajno. Skup pojava i razina nije nikakav slučajan skup u kojemu bi pojedine pojave i elementi strukture djela stajali jedan uz drugi kao slučajni, usputni i međusobno nezainteresirani sudionici. Pojedine fenomene, pojave i razine u *Raklici* ne možemo odvojeno promatrati pa jedne držati nečim što je prirodno, dopušteno u jednoj književnoj vrsti, a drugo kao intervenciju koja tu vrstu unakazuje. Sve što se nalazi u *Raklici* jedna je cjelina, jedna nova književno-scenska struktura, i *Raklicu* treba promatrati i objašnjavati u tom svjetlu.

Gučetićeva *Raklica*, ²⁴ funkcionirajući kao logična cjelina, djeluje kao sustav u kojemu se nijedna razina totalnosti ne može istrgnuti a da se ne uzdrma i ne uništi totalnost pojave, da se ne poremeti njezino funkcioniranje u cjelini. U *Raklici* je ta totalnost izgrađena i predstavljena različitim strukturnim elementima, od početne, dobro poznate pastoralno-petrarkističke problematike, do pojave trajnih devijacija tog odnosa, do zanemarivanja »ljuvenog cvilenja i služenja« i dovođenja čitava tijeka radnje u kanale običnog i smiješnog, do prevlasti komičnog, seljačkog, zabavnog i folklornog. Svojevrstan sklad u *Raklici* postoji, pa bio

²³ Cit. mj. V. bilj. 6.

²⁴ Ime Rakle (Raklica) javlja se u Dubrovniku rano (Bernardin lekc., N. Ranjina). Dolazi od tal. Rachele, što je bibl. ime Rahela. U 16. st. ima ga Lukarević, Vetranović, D. Ranjina i dr., zatim češće u 17. st. (Gundulić, Bunić-Vučić, Ignj. Đurđević). Kao sinonim za lijepu djevojku ili za djevojku uopće riječ je ušla i u narodnu pjesmu. (V. *Rječnik JAZU*, XIII, 13, 19 i 20).

on uočen u horizontali ili u vertikali, tražili ga u pojedinim prizorima ili u procesu i toku radnje od početka do kraja. Sasvim je drugo pitanje — to smo već naglasili — koliko je svoju koncepciju Gučetić uspio književno-dramski i scenski »opravdati«, tj. dovesti na takvu razinu da sve strukture djeluju kao jedinstvena pojavnost, ne samo kao htijenje i ilustracija nego i kao cjelina većeg umjetničkog dometa.

Kao i sva djela složena od naglašeno divergentnih slojeva, Raklica može podnijeti različite tipove čitanja. U tom i takvom pristupu moguće je postaviti pitanje odnosa autora prema pojedinim slojevima. Može li se naime u slučaju *Raklice* govoriti o kakvoj prevagi autorova opredjeljenja, odnosno o karakteru jedne čudne sinkronije? Može li se govoriti o netrpeljivosti među slojevima, o parodiji, o otvorenoj napetosti među tezama i sl., ili je to samo naš privid pa postavljamo pitanja koja možda i ne bi trebalo postavljati? Nije li možda važnije otkriti funkcije i genezu pojedinih slojeva u strukturi djela u cijelosti, pa će onda biti lakše definirati i proces kojim je do pojave došlo?

Treba, naime, Gučetićeveu *Raklicu* s kraja 16. stoljeća promatrati i u svjetlu dvaju pokreta koji su, dakako na svoj način, to djelo mogli označiti i uvjetovati, odnosno olakšati mu pojavu. Riječ je o antipetrarkizmu i manirizmu, književnim tendencijama koje su tijekom 16. stoljeća sve jače nastupale, manifestirajući se kao sve odlučniji čimbenici u književnom stvaranju. I antipetrarkizam, kao jednodredna ali u pojavnosti složena reakcija na petrarkističko jednolično »ljuveno spijevanje«, i manirizam, kao također složena i svojevrsna reakcija na konvencije i šablone, jedinstveno su već od početka krenuli u »razaranje« klasičnog i klasicističkog sklada što su ga bili inaugurirali humanisti. I antipetrarkističke tendencije i manirističke antiteze i kontrapunkti u tijeku cijelog stoljeća — nakon triumfa humanizma i »učenih« renesansnih književnih oblika — ubrzo su, uporno i dosljedno, u književno tkivo unosili novost vlastita nemira i neslaganja, izraze vlastita suprotstavljanja i opreka nečemu što im se činilo beživotnim, konvencionalnim, neprirodnim, šablonskim. Smatrali su, te svojim književnim postupkom zahtijevali i realizirali, napuštanje jedne prakse i previše udaljene od života, dokazujući ujedno kako su nove težnje i antipetrarkista i manirista zapravo refleksi protuslovlja duboko ukorijenjenih u autorima i u društvu. Skrajnje složeni i napeti društveni odnosi i isto tako složena i napeta idejna proturječja morala su u pjesnika i književnih stvaralaca uopće dovoditi do »poremećaja« ustaljenih odnosa i normi, do suprotstavljanja »isluženim« književnim oblicima, do reagiranja i negacija, do stvaranja i oblikovanja novih svjetova i novih književnih djela, do naznačivanja novih vizija.

Ni antipetrarkizam ni manirizam nije teško uočiti u Gučetićevoj *Raklici*. Zapravo sve što je Gučetić učinio s Tassovim *Amintom* moglo bi se na stanovit način svesti pod plašt ovih dviju posthumanističkih i postrenesansnih književnih tendencija i pokreta. Dakako, ništa u tom pogledu, u takvoj jednoj raščlambi, ne bi smetao podatak da se stanovito rađanje antiteze razvijene i intenzivirane u Gučetića može uočiti već u Tassa. Gučetić se na svom putu kretao nošen općim književnim strujanjem

svoga vremena, pa je stanovite poticaje mogao naći i u onoj književnosti, iz koje je uzeo predložak za svoje djelo.

Ipak, glavni izvori Gučetićeva postupka i opredjeljenja nalaze se i mogu se lako uočiti u domaćoj, dubrovačkoj književnoj tradiciji, u obilježjima i sklonostima što ih je književnost u Dubrovniku već bila obilno pokazala, a zatim i u osobnim sklonostima samog autora. Uključivši se odnosno izrastavši iz jedinstvenoga mediteranskog renesansnog književnog kruga, Gučetić je i najopćenitije i »najpoznatije« teme — u ovom slučaju antiteze: petrarkizam — praktičnost i erotika; muškarci — žene; jelo — filozofija; seljačke žene — gradske žene; ljubav — želja za mirom, sloboda; petrarkističko obožavanje žene — odvratnost prema »hudoj« ženi; petrarkističko oduševljenje — moraliziranje i savjet za bijeg od žene, i sl. — mogao naći u domaćoj književnoj tradiciji. Bogato djelo Marina Držića moglo je Gučetiću poslužiti, i poslužilo mu je, da u praksi pokaže čitav niz novih teza o tome kako se valja odnositi prema životu, posebno prema ljubavi, i kako treba u stanovitim zgodama postupati, a da se i ne spominje kako je u Držića (i u ostalih domaćih pjesnika) lako mogao pronaći, i pronašao, neke tipične kontrapunkte povezane uz odnose prema dinaru, vilama i vlahinjama, jednostavnosti i kićenju, konvencionalnom petrarkizmu i bogatstvu folkloru. Svim svojim slojevima, svim strukturama Gučetić je oblikovao jednu novu zgradu, jednu novu strukturu, koja ne izlazi iz renesansne i scenske matice domaće književnosti. Domaću književnu maticu *Raklica* sasvim lijepo potvrđuje i ilustrira.

5.

Sljedeći domaću tradiciju Gučetić je *Raklicu* (uz rijetke iznimke) oblikovao u dvanaesteru. I tim formalnim udaljavanjem od izvornika kao da je želio naglasiti kako ima namjeru pisati novo djelo.

Oblikovanje u drukčijem metru izazvalo je i nove, neizbježive zahvate i postupke. Novom mediju, novom stihu i metru, morala se pokoriti i riječ i misao predloška. Prirodno i nužno prilagođivanje novom jeziku u Gučetića je dakle potencirano činjenicom da on predložak slobodnog stiha prenosi u već dobro poznate i uhodane domaće dvanaesterce, u oblik koji je već imao vlastite kanone, načine i običaje, vlastite mogućnosti kazivanja.

Gučetićeva *Raklica* ima 2350 dvanaesteraca od čega na kor (nakon drugog čina) otpada 20 stihova. Tasso bez korova ima 1846 stihova, tako da u Gučetića ima skoro 500 stihova više nego u Tassa.

Do ove pojave došlo je iz dva razloga. U prvom redu, kao što smo već naglasili, Gučetić je u svoje kazivanje obilno unosio novih misli i reminiscencija, razgovor je proširivao i obogaćivao unoseći pojedinosti i teme za koje je smatrao da će mu djelo približiti domaćoj sredini. Objašnjavanje i »obrada« novih tema rezultirali su i znatnim povećavanjem broja stihova, premda se Tasso često služio stihovima kraćim od dvanaesterca. S druge strane, do povećanja broja stihova u Gučetića je došlo i

zbog specifičnih svojstava dvanaesterca (unutrašnjih mogućnosti i zahtjeva), odnosno dvanaesteračkog distiha kao svojevrsne temeljne misaone jedinice. Pokoravajući se izražajnim svojstvima dvanaesteračke pjesničke tradicije Gučetić u dvanaestercu, odnosno u dvanaesteračkom distihu, oblikuje i uklapa misao koja bi se drugim oblikom mogla reći i sažetije. Tako je do zanimljivih i indikativnih razlika dolazilo i tamo gdje je Gučetić išao doslovce tragom predložka. I u tom slučaju osjeća se novost ne samo u broju stihova (tj. u nužnosti da se zbog zakona i običaja ovog oblika poveća broj stihova), nego i u unutrašnjem, stilsko-izražajnom aspektu kazivanja, što je prirodna posljedica osobina novog medija i oblika. Pokazat će to nekoliko primjera:

Možemo u tu svrhu navesti i usporediti nekoliko mjesta iz monologa satira s početka 2. čina (u Tassa), odnosno iz završetka 1. čina (u Gučetića).

Zeleći naglasiti kako živimo u vremenu sveopće moći novca Tasso kaže:

E veramente secol d'oro è questo,
poi che sol, vince l'oro e regna l'oro.
(57—58)

Zlatarić to doslovno prevodi:

Ovo je zlati vijek zaisto, kad zlato
sve može pridobit i svudi kraljuje.
(739—740)

Gučetić međutim slijedi vlastiti tijek misli i vlastiti oblik izražavanja:

Naraštaj sad prava od zlata ovo jes
kada se prodava svaka stvar za pinez.
Za zlato grede čas, za zlato gine sram,
danaska saj svit vas gospodi pinez sam.
Današnji dan toli zlato je toj milo
er ga sad svak voli neg dušu i tilo.
(571—576)

Zeleći istaknuti vlastiti fizički izgled kao vanjski znak svoje velike snage, satir opisuje sebe:

Questa mia faccia di color sanguigno,
queste mie spalle larghe, e queste braccia
torose e nerborute, e questo petto
setoso, e queste mie vellute cosce
son di virilità, di robustezza
indizio: e se no 'l credi fanne prova.
(39—44)

Zlatarić to mjesto prevodi:

Čelo imam crljeno i pleći široke
i ruke žilave, koštaste i jake

i prsi runjave i stegna kosmata.
Ovo su biljezi hrabrosti i snage;
i ako toj ne mniš, nu kušaj, ter ćeš znat.

(724—728)

Gučetić kaže.

Četo ovo mē ravno krvavo viditi
jak mjesec kad davno nije bio daž liti.
Prsi ove runjave mesnaste ne vele
i ruke žilave od kosti debele.
Još pleći široke a stegna još čvrsta
i noge visoke od koljen do prsta.
Kamenje sve je toj koje jakos mē kaže,
vitezi kijem nije broj kŭ mnozi poznaše.

(547—554)

Opravdavajući svoju namjeru satir »objašnjava« kako se svak služi
onim što ima:

il cervo adopra il corso,
il leone gli artigli, ed il bavoso
cinghiale il dente ...

(74—76)

Zlatarić prevodi:

teče brzi jeljen, lav nokte krvavi,
zube gorski vepar ...

(757—758)

dok Gučetić za svaki primjer upotrebljava »vlastiti« dvanaesterac:

Ti brzi jelini brane se rogovi
da nijesu ubijeni od lovca ki lovi.
Nohti se pomaga kim ranu da ljutu
lav gorom kada ga ko nađe na putu.
U prasca jes rilo s vrlima tim zubi
kojijema nemilo čovjeka pogubi.

(597—602).

Tamo pak gdje je Gučetić napuštao predložak i gdje je oblikovao nove
dionice, Gučetićeve dvanaesterac i ne treba dovoditi u svezu s bilo kakvim
»predložkom« osim domaćom jezično-stilskom tradicijom i praksom.

Govoreći o uporabi dvostruko rimovanog dvanaesterca treba posta-
viti i pitanje scenskog prikazivanja *Raklice*. Na koji način treba zamisliti
to prikazivanje u Dubrovniku krajem 16. stoljeća? Iako postoje dokazi da
se i dvostruko rimovani dvanaesterac pjevao, ipak treba pretpostaviti da
se *Raklica* izvodila uz samo manji dio pjevnih dionica. Sigurno znamo da
se pjevalo ono što se u didaskaliji izričito navodi, a to je Žvatalova
pjesma u petom činu (V, 3: »Žvatalo popijeva«) napisana u šesnaesteru,
što treba shvatiti: u lako pjevnoj intonaciji dvostrukog osmerca. Možemo

zatim pretpostaviti da se pjevalo i ono što odstupa od »normalnog« stiha, od dvanaesterca, a to su osmerci i šesterci, kojih također ima u drami. Žvatalova pjesma glasi:

Bio zgovor od družine na lijepoj sopri sjede
kada no se dobro pine vesele su sve besjede.
A gđino se vazda posti i gdje čovjek kljun ne skvasi
nije smijeha ni radosti neg uhiljen jedva lazi.

(2025—2029)

Osim ovih stihova koje je otpjevao Žvatalo treba sa sigurnošću zaključiti da je otpjevana i jedina korska dionica na kraju drugog čina, a možda su pjevana i međusobna raspravljanja između muškog i ženskog kora u petom činu, gdje se u tekstu svake intervencije kora nalaze po četiri stiha. Vjerojatno je za ta četiri stiha postojala jedinstvena pjevna intonacija, jedinstven napjev kojim su se onda služila oba kora. Isto tako treba pretpostaviti da je i Raklica otpjevala svoju dugu tužbalicu iz četvrtog čina kad je doznala što je Ljubmir zbog nje učinio i kad je postala svjesna da prema njemu nije dobro postupala. Ta je tužbalica u osmeračkim katrenima pa i to upućuje na pjevanje, a ne samo karakter teksta: tužno-gorko kajanje — pjevanje — naricanje. Konačno, na pjevanje u *Raklici* treba pomisliti i u onim, doduše rijetkim slučajevima, kad se u »dramatskim« situacijama reagira kraćim stihom, šestercom, kao što je slučaj kad Raklica i Kalina hoće da pohitaju ne bi li u zadnji čas spasile Ljubmira (IV, 1513—1516), kad Tratorka i Kalina osjete odn. vide da je Ljubmir onesviješten na vijest o Rakličinoj smrti te kad ga zatim dižu (III, 1285—1288, 1297—1301); kad, također u trećem činu, Tratorka nariče a Kalina i Ljubmir reagiraju na njezino naricanje za Ljubmirom (1209—1224); ili, isto tako u 3. činu, kad Lovorko, Radmio i Dubravko razgovaraju i komentiraju Rakličinu okrutnost, koja ni nakon što ju je Ljubmir spasio od satira neće da mu se smiluje ni da mu, barem u znak zahvalnosti, podari minimalnu pažnju (1139—1146, 1156—1160). Ipak su ove kraće, »brže«, šesteračke upadice možda i formalni izraz dramatike radnje, dramske napetosti i potrebe da se u scenama koje su »nabijene dramatikom« što brže reagira, da se u situaciji kad su riječi suviše što manje riječi i upotrijebi.

Napomena (uz tiskanje djela):

Govoreći o dvama rukopisima u kojima je sačuvana Gučetićeva *Raklica* (oba u Arhivu JAZU, Zagreb) P. Kolendić je utvrdio da je jedan, onaj stariji (sign. I. b. 57. — nazovimo ga »A«), nastao u drugoj polovici 17. stoljeća, a drugi, mladi (sign. I. c. 70. — nazvat ćemo ga »B«), negdje početkom 18. stoljeća (»Južni pregled«, IX, 1934, 10). Kolendić je također utvrdio da je drugi rukopis prepisan s prvoga, što je posebno važno imati na umu u trenutku kad se djelo tiska. Stariji rukopis danas nije čitav, nedostaje posljednjih 317 stihova, završava stihom 2032.

Mlađi prepisivač je, što nije teško uvidjeti, nastojao da mu prijepis bude što vjerniji predložku pa je tako mlađi rukopis (B) vjerna slika svog predložka (A), ponavljaju se čak i očite pogreške. Razlike su minimalne i beznačajne. Uglavnom se odnose na pisanje »jat«-a: »ije« (je), »i«. Kako je i jedan i drugi prepisivač u ovome bio nedosljedan, valja zaključiti da je i predložak na temelju kojega je nastao stariji prijepis (A) u toj praksi bio nedosljedan. To je i razumljivo, jer i drugi Gučetiću suvremeni autori (npr. Zlatarić u *Ljubmiru*) nisu dosljedni u pisanju refleksa »jat«-a. Ipak i u Gučetića (kao i u Zlatarića) prevladavaju ijekavizmi. Ikavizmi su međutim još uvijek relativno brojni, pa i ovdje mogu predstavljati zanimljiv jezično-stilski problem.

Inače rukopisi su oblikovani uobičajenom grafijom dubrovačkih prepisivača odnosnog vremena. Kako su vremenski bliski i slijede neposredno jedan za drugim služe se istom tehnikom. Tako npr. u pisanju ne razlikuju *s* i *z* (*s*) te *š* i *ž* (*sc*) (premda u B ima za *z* i znak *z*). Oba prepisivača imaju za *g* = *gh*, *g*; *v* i *u* = *u*; *ć* = *ch(i)*; *c* = *z*, *đ* = *ghi*; *č* = *c*, *cc*; *j* = *i*, *j*; *lj* (*l'j*) = *gl(i)*, *li*; *nj* (*n'j*) = *gn*, *ni*, a oba se prepisivača služe i udvostručavanjem suglasnika (*ss*, *tt*, *ll*) te redovito pišu vokalno *ar*.

Iako su, kao što je rečeno, razlike između dva rukopisa minimalne, ipak je ondje gdje su se javile dvije mogućnosti nekog oblika prvenstvo dano starijem rukopisu (A). Ponegdje se međutim po logici stvari (npr. zbor sroka) moralo dati prednost mlađem rukopisu. Ponegdje je opet trebalo ispraviti očite pogreške. Radi orijentacije donosimo i slijedeći uvid u zahvate pri tiskanju. 1. B — zuiet; 2. B — suiet; 3. B — tai put; 4. B — strieliu; 5. B — ciouieka; 6. A — omrse; 7. B — liet; 8. B — louiet; 9. B — lieposti; 10. B — ziegniah; 11. B — sliedi; 12. B — suiet; 13. B — bitichie; 14. B — obieghnut; 15. B — suier; 16. B — Tadachiesc; 17. B — trebuie; 18. B — bistrom; 19. B — ciuti; 20. A — umisciesc; 21. B — uriesc; 22. B — uzuili; 23. B — nedno; 24. B — liet; 25. B — a misao; 26. B — bud; 27. B — leti; 28. A — pripouisti; 29. B — ustieh; 30. B — zuielechi; 31. B — sliedi; 32. B — i to; 33. A — zuiche; B — Zuiechie (zbog rime treba »cvitje«); 34. B — nisu; 35. B — uarlima; 36. B — pienes; 37. B — suiet; 38. B — pienes; 39. B — uriednos; 40. B — liepos gospoie; 41. B — uresc; 42. B — liepo; 43. B — u to; 44. A i B — gnichouich; 45. B — uresc; 46. A — umnoscim; 47. B — nakasam; 48. B — uidiechiesc; 49. B — zaslipi; 50. A i B — pobile (ispr. zbog sroka); 51. A — ciouiku; 52. B — zame; 53. B — gospoie; 54. B — trebuie; 55. B — dobiua; 56. B — probiua; 57. B — grieh; 58. A i B — primiese; 59. A — pritese; 60. B — tarpiti; 61. A i B — joscte ia, čime je jedan slog suviše; 62. A i B — odviesti; 63. A — vika; 64. A i B — isriezat; 65. A i B — potiezat; 66. A — sad poč; 67. A — sebi za pomoch; 68. B — ciouieku; 69. B — bessiede; 70. B — strielouit; 71. A i B fali jedan slog; 72. B — odresciu; 73. B — posaho; 74. B — uresci; 75. B — uiek; 76. A — brieme; 77. B — obima; 78. B — naprid; 79. A i B — umrieti; 80. B — riecim moima; 81. B — boleznii; 82. B — sdruscena; 83. B — brieme; 84. B — spouidat; 85. B — er ne bi; 86. B — sciere; 87. B — uputi; 88. A — riesci; 89. B — zuier; 90. B — scegliu; 91. B — tega; 92. B — iesi li; 93. A — diella; 94. B — druziema; 95. B — zuier; 96. B — riecci; 97. B — bisce li; 98. A — brieme; 99. B — tuscnumu; 100. A — segliacce; 101. B — gospoie; 102. A — raskiede; 103. B — umrieti; 104. B — bliedim; 105. B — gdie; 106. B — suietii; 107. B — nedne; 108. B — suiet; 109. B — suiet; 110. B — suieta; 111. A — liepira; 112. B — ko; 113. A i B — nema »da« pa nedostaje slog; 114. B — dielom; 115. B — uiek; 116. B — pinez; 117. A i B — mat, pa fali slog; 118. A — uiku; 119. B — suiestii; 120. B — gdieno; 121. u rkp. muku; 122. Oghnganu — što je nejasno; 123. u rkp. ko.

R. B.

SAVKO GUČETIĆ BENDEVIŠEVIĆ:

» RAKLICA «

Lica*: Raklica
 Kalina
 Ljubmir
 Radmio
 Satir
 Dubravko
 Lovorko
 Tratorka
 Vukoje
 Remeta
 Vilenik
 Žvatalo
 Stari svat
 Prvjenac (Svat prvi)
 Kor muški
 Kor ženski
 Kor
 Svatovi

RAKLICA

At prvi.

Šena prva.

Raklica i Kalina

- Raklica: Mnim rados da drugu veću Bog ne stvori
 neg s lukom po lugu loviti o zori!
 Ah, da sad košuta prida mnom pobigne,
 činil bih stril ljuta da ju mâ dostigne.
- Kalina: Vid ju gdje sama gre, s lukom se zabavlja, 5
 ako ko za njom mre, na pamet ne stavlja.
 Pristupit k njoj ću poč za kû riječ š njom stratit
 jeda ju budem moć na ljubav obratit. —
 Šama si, Raklice, sred gustijeh dubrava,
 bez vjerne stražice pastira gizdava? 10
- Raklica: Djevici nije straže neg sumnja s pastirom,
 tim meni jes draže bez družbe bit s mirom.
- Kalina: Ako znaš da prava prijazan jes moja
 ćuj, Rakle gizdava, svjet kî ti daću ja. 15
 Luda je tvâ misal, odluka nije dobra,
 velmi je ti put zal kî slijedit ti obra.
 Svak ludo vlada se ko mlados sam traje
 a s drazijem uza se uživat ne haje.
 Ljubmira ti družbu, ah, bježiš nemilo
 ki t' dava na službu i dušu i tilo. 20

* U rukopisu nema popisa lica.

- Ter pokli kušat neć ljuveni slatki raj,
smrt se prije može reć neg život bitak taj.
Taj grede protiva zakonu naravi
ko na svijet pribiva bez drage ljubavi. 25
- Zgar čemu dana je ljepota tvoja taj
neg čovjek neka je uživa na svijet saj!
A ti hoć potlačit cvit¹ lijepe mladosti
ne prijav na saj svit² nijedne radosti.
Veselje nijedno ni rados nije cijela
s kom nije zajedno ljuvezan vesela. 30
- Otvori tim oči, odluku privrati,
brijeme te preskoči, zaman se ć kajati.
Jer brijeme krila ima, u jedan čas prolita,
ter dobro uzima' čim možeš i hita!
Jer ćeš to htjet paka, nebore, a neć moć 35
kad staros nejaka s nemoći bude doć.
Ah, toli ne mrzi na ljubav, ja t' velju,
očuti u prsi ljuvenu tuj želju!
Promijeni, promijeni misal, svjet uzmi moj,
ter poznaj ljuveni sadružiti što je pokoj. 40
- Raklica: Ko hoće, taj slijedi ti pokoj dostignut,
meni se ne vidi ispravan taki put.³
Ni meni već hvali usione ljubavi,
u nje vez neg žali ko nogu postavi.
Moja je odluka: svu misao postavljat 45
oko zlatna luka i strile pripravljat.
I trajat dni moje s danicom o zori
zvirenje svakoje tjereći po gori.
Čim strijela⁴ ja imam a zvijeri planina
u srce ne primam ljuvezan, Kalina! 50
- Kalina: Ljubmira ja neću, ni ljubav njegovu,
ja rados najveću nahodim u lovu.
Rados taj rados nî neg ludos očita
kojom se gube dni a dobro ne hita. 55
U stara bremena naraštaj nastalud
kim hrana općena bi voda i željud.
U naše sad biće način je vas ini
pića taj i pitje danas je živini.
Jer vrijeme iznađe za hranu čovika⁵
jezbine poslade i pitja razlika. 60
- Kom se zna sitni klas i loze što rode
omrzne⁶ u taj čas i željud i vode.
I ti si prem taka, bezumna mladijeh lit,⁷
rados je, mniš, svaka po gori lov lovit.⁸
Rados je proć mnogo klanaca po gori? 65
Tako te, nebogo, skitanje izmori.
Očuti tvâ lipos malo plam ljuveni,
a paka tuj rados s vojom tvom promijeni!
Da znaš dio tisući radosti kû ima
ko srce zavruci celovim drazima, 70
još bih te čula reć: Raj je ovo veseli,
nad ovo moj duh već ne može da želi.
Ter bi se kajala i klela čes hudu
zašto si trajala tvê danke zaludu.
- Raklica: Taku rijeć kad me reć tvê usti budu čut, 75
tada će sve rijeke teć kladenca svoga put.
Ovca će poplašit vukove tej vrlje,
a zec će pristrašit od lova pse hrlje.
Prije će dno mora zvijerenja gorska plit

- Kalina:
- a ribe vrh gora ptičija gnijezda vit; 80
 prije će noć u dan, svijetlos se mrak stvorit,
 neg li će ljuvezan mē srce razgorit.
 Djetinstvo i plahos tobome još vlada,
 i ja bih u mladost kako si ti sada.
- Bih draga pogledu, kosi imah sve rude, 85
 a usta od meda, puna bih razblude.
 Mekahna, pritila i lijepa bih vidit,
 s dva lica pribila kakono lira cvit.
 Ohola ter igrah kako ti, diklice,
 čovika kad viđah, odvratah mē lice. 90
 Tih meni bješe san a slatka sva pića,
 ne znah što je prijazan od mlada djetića.
 Mâ pamet ne mari za želje ljuvene,
 nastojah na stvari djetinske, ne žene. 95
 Ter hitro stupice zapirah vrh jama
 za činit lisice uveznut nogama.
 I iskah vrh sniga sve trage stupaje
 za znat zvijer gdje liga i gdje koja staje.
 Rastezah vesku još na prute tanahne
 ter hitah ptica množ od vrste malahne. 100
 Lugove obhodah u brijeme od lita
 i gnijezda nahodah sred dubja i cvita.
 I u toj ludosti da oko ko vrže
 na moje liposti,⁹ utjecah najbrže.
 Ukazah veliku rasrčbu ja tada, 105
 prominjah priliku od muke i jada.
 Pak s mojim drugama, kad bih se sastala,
 k zemlji bih od srama očima gledala.
 Ter draga ako bih ja komu od ljudi,
 toj scijenjah¹⁰ za moj grih ki moju čas žudi. 110
 Ma vrijeme što neće, Rakle mâ, napravit!
 Od zledi¹¹ još veće bude nas ozdravit.
 Ah, služba priverna i plačni ti glasi,
 i tužba čemerna združena s uzdasi
 jednoga ki tegnut ljuvenijem jes plami 115
 imaju moć stegnut na milos tvrd kami.
 A neć da se smuti srce ono ljuveno
 koje je od puti i krvi stvoreno.
 I mene priteže taj služba i vira
 i ognjem užeže na ljubav pastira. 120
 I ništa ne žalim što se dah pridobit,
 er s dražijem ja hvalim živjeti na saj svit.¹²
 Taj čas lov ostavih svijem zvijerim od luga,
 a ja se zabavih dragoga uz druga.
 Ter poznah, nebogo, u jedan samo mrak 125
 što ne znah u mnogo dni, svijetli kad je zrak.
 Očutih taku slas, veća se ne more,
 ter život prvi vas stah hulit najgore.
 I pravljah u meni: velim se privarih,
 minute pokle dni za ljubav ne marih, 130
 i koli od prava puta je daleče
 ko družba gizdava mladca se odreče.
 Ja ufam jednome tej tvoje plahosti
 viditi pitome i tihe zadosti,
 i da se slomila oholas velika 135
 i tvâ čud nemila koj nije prilika.
 I da ćeš reć blaga Ljubmiru i mila:
 ovo ti tvâ draga Raklica sred krila.

- Ne bježi, ne bježi, nevoljna pomiluj,
suze mu utješi i njegov uzdah čuj. 140
Jeda on pristala obličja ne ima?
Tomu je pohvala pastirim nad svima.
Jeda ti ne nosi svu vjeru i ljubav?
Ti sama u to si svidokom je li prav.
Jeda on na druge očima kad meće? 145
Može imat za sluge mnoge vil, ma neće,
koje ga svud slide dan i noć, hip i čas,
ter sahnu, ter blide želeći svoj obraz.
Oto mu najdraži bi dvorit tvoj ures,
samo mu ukaži da t' mila služba jes. 150
Tratorka nije li vil kako i ti gizdava,
pogledom ljute stril kâ mnogim zadava?
Želi ga, ište ga i za njim svud grede
na ljubav da njega na svoju privede.
On za nju ne hajje er se da tebi u dar, 155
i zatoj plaća je njegova — tvâ nehar.
Nu nemoj da tebi bude se prigodit
što sumnjim u tebi da lasno može bit.
Tratorka ne krati Ljubmira molbami
da od te ga odvrati a k sebi primami. 160
Ako to bude kad gdje se će nać, što li rit?
Bolje bi tebi tad ne živjet neg umrit.
Sreću ćeš gledati tvu družijem sred skuta,
ter lov ti uhvati — bit će¹³ inijem košuta!
Ljubmir ako uznosi Tratorci kû ljubav 165
činit će što prosi i razlog i sud prav.
Svaki trud svud hoće harno se da plati,
a zajam od zloće s vremenom odvrati.
Kad čudi tvê gorke na mjeru postavi
i službu Tratorke š nje s pravom ljubavi, 170
ona će nje djeli tvoju zled pritegnut;
nju ljubit neće li a tebe odbjegnut?¹⁴
- Raklica: Neka me promijeni, za drugom neka ide,
njegove da sjeni mē oči ne vide.
Toj ište, toj hoću, toj želim na svijeti,
mirna bit tako ću u mojoj pameti. 175
- Kalina: Odkud taj izlazi na njega nemilos?
Raklica: Ljubav ga omrazi kom ljubi mû lipos.
Kalina: Ah, ljubav i vjera tu platu nahodi,
od dobrieh matera zla ti se kći rodi! 180
Ljuveno ko dvori pravo je da svaku
prijazan izdvori, omrazu ne taku.
- Raklica: Prijazan uzet ja? s jednijem ki hoće
zlom himbom odnijet tja čas moje čistoće!
Koji ište oskvrnit od djevstva cvijet mogā;
ki može huđi bit neprijatelj od toga! 185
- Kalina: Na svijet ko vidje li gdje godi sred strana
da rodi kuf bijeli crnoga kad vrana?!
Kad tihe ovčice rodiše sred gore
tej zmiye ljutice čemerom kē more? 190
Ne čuh prije na svijetu da ljubav ta prava
omrazu prokletu porađa i dava!
Nu vidjeh ko stoji na službi i ljubi,
da tako dostoji da život izgubi.
- Raklica: Mâ pamet svakomu prijazan mû brani 195
dijevstvu ko momu čistoću ne hrani.

- Dočime k moj volji Ljubmir pristajaše,
on dio najbolji ljubavi imaše.
- Kalina: Volja ta je u tebi, nitko ju ne prima,
i čovjek pod nebi taku čud ne ima! 200
Proć sebi ne budi razlogu daj misto
sam sebi što žudi toj hoće tebi isto.
- Raklica: O tomu već muči, drugo što besjedi,
mâ pamet odluči čistoću da slijedi.
- Kalina: Drugi ko, rec mi ovo, kad bi te obljudi, 205
služenje njegovo bili mu zaman bi?
- Raklica: Svak bi stao daleče, i zaman tratio dni
kî bi htio da reče ugodno što mi nî.
Zoveš ljubovnika, Kalina, ti draga,
ja huda krvnika koga blud primaga. 210
- Kalina: Junčić bit može li kî zlotvor kravici
mukaje i želi bit š njom na travici!
Bježi li golubak od drage njegove;
neg letne na dubak, guka ju i zove.
Grličić grlicu jeda ne navidi? 215
Primi zlu tužicu kada je ne vidi.
- Srdita i zvir¹⁵ lav ošad čud vrline
nastoji na ljubav i za njom vas gine.
I ljuta taj zmija izvrže čemer van
s dragom se privija i tjera ljuvezan. 220
Ma pusti živine i gorska zvirenja
i nu vij stvari ine u kijeh nije čučenja!?
- Veselo prolitje gdje mukom priziva
travicu i cvitje da š njime pribiva. 225
Vij gdi se hras s hrastom granami zapliće,
muććijem uzrastom pustit te vik neće.
- Vij onu lozicu gdje se je ovila
uz mladu hfojicu koja je njom mila,
ter višnji što stvori ljuvena sred plama
za dražijem sve gori, ne jedna ti sama. 230
Kad ljubav raskošna dubja ova uzvlada
pod nje vlas podložna i ja ću bit tada.
- Kalina: Vid ju! Riječi i moj svjet kê ti htjeh sad reći
ne stavljaš na pamet neg mećeš za pleći. 235
Pametuj malo ovoj kad nauk moj nećeš
dojti će brijeme toj kajati kad se ćeš.
- Tad ćeš¹⁶ se uklanjat od bistre od vode
nad kû se naklanjat sve mlade vil hode
da u njoj ne vidiš postaran tvoj obraz
i prešno gdje sidiš i gdje ti je bio vlas; 240
da žuto bljedilo u vodi ne nazreš
i lice nemilo ohola kim sad greš.
- Tad se ćeš zlo gristi i život skončavat
i svojoj nesvijesti krivinu svu davat. 245
Cemu se zlovoljit od šta uteć nije moć,
ko žive na saj svit staru mu trijeba je doć.
- Kalina: Ali je zlo malo taj staros čovjeka,
huđe je ostalo što tebe još čeka.
Od starijeh pastira čula sam spovijedat
ko taka umira, osudu kû će imat. 250
Veljahu: kâ godi nemila je na ljubav,
po smrti othodi u propas strmoglav.
- Tuj zla ćeš zakraka i jaše njoj na vrat
i š njom se zamaha sred pakla veće krat. 255
Ter prsi kê verna cvil svrućit ne more

- sred ognja čemerna pravo je da gore;
usiona dima moć da izme plač velik
iz oči u kojih proč nije mogla suza vik:
Zato se ukloni od take nesreće
i srce prikloni na milos jur veće. 260
- Raklica: Ljubmira prigrlj, uzmi ga da je tvoje
u dan tvoj umrli u mukah tih ne stoj.
Dosta tjech besjeda, jur brijeme prohodi,
trijebi je¹⁷ ureda da k bistroj¹⁸ grem vodi.
Jučera loveći prah me svu popade 265
jednu zvijer tjereći ranjena ka pade.
Zato ću upliti kladenca' bistra vir
i svu put umiti da budem kako lir.
- Kalina: Pokli ćeš k vodi poč, Raklice, mâ mila,
i ja ću s tobom doć da bih se umila. 270
Ti tiho pošeta', čeka me na stanu,
dočim ja opeta s tobom se sastanu.

Šena druga.

Ljubmir i Radmio.

- Ljubmir: Mogal bih suzami kê ronim dan i noć
omehšat tvrd kami, nje prsi nije mi moć!
Mogao bih s uzdasi rastopit led i mraz, 275
nje srce izlazi trudnije svaki čas.
Mê gorko cviljenje jure bi očutil
gora, lis, kamenje — neće ona čut¹⁹ moj cvil!
Ljubav kê je u meni stegla bi na milos
paklene sve sjeni — ne može nje lipos. 280
Ko da je, vaj, broji od ljudske naravi
kad u njoj ne stoji jedna iskra ljubavi.
Kad tužnu u tuzi vaj milos dat brani
kameni kû glusi kažu u kojeh duha ni.
- Radmio: Tu ljubav odvrzi od tebe na prešu,
zlo ko se zamrsi u vrlu nje mrežu. 285
Ko u nju upada, svi mudri govore,
veće se ikada izvadiť ne more.
Neg cvili, neg suzi i plače pritužan
kakono u uzi zarobljen ki sužan. 290
Hitro ona priblazi pak kad ko prida se
nježnijem uzdasi hrani se i pase.
- Ljubmir: Ljubav se nasiti mê tuge i jada,
ište se napiti još krvi mê sada. 295
Velmi sam ja hoteć pogodit u to njoj
i rukom mojom već prikratiť život moj.
Da želju upije š njom ona nemila
kâ ne mni smrt prije da bi mi vidila.
- Radmio: Kâ je toj besjeda? Jeda si sebe van?
Srcu vlas tuj ne da! Život ti budi pridan! 300
Ah, zloćo od žena i vrla njih čudi
na saj svijet stvorena za poraz od ljudi.
Svu misao postavljâš na ured i diku
kojome pripravljâš otrovi čoviku. 305
Sad drobna cvjetica umišaš²⁰ u vlase,
sad resiš dva lica da ljepša izlaze.
Nastojiš uljudno da niz vrat pram puštiš
i rijeću razbludno i krotko izustiš.

- A sve toj ti činiš, hitrosti, naprave,
da ljudi prihiniš na te se da stave. 310
Kad koga pritegneš tvu ljubav sliditi,
on čas ga odbigneš, ne mož ga viditi.
Narav ti prokleta, bitje ti pogini,
i trag tvoj već s svijeta smakni se, i mini!
Ljubmire, ja neću tebi rijet sad drugo, 315
pusti tuj nesreću, ne stoj š njom u dugo.
Izbav se, izbavi na pospijeh i ureda
nemile ljubavi da ti ne da zleda.
Vrati se na stado i lijepe livade
ovčari gdje rado o igrah svi rade. 320
Mliko se tuj muze, siri se sir paka,
i masla metu se, kus u med omaka.
Ne malo, večer vas igraju u tance
u vele medan glas pojući pisance.
Svi se tuj vesele u mirnom pokoju 325
i družbu tvu žele da im si u broju.
A ti se skitaš sam i mlados tvu moriš
i gustijem planinam tužbe tve govoriš.
Ovce se tvē plaše i bježe po polju,
bez nijedne njih straže vući ih zlo kolju. 330
Ter plaču, ter veče i hoće da reku:
pastir nam uteče za naći smrt prijeku.
Ljubmir: Zaludu ne trati nauka ni svjeta,
ti mene ne vrati k družini opeta. 335
Oto je, vaj, meni razgovor i družba
uzdasi ognjeni, suze, plač i tužba.
Stado mi nije milo, ni kuća, ni stoka,
neg lice pribilo i crna dva oka.
Radmio: Malo se razberi! gdje ti je svijes? gdje li um?
Zla puta ne tjeri i imaj pravi drum! 340
Ljubmir: Ko sebe izgubi, koje dobro nač more?
A dragu ko ljubi ino ktjet ne more.
Radmio: Na znanje meni daj, Ljubmire, brate moj,
od vila kâ je taj kâ skonča život tvoj.
Sve mi rec' kako bi i čim te priteže 345
i čim li pridobi da te ognjem užeže.
Ljubmir: Sej ravne livade i guste planine,
sve znaju moje jade s kijeh mlados mā gine.
Zna moj trud gora i lug, dubrava i polje,
pravo je i ti, drug, da znaš mē nevolje. 350
Pravo je da t' nisu skrovne sej bolezn
pokli su jur blizu pokojni moji dni.
Ako umrem nemilo sred pustijeh sih strana,
nemoj mi oč tilo za piću od vrana.
Stavljam ti pod kletvu od vjere kû držiš 355
naredbu moju svu da meni izvršiš.
Prišad mi smrtni rok pod dub me ukopaj,
pak piši vas uzrok s koga imah plač i vaj.
Dubu urež²¹ u kori sej riječi u slova:
NEHARNU KO DVORI — PLATA MU BI OVA. 360
Jeda ona po sreći kojoj sam sluga i rob,
zvijerenje tjereći nastupi na moj grob.
Ter Ljubmir kad pozna ukopan tuj da je
nad mnome žalosna jeda se uskaje.
Jeda ona uzcvili²² moje zlo, daj, tada 365
koja se ne smili u život nikada.

- Radmio: Tej tužbe ustavi, to ništa bit neće,
meni uzrok objavi od tvoje nesreće.
- Ljubmir: Sred dana djetijenskih još nijedno²³ zlo ne znah,
kad jedva s najvišijih granica voće brah. 370
Ja počeh općiti s ljepšome jednom vil
neg je ikad na sviti vječni Bog satvoril.
RAKLICA nje je ime kojoj svud slove glas,
vilami nad svime ljepotom daje čas.
I š njom se zaviknuh mladijeh lit²⁴ u doba 375
ter jedan bješe duh i misao²⁵ u oba.
Š njom lovljah na strune ribicu kraj rike,
zecove i kune i zvijeri razlike.
I takoj loveći čim hitat druge htih,
po mojoj nesreći, uhićen ja sam bih. 380
Milo mi poče bit uza nju slijedit tad
i ruku nje hvatit na igru kú pošad.
U prsi prije moje čuh ja plam ljuveni,
neg ljubav znah što je i nje stril ognjeni.
Iz nje oči pogledom primah ja taku slas 385
stvarah se da ledom i opet oganj vas.
- Radmio: Nevoljna mladosti, prî ti se ljuven blud²⁶
usjekne u kosti neg oganj u suh trud.
- Ljubmir: Raklica s Tratorkom nekotji dan ljeti,²⁷
sede pod javorkom i š njima ja tretî. 390
Mnoge pripovijesti²⁸ svak od nas htje reći
za podne provesti veselo ne speci.
Letjaše pčelica okolo blizu nas
iz drobna cvjetica vadeći mednu slas.
Većekrat prolita Raklici uz lice 395
scijeneci da je kita rumene ružice.
Nagla nać med pčela ištom taj čas sjede
Tratorci sred čela, ljuto ju ujede.
Žasnu se toj mjesti, ljuto ju zaboli
od take bolesti suzice van proli. 400
Tješi je veoma Raklica gizdava:
neboj se, drugo mâ, sada ćeš bit zdrava.
Maknu se ureda, prianu s ljubavi,
svoje usi od meda na ranu postavi.
Njekada šaptaše kreposne tej riječi, 405
njekada sisaše da joj zled izliječi.
Molitve ali kê izreče vrh mista
podaše njoj like ter boles sva prista;
Ali zled istegnu od usi²⁹ slatkijeh moć
koje gdje dotegnu ozdrave svu nemoć. 410
Od celov na tu slas Raklica kê dava
stvorih se oganj vas i živa žerava.
Stah mislit, vaj, što ću učinit što li reć,
hitro ja kako ću celov nje koji steć.
Načinom ter čudnim u meni želja usta 415
k nje ustim razbludnim priklonit mâ usta.
Ljubav me nauči koji ću držat put
što srce odluči da budem dostignut.
- Radmio: Ah, jaoh i lele, ko nauk nje slijedi
pameti nije cijele; nu naprijed besjedi. 420
- Ljubmir: Nadoh se drugovja s Raklicom sjedeći,
iznenad hitro ja zavapih cvileći.³⁰
Pritisnuh tad rukom mē usi u ti čas,
uhiljen pak s mukom stah lagat moj poraz:
Raklice umiru, pomozî molju te, 425

- pode duh Ljubmiru od ose priljute.
 Skoči Rakle ureda cječ zgrade žalosna,
 usti mi razgleda gdi je zled da pozna.
 Da vidi gdje je igla od ose otrovne
 da bi mi trud digla od zledi³¹ jadovne. 430
 Ter koralj drag oni i usta od meda
 ljuveno prikloni da meni lika da.
 Ozdravlju čim radi i usta celiva
 i boles čim vadi od vaja laživa. 435
 Oćutih u sebi, ah, rados ja dražu
 nego je na nebi razumni kũ kažu.
 Izvidat himbenu hoteći ja tugu
 oćutih ljuvenu u srcu stril drugu.
 Ter draži celovi i taj slas velika
 biše mi otrovi i rana bez lika. 440
 S kê san me odbiže, omrznu jesti već,
 srce se užeže goruća kako peč.
 Ter poče mǎ pamet utjecat na svak čas
 kako bi srce opet imalo prvu slas.
 Taj želja neizmjerna bi uzrok istini 445
 od truda čemerna koji me raščini.
 Kojega srce već ne moguć podnesti
 odlučih Rakli reć sve moje bolesti.
 Radmio: Bolje se zadavit na grlo staviv pas
 nego se postaviti koj godi ženi vlas. 450
 Dika se njoj godi i velmi uživa
 da za njom ko hodi i suze proliva.
 Ljubmir: Njeki dan sta kolo da malo počine
 pak sede okolo veće nas družine. 455
 I tako sideći staviše igru pak
 da drugu riječ reći na uho ima svak.
 Mjesto me dopade uz Raklu uz moju
 na mene red pade da šapćem riječ koju.
 Rekoh joj: Gizdava Raklice, obraz tvoj
 mũ mladost skončava da kunem život moj!
 460
 Poniknu u taj čas, jak kami zanimi,
 i njoj se uz obraz sramežljiv plam primi.
 Zlamenje očito da ju taj riječ smuti
 i koli veomi to mućno njoj bi ćuti.
 Jedan čas ne prođe, dignu se tad s mnogom
 465
 rascrbom, i poče ne rekši ni: zbogom:
 Na mene zlu ima omrazu od tada,
 ne može očima gledat me nikada.
 Radmio: Žene su tej ćudi, običaj taj drže,
 slijede ih prem ludi i svi zlo obrše. 470
 Hitrija od vruga svaka od njih po zlobi,
 paće ona pomaga tantati hudobi.
 Ljubmir: Trikrat se požnje klas u ravna sva mista
 i trikrat lug je vas ostao bez lista
 da se grem tukući jeda ju zamiru 475
 i milos ištući da suze utiru.
 A ona se neće neg brža košute
 utječe kada je gdje hrti oćute.
 Sve držah načine ukroti jeda se,
 jeda joj gnjev mine od hude omraze. 480
 Jedno mi ostaje, ni to³² mi ne krati,
 krv moja jeda je na milos obrati.
 Desnica ova će pogoditi nje volji,
 kad umrem iznaće duh bitak ki bolji.

Radmio: Sto činiš Ljubmire, pusti nož nebore, 485
 ko jednom umire, vratit se ne more.
 Ljubmir: Rad česa, Radmile, braniš mi pogodit
 hotjenju mē vile i zla se slobodit?

Šena treća.

Satir sam.

Mala zviđer pčela jes i malu ranu da, 490
 nu stvara zlu boles namjera nje huda.
 I ljubav usiona mala je zaisto
 jer se skrit može ona u malo prem misto.
 U jedan samo pram od kosi zlaćenih,
 u jedan pogled sam od oči ljuvenih, 495
 od drazijeh kamena sad među dva reda,
 sad u usta rumena i slađa od meda.
 Nu jadno tolikoj čovjeka ucvili
 da kune život svoj da mu smrt omili.
 Mjesto nije u meni, vaj, gdje me nije ranil
 ljuven stril ognjeni iz oči drage vil. 500
 Ljuta je, nemila a Rakle još veće
 ljepos je svu skrila ter plač moj čut neće.
 Gora, lis, kamenje i ova dubrava,
 jaoh, na mē cviljenje odgovor sad dava.
 A ona od mene utječe i bježi, 505
 uzdahe ognjene neće da utješi.
 Huda se svijeh zmiya meni mā vil kaže,
 što veće cvilim ja, to je njoj sve draže.
 Zmiya jed svoj hrani ter koga njim peči
 lijek bude toj rani, lasno se izliječi. 510
 A Rakle očima koju zled postavi
 taj lijeka ne ima ni se vik ozdravi.
 Protiva čemeru kim zmiya tugu da
 bilja se naberu i boles izvida.
 Pak riječi izreku njekoje vrh rane 515
 po tomu ter lijeku sva muka ostane.
 Ja bilja na izbor i cvitje brah gorom,
 ružicu i trator u vijenčac vih zorom.
 Zajedno s dunjami slah Rakli sve u dar
 u mom zlu jeda mi pomože taka stvar. 520
 Što nijesam pak rekal moleć se željno njoj
 jeda bih lik stekal u tuzi u mojoj!
 Ne htje ona, vaj, scijenit mē voće ni cvitje,³³
 ni ću zled prominit na bolje ja bitje,
 Može bit sred lica er se u nje nahodi 525
 poljepša ružica neg gora što rodi.
 Može bit ne dava gizdave tač dunje
 nijedna dubrava u prsi jak su u nje.
 Mē riječi pogrdi i moj dar vržje tja
 neka se utvrdi nemilos već svoja. 530
 Ah, Rakle gizdava, smili se na mene
 neće ti bit slava kad život moj svene.
 Nemila ne budi ko za te hoće umrit
 ko t' dobra već žudi neg sebi na saj svit.
 Od mene jednu stvar zašto uzet ti nećeš, 535
 zašto li ti moj dar pod noge sad mećeš?
 Oto ti dobro znaš ne mogu t' stvari dat
 kŭ sobom ne imaš i ljepšu još stokrat.

Ma t' mene darivam, mene u dar ti primi, na službi da t'bivam i ljeti zimi.	540
Kî ti ću bit straža u sni i u javi kâ ti ima bit draža neg oči u glavi. Razložno ne imam bit od scijene od male jere nije moći skrit lijepe me pohvale.	
Obličja nije stara ni gruba u mene ako me ne vara vir vode studene. Čelo ovo mē ravno krvavo viditi jak mjesec kad davno nije bio daž liti. Prsi ove runjave mesnaste ne vele i ruke žilave od kosti debele.	545
Još pleći široke a stegna još čvrsta i noge visoke od koljen do prsta. Kamenje sve je toj koje jakos mǎ kaže, vitezi kijem nije broj kû mnozi poznaše. Kû koris od mlade od vrste imat mož kijem dlake od brade probile nijesu ³⁴ još?	555
Ki čine da kose njim jesu rudene naprave ter nose i slike od žene. Nu komu htjej reći s tobome da hodi zvijerenje tjereći po gori i vodi, da prasca čekat smije kada se razijedi, da za te boj bije s vrlijema ³⁵ medvjedi? Kako će slobodno sluga ovi bit taj boj ako ti je ugodno kušati mene u toj?	560
Ma za me ne haješ a ne znam rad česa, mnim zašto poznaješ da neimam pjeneza. Svaka vil s planina zlato imat sad radi ter ćudi i čina grajske su čeljadi. U stara doba taj ne znahu što je plata, kad bješe naraštaj ki se zva od zlata.	565
Naraštaj sad prava od zlata ovo jes kada se prodava svaka stvar za pinez. ³⁶ Za zlato grede čas, za zlato gine sram, danaska saj svit ³⁷ vas gospodi pinez ³⁸ sam. Današnji dan toli zlato je toj milo er ga sad svak voli neg dušu i tilo. Kogodir bio jes ki prvi zavrže da ljubav za pinez prodaju i trže, zemlja mu izvrzi iz sebe van kosti i na nje svak mrzi, prošad bez milosti.	570
Ni njih ko pokopa neg tako da leže, nečista da stopa od stada njih pleše. Da vazda njih bije snig i dažd najveći i siver kad vije svud njimi primeći. Jere on išteti svu vridnos ³⁹ ljubavi, svoj nalip prokleti er u nju postavi. Ter ljubav učini kâ bješe prije na har da svu vlas promini a da se za dinar. I rados ljuvenu kom se svijet uzmoži od zlata pod cijenu i srebra podloži.	575
Ma što ovo ja velju? Da li mi je došlo umrit kad mi nije moć želju bez zlata ispunit? Ali mi dā zaman od ruka moć narav i da sam slobodan i jaki kako lav? Sred muke ljuvene pomoć se jakosti kad nije u mene od zlata kreposti. Ti brzi jelini brane se rogovi	580
	585
	590
	595

da nijesu ubijeni od lovca ki lovi.
 Nohti se pomaga kim ranu da ljutu
 lav gorom kada ga ko nađe na putu. 600
 U prasca jes rilo s vrlima tim zubi
 kojijema nemilo čovjeka pogubi.
 Meni li svezane ruke su pri sebi
 da mene ne brane u mojoj potrebi?
 I grabša i sila sada potrebuje 605
 što neće mā vila da meni daruje.
 Za platit mū službu od verne ljubavi
 pravo je u družbu da mene postavi.
 Od usta pastijera čuh Rakle da hodi 610
 često put jezera kupat se u vodi.
 Tamo je poč meni i hitro tuj se skrit
 za kojom zeleni čin ona bude prit.
 I staću sve muče vireći kroz grane,
 haljine čim svučē i gola ostane,
 počī ću u okol rukami obhitit 615
 jak pticu kad sokol kū bude uhitit.
 Čemu je nejaka da se rve i vlada,
 ne ote se iz šaka ovezijeh nikada.
 Već plači i cvili i grdi obraz tvoj,
 trebuje da sili prida se sva mojoj. 620

Svrha prvoga ata.

At drugi.
 Šena prva.
 Kalina i Radmio.

Kalina: Kunjah se ja pravom kletvom za Ljubmira
 za Raklom gizdavom da željno umira,
 er poznah kroz njega Rakle kad mijenjaše,
 bilji se od sniga obraz mu stvaraše. 625
 A paka meni i sam sve srce otvori
 da kako živi plam za Raklom vas gori.
 Kolika ja dila pri njoj htjeh činiti
 da bi ga hotila na milos primiti!
 Ma bih prije ukrotit obijesna junčiča
 neg ludoj kojoj vil namakla djetiča. 630
 Ne znaš li, ludjača, er lipos gospođe⁴⁰
 oštija jes mača i srce pri prode,
 ne znaš li s očima er svijem zlo rani
 gdje ljubav luk ima i svoje stril hrani,
 ne znaš li nje ures,⁴¹ nje gizda i dika 635
 ljuveni da je vez ki veže čovika,
 ne znaš li ljepotu što hitrije napravlja
 to vrliju tonotu mladijem pripravlja.

Radmio: Nijedna tolikoj bez uma vil nije
 da lipo⁴² ures svoj nakitit ne umije. 640
 Svaka njih nastoji i pamet svu krši
 da joj milo sve stoji, lijepu je svak drži.
 Kā li se zaludu napravlja i rudi
 neg draže da budu mladoj vrsti od ljudi.
 U svijem tijem pripravi ter koga uhvati 645
 k njegovoj ljubavi pak neće pristati.
 A ko ove vragove naprava iznade
 starice neg li ove koje uče sve mlade.

- Spenze im nestane, lakome na zlatu,
vragovom cječ hrane uzvare panatu. 650
- Kalina: A i ti nijes mala meštrinja njima u toj.⁴³
Radmile, i hvala besjedi na takoj.
Družina tuj dala na zboru tebi čas,
taka ti pohvala izišla svudi, i glas. 655
- Ja li sam meštrinja od vrste od mlade,
od njihovijeh⁴⁴ grinja kad o njih uzrade?
Tko uči ptice pit i gnijezda da viju,
ko pčele iskat cvit a ribe da pliju?
Narav je svijem mati i svijem da nauka. 660
- Radmio: I baba riječ strati učeći unuka. 660
- Kalina: Kako umijem svjetovat da Rakle razbira?
Po sve dni tugovat ne bi čuo Ljubmira!
Nu tebi da rečem misao kâ je u meni:
nije Rakle luda prem kako se i scijeni
i kô se nam kaže svijem nje riječima 665
er hitar uzlaže u srcu što ima.
Po jednoj prilici vjerujem da je toj
kada nju na rici zamjerih na jednoj
gdje naga počinu na kraju i sidi 670
i ljepos uživa u vodi kû vidi
kako da svijet prosi od bistre vodice
kako će pram kosi ljepše stat niz lice,
kako će sličnije stat vjenčac na glavi
zorome kî svije u lijepoj dubravi. 675
- Tuj cvijeta pribila uzmaše jedan lir
koji bi primijela uz bio vrat kadgodir.
Njekada ružica i trator crljeni
sklanjaše k svom licu što se već rumeni.
Pak kako vidaše da cvitje nadhodi
biješe njoj draže neg lijep dar koji godi. 680
Kako da hoće reć: čas, znajte, ne nosim
za ures⁴⁵ veći steć ni ljepos uzmožim,⁴⁶
nego da vidi se ljepota er vaša,
pri mojom gubi se i da je mâ draža. 685
- I često pogleda jeda ko gdje ide,
kad mene ugleda sram ju svu obide.
Taj čas joj rumen plam sve lice zažari
i na nje taki sram smijeh u me udari.
Kom pozna i vidi da se od nje stavljam ja
većma se ustidi i cvitje prosu tja. 690
- Tuj ne htje stat veće neg se skri najbrže,
na sebe odjeće dočime navrže.
Stavljam se po tomu da se ona napravlja
neka se svakomu u milos postavlja. 695
- Radmio: Nakazan⁴⁷ grdoće kâ je toj na sviti
kâ lijepa ne hoće današnji dan biti?
Od žena prem sade naraštaj zao je,
i stare i mlade o gizdah nastoje.
Vidjet ćeš⁴⁸ starica sto godišt ukaže
grišpana gdje lica poganim kom maže. 700
- I kada oblijepi star obraz od svudi
scijeni da zaslijepi⁴⁹ veće vid od ljudi.
Ali se zlo vara, staros skrit ne može
gdje joj smrdi para, gdi je gib vrh kože. 705
- Kalina: Starice nijesu dostojne zabave,
koliko mlade su cjeća tej naprave.

- Staroj se ljepos taj s godištim odlaga,
neka se brižna daj napravam pomaga.
A mladoj nje ista mlados je ljepota
vrh mesa ter čista mazat je sramota. 710
- Radmio: I mlada je i stara u grijehu veliku
kad masti pritvara višnjega priliku.
Ter stara kâ godi grd obraz napravi
protiva taj hodi zakonu naravi.
A mlada izgubi čim bude svim draga, 715
mlados joj pogrubi gruboćom od vraga.
Er tako svak scijeni da lijepa jes vele
kad u ustijem koj ženi zubići pobijele.⁵⁰
A kâ se čim trne budu joj smrdeći
i gnjili i crne, pade ih dio veći. 720
Usta joj pogrde kâ budu najdraža
i huđe usmrde nego li provaža.
I da ko kû hoće poljubit u lice
nije moć od gnjusoeće priklonit vilice.
One mne: priteže naprava svakoga; 725
a ljudi svi bježe od gada takoga.
- Kalina: Naprave ostavi, govor' vrh Ljubmira,
Rakle ga dobavi za kojom umira.
- Radmio: O tebi stoji toj, rijećcom ga pomozi,
pri Rakli gizdavoj milos mu isprosi. 730
Učiti nije tebe kî valja držat put,
u take potrebe umiješ se obrnut.
Ako ti samo hoć već je stvar gotova,
Rakle će k njemu doć i bit će njegova.
- Kalina: Rakle je, znaš, čudno od svoje od volje,
privratit mož trudno nje misao na bolje. 735
A on je odveće sramežljiv i zloćes,
ne stignu vik sreće slobodan neg ko jes.
Koga je sram i strah taj vile ostavi,
umrijet će u željah a ne imat ljubavi. 740
Ko ljubi nauči sve ljubav što prosi,
izreci, ne muči, svej nastoj i prosi.
Plači se, unjegaj, pospješno govori,
dodijevat ne pristaj, moli se i dvori.
Kadgodi i silu učinit ne krati, 745
ko hoće u krilu dragu vil imati.
Er taka jes žena kad prid kijem pobigne
hoće bit slidena i da se dostigne.
Kad brani štogodi opeta volju ima
da joj to kogodi na silu otima. 750
Izrani i rani ju, hoće bit dobita,
Ljubmiru ko je kriv kad to ne dohita?
- Radmio: Domišljat kad nije, neznana pomozi,
kada on ne umije a ti za nj isprosi.
- Kalina: Besjede razumijem, mogu se sve stavit, 755
mâ take ne umijem ja posle opravit.
- Radmio: Potežeš riječ moju gdje nije mē spomene;
držim ja čas tvoju na glavi u mene
cjeć slatke spomene od tvoje mladosti
kad svake blažene uživa radosti. 760
Raklici pritvori nje vrlu nemilos
i čini da stvori Ljubmiru kû milos.
Toj tebi nije muka, pri njoj ti riječ valja,
samo tva odluka čas posao napravlja.
- Kalina: Cemu je kletva taj od moje mladosti 765

- sadanji kad je vaj od prednje radosti?
Na um kad mi dođu sva dobra mladijeh dan
trebujе da prođu suze mi gorke van.
Jer sam ja umila mu mladost provodit
i mladu žudila svakomu pogodit. 770
- Radmio: Od mene što ti hoć?
Ko tebe da uči
Ljubmiru dat pomoć
samo ti odluči!
- Kalina: Rakle će, znaj, biti danaska sa mnome 775
na vodi umiti gdje opće put mome.
Kad bude k večeru
Ljubmira čini prit
svakako k jezeru.
- Radmio: Ter paka što će bit? 780
- Kalina: Nu zini da t' reku što će bit za tima!
Razumnu čovjeku⁶¹ dosta riječ bit ima.
- Radmio: Ne smije doć od srama.
- Kalina: Ne dođi on pače 785
dokli ga zvat sama
ne bude. Hod, braće.
Ne čin se, rec mu, lud. Na svoje prinesi,
na brijeme čovjek bud, jur dijete ti nijesi.
- Radmio: Zloćeš je sam sebi, čud mu znat i ti mož, 790
pri svojoj potrebi mrtva je prem kokoš.
- Kalina: Budući ja sada Ljubmiru dala svjet,
tebi sam još rada reć riječi jedne pet.
Toliko ne nastoj na tuđe nevolje,
gleda' ti posao tvoj, tebi je dvaš bolje. 795
I ti se postavi na koju od vila
ka svoje ljubavi ne bi ti kratila.
- Radmio: Vik ljubav i na me k sebi ne prikuči
neg s tvě riječi same⁶² koja se već stuči.
Ne umijem vjeru ja svjedočit suzama
ni hode stupaja brojiti vilama. 800
Nego rijet hoćeš li? Ako ti hoć i ja
a opet nećeš li? ako neć pođi tja.
Ljubav dobra ona sa mnom ne prime se
od jada usiona ka život odnese.
- Kalina: Nije ljubav od scijene ni drži radosti 805
s kom nijesu združene kojegodi gorkosti.
Brzo steć prijazan, pogine još brže,
u srcu koji nije stan brzo se razvrže.
Taj ljubav ljubav nije nego bijes očiti
kī brzo dodije i brzo nasiti. 810
- Radmio: Bolje se nasitit što mogu nahodit
neg lačan vazda bit i gladan vik hodit.
- Kalina: Ne, kad je ka pića koju čim uživaš,
što veće nasića većma ju žudiš dvaš.
- Radmio: Koji može ikadar živ čovjek pod nebi 815
uživat jednu stvar kī neima pri sebi?
- Kalina: Ni se može imati jedna stvar žudena
što čovjek ne pati dobar dio bremena.
- Radmio: Patiti trudeći za ženu kad se ima 820
za kī se trud veći sto puta pak prima.
Cječ hude bojazni da ljubav gospode⁶³
ko drugi ne blazni a njega da ode.
Pamet je nesvjesna tvū ljubav slijediti
i nevišt ko ne zna što je za nju cviliti.

- Nejaki zadosti tuga sam primio. 825
 Kalina: Ma nijesi radosti imao tvoj dio.
 Radmio: Ja imat neću je kad gorka jes toli,
 kupit je trjebu⁵⁴ s životom napoli.
- Kalina: Kad nećeš samohoć a ti ćeš po sili
 ljuvena kada moć srce ti prostrili. 830
 Radmio: Rane se ne boji dalek ko pobigne.
 Kalina: I dalje ko stoji strijela ga dostigne.
 Radmio: Strijela se odbija⁵⁵ kad tvrdo nahodi.
 Kalina: Strijel drvo probija⁵⁶ i gvozdje prohodi.
 Radmio: Mě srce nikada ljubav proć ne more. 835
 Kalina: A ko se ne nada rani ta najgore.
 Radmio: Bit me će i svrha, neć vidit te rane
 Kalina: Ptičica kã prha u mreži ostane.
 Kad ti se toj zgodi, ovo ti rijet mogu,
 ti k meni ne hodi da te što pomogu,
 kad se tač oholiš mrtva te da gledam,
 da kumiš i moliš pomoć ti ja ne dam!
 Zlo slutiš ti meni a nijedan za grih⁵⁷ moj.
 A zašto ljuveni pogrdit hoć pokoj?
 Radmio: Bud ljubav ti moja ma mi daj srce u dar 845
 neka se od dvoja učini jedna stvar.
 Kalina: Ah, nuti Radmila, ti šališ sad mnome.
 Radmio: Meni si ti mila nad mlade sve mome.
 Kalina: Ja nijesam još stara, rekla bih, ni gruba,
 ni lice mē vara napravom od guba. 850
 Radmio: Meso je me čisto, nije na nje primješe.⁵⁸
 Dušice, toj isto k tebi me priteže.⁵⁹
 Što imaš toj želim, što želim to ti hoć,
 ne ostaje ja velim neg stat se jednu noć.
 Kalina: U njeke dubine jezik ti zahodi. 855
 govori sad ine besjede kegodi.
 Radmio: I ti bi, ja vidim, mene zlo morila,
 tim ljubav ne slidim, zato mi nije mila.
 Ti Raklu privrati na milos kugodi,
 a ja ću poslati Ljubmira k vam k vodi. 860
 Kalina: Dockan je ja ću poć, ti zbogom ostani.
 Radmio: Kad Ljubmir bude doć dobar glas dohrani.

Sena druga.

Ljubmir i Radmio.

- Ljubmir: Tolika jes tuga u srcu u mene
 da mi, jaoh, nije druga sred sjeni pakljene.
 Radmio: Ako oči mē vide daleko što sada, 865
 reko bih, njeko ide ovamo pun jada.
 Po njevoj prilici Ljubmir se, mnim, vuče,
 svi poju putnici a on sam jauče.
 Drugi bit neće ovo, Ljubmira čin je vas,
 obličje njegovo, njegova riječ i glas. 870
 Ljubmir: Pati li na svijeti od mene ko gore,
 ovo se trpjeti⁶⁰ u dugo ne more.
 Paće pri neka se moj život potlači.
 Radmio: Dobre ću t' dat glase, Ljubmire ne plači!
 Ljubmir: Radmile, htjey mi rijet što će bit; u miru! 875
 Radmio: Danaska što ćeš već da t' srce samiru.
 Ljubmir: Kad me zla umore miran ću bit tada.
 Radmio: Oživi, nebore, raduj se od sada.

- Ljubmir: Meni se tuj kažu daleko dobra još.
 Radmio: Ovo ti ne lažu, uživat veće mož. 880
 Ljubmir: Izreci, molju te, kê glase nosiš sad?
 Mê rane priljute osladi Boga rad.
 Radmio: Nosim ti dobra već neg srce tvê žudi,
 ako ga hoćeš steć ti strašiv ne budi.
 Ljubmir: Slobodan trebuje danaska da si ti. 885
 Ljubmir: Sloboda čemu je, s kijem li ću boj biti?
 Radmio: Raklica gizdava da ište tvu pomoć
 sred vuka i lava bili smio tamo poč?
 Ljubmir: Da se inud ne može za izet nje ljepos
 stava bih na nože i mače oštre bos. 890
 Radmio: Da vidiš usiona i da rijeka nju nosi
 i tebe da ona vapije: pomozi,
 bi li ima slobodu, pravo mi htjeh rijeti,
 u bistru tuj vodu radi nje uljesti?
 Ljubmir: Uplije bih sred mora kad vrli vihar taj
 valove jak gora razbija u taj kraj. 895
 Radmio: Da ona gdje cvili gusarom sred ruka,
 iskao nju bi li slobodit tih muka?
 Ljubmir: Pošao bih bez straha nje život odvezat
 na manje još praha da me će izrezat. 900
 Radmio: Učinit stvar manju tebi je sad trijebi,
 toliko ne za nju neg pomoć sam sebi.
 Ljubmir: Jošte⁹¹ da bih znao u svojoj odvjeti⁹²
 pošao bih u pako gdje stoje prokleti.
 Radmio: Manje bih htjeh djelo, slobodu poveću. 905
 Ljubmir: Ni dušu ni tijelo braniti ja neću.
 Radmio: Raklica tvâ draga na vodi studenog
 čeka te sva naga; smiješ li poći k njoj?
 Ljubmir: Što čujem? Popada nikoja groza me,
 Raklica vil sada ter gola čeka me? 910
 Radmio: Gola je i sama, čeka te na vodi,
 pristupi bez srama, slobodno k njoj hodi.
 Ljubmir: Ah, je li istina da sama sad stoji?
 Radmio: Neg je š njom Kalina kâ za te nastoji.
 Ljubmir: Vjerovat do vijeka⁹³ ne može pamet mâ,
 da tebe ne čeka Raklica gola sva. 915
 Radmio: Nješto, na, spomenu a nesmije se izricat⁹⁴
 goruću plamenu hoć drva poticat!⁹⁵
 Ljubmir: Hoću ti rijet ovo er Rakle ne scijeni,
 manje zna da ćeš doć k njoj k vodi studeni. 920
 Ljubmir: Dobar bi početak i sladi od meda,
 ma svrha huda pak, gorčija od jeda.
 Radmile, kê muke druge mi sad davaš
 i tugom vrh tuge mû mladost skončavaš.
 Kî način toj držiš prijazni nije dilo
 da život moj svršiš toliko nemilo. 925
 Radmio: Da nauk moj čuješ moga bi blažen biti.
 Ljubmir: A što me svjetuješ?
 Radmio: Da budeš učiniti
 što t' sreća donosi prid oči i stavlja
 nevolja što prosi i tebi što valja. 930
 Ljubmir: Radmile, višnji zgar da mene ukloni,
 učinit jednu stvar ugodna kâ njoj ni.
 Radmio: Zašto je ljubit hoć, ljubav njoj ni draga?
 Ljubmir: Ino mi nije moć, sila me primaga.
 A uzrok tomu jes nje ljepos jedina 935
 i slavni nje ures, ne moja krivina.

- Radmio: Pokli nju ti ljubiš, ne-bivši njoj milo
i život tvoj gubiš toliko nemilo,
nije li put bolji tebi k njoj sad poći⁶⁶
i prima nje volji a sebi pomoći.⁶⁷ 940
A ko zna još kada tebe bi vidila
da ne bi i rada došastju tvom bila.
- Ljubmir: Ko da mi obeća da tako sve bude?
Radmio: Ko drugi neg sreća slobodna ka bljude.
Prigode ne pusti kâ ti se namira,
što jednom ispusti zaman se već tira. 945
Ljubmir: Ko da se usudi? Srce mi proć ne da.
Radmio: Oto se probudi, kadgodî progleda'.
Bolje se jednome ufanjem postidit
neg vazda kajanjem i sahnut i blidit. 950
Ljubmir: Tresem se do mjesti, od straha vas predam.
Radmio: Hoću se prosjesti zloćesno gdi t' gledam.
Pošastjem možeš sad tuđe se slobodit,
a tamo ne pošad tužan ćeš uvik bit.
- Ljubmir: Svjeti su tvoji mnozi, prima njim ne umim rit,
ni mojim razlozi tebi se odaprit.
Ma ovim završi, drugo rijet ni česa;
srce mi ko drži i jezik taj sveza. 955
- Radmio: Ljubmire, ja t' velju k Rakli se otpravi
er veli ja želju da t' pamet ozdravi. 960
- Ljubmir: Ne mogu da hode noge mi na put taj
Radmio: Videći je sred vode hrliče tvoj stupaj.
Ljubmir: Vodi me kuda znaš, svituj me i naput.
Radmio: Viđu ja, ne poznaš što je vidit gola put.
Hod za mnom, ja te ću uvježbat svaku stvar,
ma poslije vidjeću ki mi će biti dar. 965

Svrha drugoga ata

Kor.

On strah ima radi tebe
er odveće zašto ljubi,
svu slobodu srca gubi
ter ne umi pomoć sebe. 970

Strijel tvû zlatu ti otpravi
k srcu Rakle lijepe vile
neka pozna tvoje sile
a da ludi lov ostavi.

Ona tvoju moć ne scijeni
ni kô tebi službom dvori
neg loveći svijem rug tvori
i tebe se veća čini. 975

Mnoge ljudi i bogove
pridobio si ti nekada,
nemoj da sad dikla mlada
svud od tebe jaća slove. 980

Roba tvoga tim pomozî
a od tebe se ko odmeće
čin da pozna što si veće,
kô poznaše ljudi i bozi. 985

At treći.

Šena prva.

Radmio, Dubravko i Lovorko

- Radmio: Naravi prokleta, o srce nemilo,
nakazni od svijeta i zloće sve dilo.
Od pakla o čudi, o struko od žena
za poraz od ljudi na saj svijet stvorena. 990
Trazi je vašoj dan jedan dio dobra sam
koje se na izvan u licu gleda van.
A što je pak skrovno unutra sred kosti
sve je toj otrovno i puno gorkosti. 995
Gledat je basilak veoma mio i lip,
živine rada pak koje zdrče hud nalip.
I gizdav vaš obraz čovjeka prihini
a pak mu da poraz i smrt mu učini.
Zavrži vruć se plam s nebeske visine
i sprži vrstu vam da s svijeta pogine! 1000
Da ljudi nebozi unaprijed počinu
neredno er mnozi radi vas poginu.
Ovi se zaisto nevoljnik ubio sam
pokli nije misto obišo gdje nisam. 1005
Ištem ga odavna i nać se ne more,
obtuko sva ravna polja sam i gore.
Ni traga ni slida ne mogu nać danas
nikoga da mi da od njega koji glas.
- Lovorko: Ko ovo pun jada trag ženski proklina,
njeka mu je dosada ali kâ tuga ina. 1010
- Radmio: Ovezijeh pastira počiću upitat
jeda od Ljubmira štogodi mogu znat.
- Lovorko: Vidjet si smeten vas, koje ti su nevolje?
Reci nam tvoj poraz ako ti je od volje.
Vidimo krvavi pobija tebe znoj,
težak je na glavi njeki trud na tvojoj. 1015
- Radmio: Strah me od Ljubmira, za nj ništo znate li?
Ne mogu nać mira što ne znam živ je li.
- Lovorko: Ne umijemo mi slova za njega sad rijeti.
Što se rad njegova života bojiš ti? 1020
- Radmio: Jaoh meni, on da se ubio sam nije,
ter pitam svud glase jeda zna ko gdi je.
Da se nije ubio strah te je od toga?
- Dubravko: A koji je uzrok bio od djela takoga?
- Radmio: Uzrok je najprvi njegova poraza: 1025
jedno plam ljuveni, drugo zla omraza.
- Lovorko: Dva vela zlotvora nebog⁶⁸u čoviku,
ne mogu bit gora za dat mu smrt priku.
Omraza kâ je taj, kâ li je ljubav toj?
na znanje nami daj, potajat što nemoj 1030
- Radmio: Stavi se ljubiti Ljubmir vil od gore
koja ga viditi očima ne more.
- Lovorko: Rec nam tej beside,⁶⁹ svrhu i početak,
jeda u to izide, ovuda ide svak.
- Radmio: Rijet vam ću velika neharstva od žene, 1035
neka se dovika zloća nje spomene.
Nebog zna po meni da će ona danas bit
na vodi studeni za bijelu put umit.
Natutkah jedva ga da poče k večeru
gdje plije vil naga u bistrom jezeru, 1040

- veleć mu: pobignut gola ona neće moć
i tako dostignut mož lasno sve što hoć.
Na moj svjet jedva se usudi da grede
a mene uza se hotje da povede.
Kolikrat on opet vratit se htijaše 1045
neg mâ riječ i moj svjet misao mu smetaše.
I tako pristupi na blizu jezera,
njeki glas zaupi pun jedna čemera.
Kaline bješe glas, ronjaše suze van,
skupljaše vlas po vlas bijući dlan o dlan. 1050
I kom nas upazi huđi glas uloži,
većma se oglasi i tužbu uzmnoži:
Ljubmire, Radmile — na prješu k nam hote,
nenadne od sile Raklicu slobod'te,
djevstvo nje, Boga rad, da joj zlo ne svrši 1055
er k dubu satir sad svezanu nju drži.
Strelovit⁷⁰ bi čuti Ljubmiru taki glas,
taj čas se vas smuti promijeniv svoj obraz.
Jak sokol maknu se a slova ne reče,
sulicu neg uze i hrlo poteče. 1060
Uz jedan hrastav dub kad голу ugleda
gdje veže je satir grub a ona sva preda.
Ona se otima, i cvili i plače
nu satir snagu ima i ruke pojače.
Stahu joj svezane dvije ruke kosami 1065
na oštre dvije grane; plakal bi tvrd kami.
A noge pribile bihu joj prižete
uviti od svile od koljen do pete.
Pritrpit ne more takoga krvnika,
što može najgore na njega navika. 1070
Htijaše ter tismut sulicu najjače
satiru srca put, neg u toj izmače.
Uteče ko stril iz luka puštena⁷¹
a osta Rakle vil o dubu svezana.
Dubravko: Ima bit bez muke željenje ispunit 1075
budući u ruke upala taj mu vil.
Radmio: Jes, uzmi! O tomu spomenut da on hti,
svezanu neg momu željno sta žaliti.
Očima razbira Ljubmir pun milosti
bjeloću od lira i rajske ljeposti, 1080
gdje joj put trepeće od straha i truda
jak mljeko kad veće prem hoće bit gruda.
Na bliže tad pride, prida nju stupi on,
klobučić svoj skide umiljen i priklon.
I prije neg slova prid njome izusti 1085
niz lica njegova suzice van pusti.
I reče: gospoja, prosti mi svijeh kruno,
slobodu ako ja uzimljam na puno;
mê ruke ako ti u vrijednu put ustiču
kê tvojoj ljeposti ničijem ne priliču. 1090
Svjedok mi je višnji zgar kî stoji na nebi,
ne činim ovu stvar da bude žao tebi,
neg zašto sad prosi nevolja toj dilo
svezana zašto si uz taj dub nemilo.
Lovorko: Uljudna veoma od riječi načina 1095
Dubravko: Na taki lijep govor,
Radmile, rec' meni,
koji da odgovor?

- Radmio: Zamuče ko kami, 1100
 sta tako prem nima,
 ali da je umrla,
 neg bješe očima
 u zemlju uprla.
- A doli prikloni bijeli vrat i glavu 1105
 da njome zakloni od prsi svu slavu.
 Njoj trudom za dosti boležljiv pun srama
 ruke joj oprostí odriješiv⁷² dva prama.
 Po kih se biljezi vidahu nemili
 u meso što vezi bihu se upili. 1110
 Toga rad stabru ovoj kuneći izreče:
 Da bi ti koren tvoj posahao⁷³ najpreče.
 Vihar plah veomi mimo te da mine,
 grane ti da slomi i žile iskine!
- Kako ikad ti more ljepšoj vil u lugu 1115
 vrlinom od koje zadaći zlu tugu?
 Koja te uresi⁷⁴ gizdama svojime
 kako bi vik⁷⁵ nisi prolitja u brime.⁷⁶
 Prameni nje zlati grane ti poviše
 i meni svezati srdašće hotješe. 1120
 Objema⁷⁷ jedan vez nami jes općeni,
 jednaka ma nije čes, huda je, jaoh, meni.
 Upored vil draga sad stoji s tobome
 bez haljin sva naga, ne htje vik sa mnome. 1125
 Slobodit čim ište noge njoj ureda,
 ruke mu otište, tegnut se već ne da.
 Neg reče: Zdriješiću zavezaj i sama,
 nije dano mladiću tu ticat rukama.
- Dubravko: Ah, srca nemila, prikorne satvari, 1130
 izvrsna taj dila zamijenit nehari!
- Lovorko: Što reče on tada? Riječ ga će taj posječ!
 Radmio: Odstupi nazada ne hteći slova reč.
 Još, veće prida se držaše pogled svoj
 i u toj neka se ispuni volja njoj. 1135
 A ona prignu se mučec se zadosti
 i jedva iz uze dvije noge oprostí.
 Kako se odriješi haljine navrže,
 stavi se da bježi što može najbrže.
- Lovorko: Ah, ne reč ni: Hvala, 1140
 na svomu pohodu,
 s koga je imala
 od djevstva slobodu.
- Radmio: Kako to ja vidih 1145
 da bježi sva hitra
 maknuh se, nju slidih
 brzinom od vitra.
 Bolje ona, bolje ja, u jednu gustinu
 sakri se pod dubja, s oči mi poginu.
 Vratih se iz luga, svud ondi obadoh,
 ni vidih već druga, Ljubmira ne nađoh. 1150
 Tim sumnjim zadosti i čeznem u meni
 cječ take žalosti ubio da se ni.
 Mnokrat, znam, mač trže za sebe ubiti;
 da njega ne drže, željaše umriti.
- Dubravko: Kí ljube taki su; smrt ištu, smrt žude, 1155
 kad dođe njih blizu svaki se nje blude.
 Sve srce dava mi,
 ako živ bit more,

- on će bit na jami
njekojoj sred gore. 1160
U njojzi skrivit stan unutra nahodiš
gdje stoji starac znan prem grbav od godiš.
Po svijetu on leti upored s vjetrima
i umije sve rijeti što godi bit ima,
od zledi najveće čovjeka od zdrava 1165
i ljudim još sreće po ruci pozna.
U dipli još sviri i slatko tač poje
planinske da zviri slušat ga postoje.
Ko sluša tej pjesni kažu moć veliku 1170
sve s srca boljezni da dižu čoviku.
Ljubmira iskati pojti ću ja tamo
da mogu zbilj znati je li živ on samo.

Šena druga.

Ljubmir i Kalina.

- Ljubmir: Nemila milos bi od sile od tvoje
kojom me pridobi ne svršit dni moje.
Vaj, česa čekaje ja živem na sviti, 1175
kâ li mi ostaje još tuga podniti?
Što li se uzdržim tvojima besjedam
ter život ne svršim i sebi smrt ne dam?
Kalina: Tvoj život sabljudi, srcu vlas ne davaj,
sam sebe dobudi, razlogu mjesto daj. 1180
Ja Raklu dobro znam, drugo je ne stegnu
nego li velik sram da ona pobjegnu.
Ustegni desnicu, vjeruj mi što ću t' reć,
skoro ćeš Raklicu i milos od nje steć!
Ljubmir: Da, vajmeh, ne budu tebi sve vjerovat
ne bi me u trudu gledala tugovat. 1185
Što ufah, vajmeh, ja u tvoje tej riječi
s toga me zla zmija u srce, jaoh, peći.
Ne pristav sve što mož plašiš me i sada
neka živem još u mukah pun jada. 1190
Nije huđe nevolje neg se dat svijem učit,
umrijet je dvaš bolje jednome odlučit.
Kalina: Poživi nevoljan i trpi sve trude,
može bit svital dan svanut ti još bude.
Žena ćud privrati, ufanje ne gubi,
još se će kajati što tebe ne ljubi. 1195
Sam svomu životu omrazu ne nosi
za onu ljepotu kû nagu vidio si.
Ljubmir: Huđe mi učinit ni mogla moja čas
da život moj tužit na puno tužan jes,
neg što mi da gledat ljepotu nje mnogu 1200
što prije ne htje dat pomislit da mogu,
ter huđe razgori plamen moj ljuveni
da veće domori živjeti, vaj, meni.

Šena treća.

Tratorka, Ljubmir i Kalina

- Tratorka: U hip sam od vrane nesrećne ja danas,
gdje godi kâ stane donese zao glas. 1205
Prišlo je meni sad djelo toj da tiram
navještat gorki jad kud godi dopiram.

- Ah, Rakle prilijepa,
da li t' cvijet povenu,
život se moj cijepa
kada te spomenu. 1210
- Kalina: Ko cvili sad gorom?
Ljubmir: Raklicu nariče
ter tužnijem govorom
u srce me tiče. 1215
- Kalina: Ka će bit toj vila?
Tratorka ovo je,
družica primila
Raklice vil tvoje. 1220
- Ljubmir: Pitaj je na bliže
jeda kô zlo čuje,
ter željno uzdiše
i Raklu mjentuje.
- Kalina: Stupaj tvoj ustavi za malo, Tratorko,
a pak nam objavi što tužiš tač gorko? 1225
- Tratorka: Ja tužim svud hode, nevolja tužit jes
cječ smrtno prigode kû donije huda čes.
- Ljubmir: Nješto se kako mraz učinih studeni,
od straha život vas drhće se u meni. 1230
- Kalina: Nemoj nam veće cknit, drago te ja molju,
reci nam što će bit da znamo nevolju.
- Tratorka: Ištete jadovne da glase vam povim
i rane mē skrovne u srcu ponovim.
Danaska s velikom, jaoh, prešom pribježe
Raklica na moj dom tjerana er bješe. 1235
- Od truda jedva mi može riječ izreći,
visjahu nje prami prosuti niz pleći.
Ne bješe odjeća oko nje stisnuta,
voštena jak svijeca bijaše sva žuta. 1240
- I kako počinu i sebe napravi
svu meni istinu straha nje objavi.
Posjede za time besjedeć dušak dug
a paka moli me da pođem š njom u lug.
- Onako hodeći srete nas vuk jedan,
strašniji i veći, mnju, na svijet ni nijedan. 1245
- Od mesa obraz kus u zubijeh držaše
a dolu niz čeljus krv živa kapaše.
- Ljubmir: Početka žalosna od tvoje besjede
po kom se, jaoh, pozna i svrha kâ grede. 1250
- Tratorka: Uzam luk i strilu uza se kî hrani
Rakle zvijer nemilu vrh glave zlo rani.
Bježati poče vuk, ona ga li tira
noseći napet luk svakom ga stril smira.
- Oba se smakoše, ja ustah njih slijedit
veće se ne može nijedan njih vidit. 1255
- Nu počeh tiho it po tragu za njima
jeda ih zamjerit mogla bih očima.
Nadoh se sred njeke pustoši vrle ja
gdje scijenim uvijek sunčani zrak ne sja. 1260
- I tako čim hodim kroz jedne gustine
na tle luk nahodim i strile Rakline.
Za tzejijem do mala nadoh nje koprenu
kû joj bih svezala na glavu zlačanu.
- Naprijed⁷⁸ hodeć opet tot mi se primjeri
videti vuka pet, strašivijeh pet zvijeri. 1265
- Naglo krv lokahu sred lokve njekeje

- u koj se vidahu i kosti gdje stoje.
 Gladna njih zabava hteći se najesti
 čini mi da zdrava odtle budu izljesti. 1270
 Po tomu znat mogu, Raklu su zaklali;
 zato je nebogu u suze svak žali!
- Ljubmir: Vaj, suze ne uzdrži srce mē tolikoj
 da žalos izvrši na puno život moj.
 Vukovi ti vrli sred gore zelene 1275
 što nijesu razdrli najprije, vaj, mene!
 Jaoh, je li podoba da je grob od kosti
 od zvijeri utroba izvršnoj ljeposti?
 Da Rakle, cvijete moj, zamijenit mogu sad
 mom smrti život tvoj umro bih velmi rad. 1280
 Koprenu tvū gledam a tebe nije vidit
 er se ti ne mož k nam povratiti na saj svit.
 Srce ko na sviti pridat se u ruku
 i duh moj sliditi ima svu odluku.
- Odi se princemaga.
- Tratorka: Što mu bi, nebogo? 1285
 Kalina: Jaoh, veće priminu,
 u srcu smrt mnogo
 očuti Raklinu.
- Tratorka: Bagoče čelo, pak prostri mu ureda.
 Kalina: U puti je jošte mlak, jeda Bog zla ne da. 1290
 Tratorka: Digni ga uzgori jeda se povrati.
 Kalina: Muči, oči otvori, ah, Bože, hvala ti!
 Rekla bih da kreće, Tratorko, sad puti.
- Tratorka: Ništa mu bit neće neg muku još čuti.
 Ljubmir: Gdje sam ja? Ko tiče u mene žalosna? 1295
 Kalina: Beside zariče ma nas još ne pozna.
 Tratorka: Moš li ustat, Ljubmire?
 Ljubmir: Ne dig' se, da je moć!
 Ko jednom umire
 sve tuge bude oč. 1300
- Odi se dviže.
- Bolesti kâ kršiš mladost mu tolikoj
 što prišad ne svršiš objednom život moj?
 Tiho me skončaješ razlicijem mukami
 a neć smrt da pošlješ mojjijema tugami.
 Kad dobro sve mi uze nesreća prokleta 1305
 što ni plač ni suze ne vratiše opeta.
 Dala mi sva zla je kušati na saj svit,
 samo mi ostaje priku smrt prigrlit.
 Ma što cknim, vaj meni, što ne grem na prešu
 uzdah moj ognjeni da veće utješu? 1310
 U ovoj nevolji što stojim pakleni?
 Nije li put bolji umrijeti, vaj, meni?
 Na smrti jedan vaj zaboli od puti
 a paka odihaj duh višnji očuti.
- Kalina: Ustav se, ne hodi, Ljubmire na taj put 1315
 jeda glas kigodi pobolji budeš čut.
 Ljubmir: Svu svrhu dočekah, razabrah istinu,
 ja drugo ne čekah, smrt me ova ne minu!
 I prije mi zabrani veselo umriti,⁷⁹
 eto me dohrani drage smrt viditi. 1320
 Zgar imah osudu ne umrijet prije ja
 čim sasma ne budu izgubit ufanja.

- Ufanja veće ni umrle povratit
tim prišlo jes meni život moj prikratit.
- Tratorka: Što ne bih ja nijema glase zle kad donih 1325
er riječijem mojijema⁸⁰ učinih velik grih!
- Ljubmir: Bili mi tuj dala, Tratorko, koprenu
koja je ostala za tužnu spomenu
da nad njom podru se boljezni⁸¹ moguće
i čini da suze idu mi van vruće. 1330
- Neka ona združi me⁸² i sa mnom neka je
u kratko sej brime⁸³ koje mi ostaje.
Čim bude koprena prid oči moje stat
smrt će se Raklina sva meni prikazat.
Stupaj se poteži da prije smrt zagrlj 1335
i duh se pospješi k nje duhu, i hrli!
- Tratorka: Diklice, velak taj, molju te, na svu moć,
žalosnu meni daj neka tja budem poč.
Razlog je da ti dam i vele stvar veću
nu što veo pitaš znam tim ti ga dat neću. 1340
- Ljubmir: Kažeš se meni ti odveće nemila
na moj čas od smrti kad mi umrijet jes sila.
Pri mojoj potrebi stvar malu zabrani,
koprena bud tebi i Zbogom ostani.
- Kalina: Ne bježi, počeka', tri riječi da t' reku. 1345
- Tratorka: Ovoga čovjeka ne vrati ti vijeku!
- Kalina: Zanag li umrijeti od svojijeh od ruka?
- Tratorka: Ne vidiš gdje leti kako stril iz luka.
Pokoli ovomu bih uzrok poraza
ovoga nikomu ne donijeh zla glasa. 1350
Otac nje ja neću da zgodu zna ovu
za staros u smeću ne stavit njegovu,
er kad bi on znao zgodila kâ se stvar
ne bi star ostao životom nikadar.
- Ma ću poč cvilit ja rad smrti Rakline 1355
gdje stupaj čovječja nikada ne mine.
- Kalina: Ah, Rakle dušo mâ, i tvoja zla čudi
koliko veoma ludostim naudi.
Nepravo bježaše jednoga ki tebe
srčnije ljubljaše negoli sam sebe, 1360
a poč tjerati po pustoj planini
ko život tvoj skрати i smrt ti učini.
Ah vuće, zla zviri da bi te doskora
zatekli pastiri posred njih obora,
kožu ti pak vukli od kuće do kuće, 1365
š njom mjesta obtukli sedmine ištuce.
- Bez nijedne milosti ki zube htje stavit
vrh one ljeposti kû će svit vik žalit.
Najbrže ja ću it za pitat svakoga
koja će svrha bit Ljubmira neboga. 1370

Svrha trećega ata.

At četvrti.

Šena prva.

Kalina i Raklica.

- Kalina: Zla mraka, zle glase s nesrećom odnesi
kad zdravo našla se i živa ti jesi.
Višnjemu zahvali ki t' život zaštititi,

- mi smo te plakali jak mrtva da si ti.
 Tratorka spovijeda ovuda čim proje 1375
 čudnijeh besjeda od smrti od tvoje.
 Raklica: Bila sam na blizu nevolje od mnoge,
 u mene da nisu bile brze noge.
 Mogla je štogodi u sumnji za me stat
 ma ne svud kud hodi mrtvu me spovijedat.⁸⁴ 1380
- Kalina: Ah, što se čas oni nijema nije stvorila
 kad glase nam doni Tratorka nemila.
 Čemu li gluh ne bi taj ki je nju slušao
 ko godi ter ne bi⁸⁵ sasma zlo otišao. 1385
 A sad te ja molju da bi mi hotila
 rijeti tuj nevolju u koj si ti bila.
- Raklica: Danaska čim zvijeri lovljah ja po gori
 vuk mi se namjeri ki me zlo izmori.
 Prida mnom bježeći nigdi ga ne pustih,
 jedva može uteći vočaka sred gustih. 1390
 I kom tuj uskoči žalosna vele bih
 zašto ga već s oči sasma je izgubih.
 Vratit se hoteci ne umjeh poč kamo
 neg se stah vrteći ovamo i tamo.
 Stram puta čim hodim po lugu onomu 1395
 pet vuka nahodima u skupu jednomu,
 zlosrdni gdje kolju njekoje zvijere
 i svaki na volju drpi ga i žere.⁸⁶
 Bješe tuj oni isti koga sam slijedila,
 poznah ga po misti što ga bih ranila. 1400
 Vidiv me izvratil krvave na me oči
 a pak se obrati put mene da skoči.
 Ne bi mi tad mučna taj sprava njegova
 ere sam naučna i vješta od lova,
 ma mi bi ugodno rvati s tim vukom 1405
 tere stah slobodno s strijelama i lukom.
 Jednu strijel postavih tetivu za tvrdu
 ter mu je upravih u čeljus u grdu.
 Njeka bi odluka ter mi se prikide
 tetiva od luka, stril na stran otide. 1410
 Kada zvijer to vidje k meni se upusti⁸⁷
 ter da me podbije raširi čeljusti.
 Lukom se ja hvatih na svu moć i silu
 ter njega udarih jadovno po rilu,
 čim skviči i reži,⁸⁸ uze luk da grize,
 zlo hrbat naježi zubime hiti se. 1415
 Branit se čim ne bi, oružja nesta mi,
 bi bježati trijebi i pridat nogami.
 On za mnom lak, hitar, ja brža prid njime
 nego li plah vitar kada dme sred zime. 1420
 Bježeći od moje kraj tanke koprene
 zadi se za hvoje od guste kupine.
 Pamet se ne stavlja u preši od toga
 što meni ustavlja brzinu od noga.
 Kad poznah za mnome da se vuk primače 1425
 tad maknuh sobome, osta veo vrh drače.
 Pobrža od vitra naprid se odmakoh
 ter laka i hitra prid vukom izmakoh.
 Jedva se iz usta život moj njemu ize,
 stiza me zvijer pusta prem da me prigrize. 1430
 I tako utekoh od smrti tada ja
 i k vami dotekoh a zvir⁸⁹ se ohaja.

- Kalina: Jaoh, Rakle, živeš ti, družu su pošli tja.
 Raklica: Jeda je mučno ti er ostah živa ja?
 Koje su riječi toj? Ti meni dobra neće! 1435
 Vidu ja život moj veoma ti jes mrzeć.
- Kalina: Svidok mi je višnji zgar, zdravlju t' se veselim,
 dug život i dobar ja tebi vik želim.
 Ma ovo sve pravlju za mlaca ki danas
 umrije ter žalju⁹⁰ da si ti uzrok vas. 1440
- Raklica: Kako ka besjeda to huđa i gora!
 Bit uzrok da ne da toga⁹¹ Bog zlotvora.
 Ma ko je, htje mi reć, toj umro za grijeh moj?
 Ko tebe ljubi već nego li život svoj.
 Kalina: Ako ima ti ime meni ga otvori. 1445
 Raklica: Ljubmir ki sve vrime ljubi te i dvori.
 Kalina: Reci mi, Kalino, ter zašto umrije?
 Raklica: Za drugo ništa ino neg smrti rad tvoje.
 Kalina: Nu hvala bud Bogu još živa ja gredu;
 govori da t' mogu razumjet besjedu. 1450
 Raklica: Kad mu se donije glas da si ti umrla,
 smete se nebog vas, muka mu bi vrla.
 Pobježe s odlukom najbrže on tada
 svojome da rukom sam sebi smrt zada.
- Raklica: Jes' li⁹² ti vidila da se je ubio sam? 1455
 Kalina: Takoga ja dila⁹³ gledala nijesam.
 Ma držim ovo ja za istu istinu
 da je umro od gvozdja ali obro smrt inu.
- Raklica: Od misli zbilj lude čestokrat daleče
 svak život svoj bljude a od smrti utiče. 1460
 Njemu se ti ne boj, zdravo će bit Ljubmir,
 brinut se njim nemoj, u srcu imaj mir.
- Kalina: Ah, Rakle, nećeš znat ni hoćeš, nebore,
 družima⁹⁴ vjerovat koliko plam more
 od želje ljuvene u prsijeh koje su
 od puti stvorene a tvrde tač nijesu 1465
 kako su tej tvoje mramora od živa
 gdje želje ne stoje ni vjera pribiva.
 Da t' srce nije kami ti bi vjerovala
 Ljubmiru suzami i žalos imala. 1470
 I ti bi ljubila ko on tebe ljubljaše
 i njega scijenila od oči podraže.
 Nijedna zvir⁹⁵ u gori vrlinu kâ tjera,
 ni zmiya kâ mori otrovi čemera
 nije tako nemila ni toli da zlobi 1475
 za dobra ti dila Ljubmiru kako ti
 koji te obrani satirske oblasti
 i djevstvo sahrani pošteno u časti.
 Za vrijedne tej stvari »hvala« ti ne reče,
 neg puna nehari od njega uteče 1480
 ki bješe dostojan od tvoje ljubavi
 da mu trud nije man ki za te postavi.
 I da ga primiliš uza te milosti
 i svakom nadiliš ljuvenom radosti.
 Eto ti ne draga bi služba kom dvori,
 nesrećna neka ga prije smrt umori. 1485
 Da vidiš čas oni koji ti bježaše
 kolik jad usioni u srcu čutjaše.
 Ni riči⁹⁶ ne strati neg mu se trud pozna
 kad nag mač obrati put srca žalosna. 1490
 Prode mu odjeće i mesa zahiti,

- htijaše prem veće smrtno se raniti,
nego ja brža bih ter njega otiskoh,
oružje ugrabih, ruke mu pritiskoh.
Tada bi poznala veće bo mraše li
i vjeru imala trud mu gork bješe⁹⁷ li. 1495
I ja znam, po tomu on prošad malo prije
životu da svomu prostio vik nije.
- Raklica: Ti na zbilj držiš li da se ubit on pođe?
Kalina: O njemu ne misli, kakono sjen prođe. 1500
Još kad mu dođoše za tebe glasi zli,
on se prinemože i usta jedva s tli.
A pak kad ozdravi s našome pomoći,
veće nas ostavi a na smrt htje poći.
- Raklica: Jaoh, što mi spovijedaš, što ne greš za njime 1505
što čekaš i gledaš, ne gubi već brime.⁹⁸
- Kalina: Sustigne ko da ga? Gdje li je ko će znat?
Raklica: Podmo ga nać, draga, za nj ćemo svud pitat.
Kalina: Ti ga sad ne nađe ni smrti ukloni
od smrt i er slađe tužnomu⁹⁹ ništa nñ. 1510
- Raklica: Ako mē smrti rad pošo je umriti,
bivši ja živa sad, i on će živiti.
Kalina: Nu što bi hotjela?
Raklica: Pospješno s tobom it,
jeda bih prispjela 1515
ne dat mu, jaoh, umrit.
- Kalina: Kudi se zamani potežeš, Raklica,
Raklica: Da mu se zabrani bit sebi ubojica.
Kalina: Jeda ti nije milo da umre samohoć,
brže ć ti to dilo izvršit u njem hoć. 1520
Kako je sve muke podnosil tvoje on
od tvoje i ruke neka umre napokon.
Još ako u ti čas ne budeš tamo prit,
krvnice pravi glas tebi će vazda bit.
Jer Ljubmir kom godi smrti umre znaj danas 1525
s tebe smrt nahodi i ti si uzrok vas.
Tim hodi veselo i ognjem obradi
da krvno toj djelo srce ti nasladi.
- Raklica: Zlijeh tvojijeh besjeda izrekla koje s ti, 1530
ma se zled razjeda i hude bolesti.
Jer sada ja poznah nemilos i zloću
u meni koju zvah od djevstva čistoću
na kû se najveće mâ mladost obzira
ter, vajmah, odveće uvrijedih Ljubmira.
- Kalina: Što je taj nenadna u tebi žalos sad? 1535
Prije bješe prikladna a sad je sve nazad.
- Raklica: Tužnu stvar nije moći neg da se žaluje
i plačnu pomoći potreba kad mu je.
Kalina: Ti plačeš na zbilja u suze ognjene.
Raklica: Gizdav cvijet od dilja neredno er vene. 1540
Kalina: Tej suze izviru kē roniš niz lice
za ljubav Ljubmiru kû nosiš, krvnice.
- Raklica: Ne plačem za ljubav, za milos nego li,
gdje mladić kako lav mre, ter me za nj boli.
Kalina: Ne znaš li er zlamen milos je ljubavi 1545
od munje jak plamen kad udrīt trijes spravi.
Kad ljubav ognjena gdje hoće uljesti
u prsi skrovena neka se namjesti,
šlje milos naprijeda mladici kojgodi
pak ljubav ureda za njome prihodi. 1550

- I prišad u taj čas srce joj razgori,
 nju stavi pod nje vlas da služi i dvori.
 Ja vidu, ti ljubiš, ma ljubiš zamani
 i tužbe sve gubiš ter cvilit pristani:
 ni ljubav ni suze ni blago od svijeta
 što jednu stvar uze ne vrati opeta. 1555
- Kasna je spomena od tvoje ludosti,
 sad je taj zamjena bez nijedne milosti.
 Raklice što mučiš, poznaješ istinu
 ter život tvoj mučiš za tvoju krivinu. 1560
- Ljubavi usiona pravedan sud je toj,
 jer pati sad ona kako grijeh hoće svoj.
 Nesrećni Ljubmire da ti mreš ko pčela
 kâ taj čas umire kad je koga ujela,
 jer smrti tvojom sad ranil si srce ono
 učinit koje nikad ne može priklono. 1565
- Ako si ti ošo umrle telesi
 i odi k nam došo u duhu sad jesi,
 po smrti tvojoj daj vil ove, ne bore,
 ljuvezan uživaj pokli živ ne more. 1570
- Ljubav nje draga je od tebe kupljena
 er krvi od tvoje bi za nju zamjena.
 Cijenu kû je iskala ti joj htje platit
 a ona je ostala kako će propatit.
- Sena druga.
- Raklica, Kalina, Dubravko, Lovorko i Vukoje.
- Dubravko: Ti kupac po sudu tu platu datiće,
 a cijena zaludu trgovcu bitiće. 1575
- Raklica: Ako svijet ostari ter ga opet povratit
 mogu mom ljubavi, neću se ja kratit.
- Vukoje: Mě prsi, vaj, sada pune su tolikoj
 bolesti i jada i tuga kijem nije broj.
 Što čujem ušima sve jauk i plač ješ,
 što vidim očima smrtna je sve boles. 1580
- Dubravko: Što oni smućen vas plaćući k nam grede
 žalostan u obraz i u sve besjede?
- Vukoje: Glasove tužne, ho, nosim vam, o družu,
 zašto svijet i nebo pravo je da suzi. 1585
- Lovorko: Od tvoga nemira reci nam istinu!
- Vukoje: Sva slava pastira zašto nam poginu.
- Kalina: Pastira od koga od smrti veliš toj
 reci nam, zaboga, tajati, ah, nemoj! 1590
- Vukoje: Ljubmir ki zadosti u ovoj dubravi
 sloviše vrijednosti i svakom ljubavi,
 ki bješe poljubljen u družbi najveće
 eto je pogubljen od hude nesreće,
 od smrti od koje nije umro nitko vik. 1595
- Dubravko: Reci nam kako je poginuo nevoljnik!
- Raklica: Tresu se noge poč čut tužne glasove,
 ma je strah trijebi oč nevolja kad zove.
 Srce më tvrde već neg tvrđi mramor taj
 pristupit oli neć da čuješ plač i vaj;
 da čuješ nemili udorac i poraz
 kojijem smrt razdili od svijeta ures vas. 1600
- Ovčaru gizdavi, meni se umoli,
 nevoljnoj objavi čemernu smrt toli.

- Jer mene najveće boli za Ljubmira 1605
 cječ svoje nesreće život moj umira.
 Vukoj: Nastupih u brime od smrti njegove
 gdje često tvê ime vapije i zove.
 Ne pristav: Raklica, bješe mu sred usti,
 mnim da te zarica i kad duh ispusti. 1610
- Raklica: Što mu se ja mogla, vaj, nijesam ozvati,
 ter bih mu pomogla da život ne skrati.
 Kalina: Povjed nam kako bi, kako stvar prošla jes,
 kako ga sukobi njegova huda čes!
- Vukoj: Bješe se pripeo na jednu glavicu, 1615
 gdje ja bih zapeo lisicam stupicu.
 Prešno gre eto ti, vaj, Ljubmir smeten vas,
 krvav ga pot poti ki leti niz obraz.
 Vidah ga gdje huka i prsti gdje lomi,
 gdje željno jauka i tuži veomi. 1620
- Tuga mu jes mnoga, u sebi ja rekoh,
 pridavši pak nogam za njime potekoh.
 Pristignuh kako ga, uzdahnu, reče tad:
 Došastja od tvoga, seljane¹⁰⁰ ja sam rad. 1625
 Od družbe ljuvene kad budeš prit u broj
 što vidiš od mene neka si svjedok moj.
 Pak me htje podvezat kletvom kû izreče,
 da neću u nj ticať nego stat daleče.
 Ja od skrovna imena na um se ne stavih
 ter na tri simena š njim kletvu postavih: 1630
 Tako mi rodilo i žito i vino
 i stado još bilo korisno mimo ino:
 neću te tegnuti neg strane stat hoću,
 činjenje tvê čuti i vidit kako ču.
- Kalina: Držan bio nijesi vjeru mu sahranit 1635
 kad mogao ti jesi umrijet mu zabranit.
 Raklica: Vajmeh, za nj ti bješe srčano prijanut,
 er kletva ne veže odvratit zao put.
- Vukoj: Da budem ja znao da će proć tako stvar,
 na vjeri ja stao ne bih mu nikadar. 1640
- Dubravko: Za kletvu nije sada tko haje i mari,
 er zloba svijet vlada i vraži dinari.
 I suci na pisma kî ruku postave
 pak čine bez izma njih sude neprave.
- Lovorko: Proklet taj čovjek jes i sudac sasma hud 1645
 kî proda za pinez svu dušu, vjeru i sud.
 Svak na svijet pravo je na kletvi da stoji,
 da već zaklet ko je učinit grijeh koji.
- Kalina: Koji grijeh jes veći neg nehtjet dat pomoć 1650
 jednomu videći da on mre samohoć.
- Raklica: Da ga si ustavil od smrti njegove,
 ja bih ti pripravil razlike darove.
- Dubravko: Što je bilo toj prode, čemu je govorit,
 er vas svijet da dođe to neće pritvorit.
- Lovorko: Besjede počete smetosmo mi tebi. 1655
 Kako on zakle te, što veće za tim bi?
- Vukoj: Dodosmo vrh stina, vrh jedne zle ljuti,
 gdje bješe dubina da oči zamuti.
 Nazreh se jedan čas, stresoh se vas tada,
 prottrnu svaki vlas, odstupih nazada. 1660
 Vidivši Ljubmir toj malo se nasmije,
 razvedri obraz svoj; tomu bih veseo ja
 Ufanje ter stekoh: zla biti da neće.

- pomislih i rekoh: parjat će trud veće.
Nu druge tajaše on misli skrovene 1665
neg srcem kazaše, privari da mene.
Pak poče za time opet zled otkrivat
i, Rakle, tvê ime čestokrat nazivat.
- Raklica: Da bi se zabilo to ime u skora,
kad uzrok jes bio od vele zla tvora! 1670
- Vukoje: Veljaše: Dušo mâ, Rakle, mê sunašce,
smrt mi tvâ veoma uvrijedi srdašce.
A ne znam poznavâ duh li tvoj mû boles,
ma ćeš znat sad prava mâ ljubav ako jes!
Od moga duša ti života budući 1675
bez tebe ostati ne mogu živući.
Kad mi nije živjeti, trjebuje, gospode,¹⁰¹
putem te slijediti kijem najprije ti pođe.
Tvoj jes put pun truda po kom ti otide,
pokle ti je zvijer huda na mrve raskide.¹⁰² 1680
I meni smrt taku iznaći podoba
da svrhu jednaku imamo mi oba.
Može bit zvijer koja ali isti vuk prispije
telesa da moja pak mrtva izije.
Itako čim oba bude smrt umorit, 1685
jednaka utroba obima nam grob bit.
Pak uprije u me oči i reče: Zbogom stoj,
moju smrt svjedoči gdje pride stupaj tvoj.
I kako toj reče, nimalo ne postav,
prješno se zateče i skoči strmoglav. 1690
Imavši na nj opas htijah ga popasti
srčano ja za pas ne dat mu za pasti,
nu jako on trže sobome, vaj, toli
ovi pas pritrže a sletje nizdoli.
I tako dni svrši nevoljnik u taj čas, 1695
slomi se i skrši u malo praha vas.
Eto vam znati dah glas, družbo, nesrećni
od plača i uzdah uzrok vam po sve dni.
Poću ja objavit njegovijem smrt ovu
da budu pripravit grob tijelu njegovu. 1700
- Raklica: Prem je, vajmeh, bez milosti
i kameni srce moje,
ter ne pukne sad na dvoje
od tolike, vaj, žalosti! 1705
Nu sad poznam da mi pravu,
braće, ljubav ti nosijaše
kad neima stvari draže
za me dati neg tvû glavu.
Ako smrti cječ lažive
moje, gorko htje umriti,¹⁰³ 1710
što ja imam učiniti
gdje tvâ mladost mom ne žive?
Drag Ljubmire, razlog prosi
da tvoj zajam opet vratim
i da za te život skratim 1715
i ti za me kakono si.
Da se blago puti moje
škljan po škljanak na sto dila
ne bih, vajmeh, zamijenila
nepravredne smrti tvoje. 1720
Neg tvû mladost, dušo, vrijednu
u cvijet ljepši nađe smrca

- radi moga tvrda srca,
ne za tvoju zloću nijednu.
- Ako umrem ja nemilo, 1725
umrijetiću er sam kriva,
i nije pravo da sam živa
za prihudo svoje dilo.
- Zato nitko nemoj cvilit
gledajući mē žalosti, 1730
ne dostojim ja milosti
kad se ne umjeh ni ja smilit.
- Toli plaču oči naše
Ljubmirove cječ nesreće,
potrebuju suze veće, 1735
malu žalos svaki kaže.
- Tvoj povenu cvijet gizdavi
a nije koga, dragi braće,
tvoju mlados da proplače
i da u grob nju postavi! 1740
- Da u vlase ruke umijesi
nad blijedijem¹⁰⁴ tvojijem licom
i tratorom i ružicom
tebe mrtva da uresi.
- Zato srce me uzdržim 1745
i desnicu ovu moju
u životu da postoju
čim da dila ja izvršim.
- Kad od plača moga ljuta
budu lica tvâ oprana, 1750
koja stoje sa svijeh strana
tvojom krvi ogreznuta;
- Kad izvrše ruke moje
svakolika ova dila
vrh vrijednoga tvoga tila
kâ mladosti tvoj pristoje, 1755
- Umrijetiću pak i sama
er sam na smrt ovu spravna
kojom umrije Tižba slavna
cječ dragoga nje Pirama. 1760
- Ter ću oštar mač popasti,
psi otvorit i krv prolit
i mrtvu ti vrat okolit
pak ranjena na te pasti.
- Ma što već cknm ter ne ištu
mjesto gdi¹⁰⁸ se taj smrt zgodi,
ti, Kalina, sa mnom hodi
er te od puta držim vištu. 1765
- Kalina: Ja ću s tobom, Rakle, otiti,
ukazati hoću misto, 1770
ma ti ne dam pak zaisto
samu sebe pogubiti.
- Raklica: Ukaži mi, vajmeh, stijene
pod kojima Ljubmir leži,
ni me čuvaj, ni me tješi, 1775
ni ustavlja' umrijet mene!
- Lovorko: Mučno je pritrpit čovjek kad izgubi
koga on na saj svit srčano uzljubi.
Ma kâ je boljezan kâ se ne prigori
navlaš smrt svaki dan po svitu kâ mori. 1780

- Mladice ti moja, ne hodi na put taj,
čin da mlados tvoja još žive na svit saj.
Raklica: Što rekoh meni toj izvršit trebuje;
bez dražijeh život moj da žive čemu je?!
Kalina, hod sa mnom nesreću sadruži, 1785
nitkore pak za mnom ni cvili, ni tuži.

Sena treća.

Dubravko i Lovorko.

- Dubravko: Ljubavi, djela tvá gorka su i jadna,
ljuvezan tvoja sva zašto je neskladna;
jer komu tvoj se oganj ražeže u prsi
omrazu staviš na nj da druga na nj mrzi 1790
On nebog izzijeha a lazit ne more,
a ona od smijeha uspuca rug tvore.
Kad zube ocijeri i već duh pođe mu
tad mu se uvjeri i dobra hoće mu.
- Lovorko: Ljubavi tu vrag s tom način je to opak,
živijem špota mnom, mrtva me ljubi pak. 1795
Vila se svak bljudi kē obraz odnose
i bježi od ljudi jak divje te koze.
Blažene od ruke od našije žene su
kē s darom jabuke ljubav ti vik nosu. 1800
Nećeš ih primamljat za njima hodeći
ni se svej pristavljat u sve njim godeći.
Od koga čovjeka vlahinja primi dar
opet ga dočeka: dunju da iz nidar.
- Dubravko: Naše su sve mome malahno sugrube
ali su pitome: ko ljubi — uzljube. 1805
Krotke su, ne plahe, od ljudi ne bježe,
kad godi uz vlahe u noći uzleže.
Grube su, ne bijele vlahinje istinom,
čvrste su li vele vonjaju pelinom. 1810
Uhiti za njih put najvećma rukami,
ne može' uštinut, kakono tvrd kami.
Čvrsta put draga je svakomu čovjeku,
a koja slaba je nije mila taj viku. 1815
Kako ove ljepave bez posla koje su,
u obraz gizdave, a lude u mesu.
Da s kojom uzležiš uzvonja zlo, brate,
ne umiš, prije da bježiš er pada gad na te.
- Lovorko: A svaka vlahinja, a mlada najliše
hladna je jak dinja a cvitjem miriše. 1820
A čovjek prije hoće kú čvrstu vlahinju
neg čiste bjeloće i ljepos vilinju.
Gizdave vile su ljeposti sunčane,
čovjeka zanesu da im rob ostane. 1825
A mrke našijenke mlad pastir ne žudi,
ma ures od plemke srce mu probudi.
- Dubravko: Istinom vil lipa oči nam privari,
ma kad se opipa nogom te udari. 1830
A našijeh od vrsta to dražja izlazi
er milija jes čvrsta neg bijeli obrazi.
- Lovorko: Vlaška kći što nije vik bijela neg mrka,
a grudu vazda ije i milijeko svej srka?
- Dubravko: Jerbo je sunčan zrak od kada isteče
i dočim zađe pak svej vari i peče.

- Lovorko: Da zašto mâ očas nije bijela, rec, meni, 1835
 nego kako crna mas a vazda je u sjeni?
 Dubravko: Rođen si od traga Jeupak od koga 1840
 tere vrag od vraga rodi se crnoga.
 Nu dosta besjeda, maskare i tvoje,
 pojmo znat ureda od ove vil što je.
 Umrla je li ve, koju li smrt uze,
 al'tužna još žive plačući u suze.
 Svrha četvrtoga ata.

At peti. Šena prva.

REMETA sam

- Čudan je život naš, pun svake nevolje;
 živini svakoj dvaš na sviti¹⁰⁶ jes bolje,
 jer tugā ne prima od nijedne¹⁰⁷ protive, 1845
 potrebe sve ima, bez brige ter žive.
 A čovjek nevoljan od kad se objavi
 na saj svit¹⁰⁸ svaki dan u trudu boravi.
 Kad na svit¹⁰⁹ izljeze živina kâ godi 1850
 na noge digne se i ončas ishodi.
 A ljudi neboge treba da druzi
 postave na noge po mucu po duzi.
 Živina odjeće donosi na sebi
 i drugu nije veće iskati njoj trijebi,
 a čovjek u znoju i trudu dan i noć 1855
 za na se vrc koju haljinu nije mu moć.
 Živina ne ore ni kopa na svijeti
 a hranu nač more i more živjeti.
 A čovjek ophodi od svita¹¹⁰ sve strane 1860
 i jedva nahodi što će bit za hrane.
 Hotjenje od zvijeri vazda je jednako
 ter jedan put tjeri u brijeme u svako.
 Nije njoj stvar draga bitju nje kâ udi
 neg što joj pomaga to ište i žudi. 1865
 A čovjek što misli promijeni u kratko:
 sad ljuto što želi, sad gorko, sad slatko.
 A što mi žudimo bude nam protivu
 i od šta bježimo korisno sve biva.
 Što jučer jes bilo volji nam mrzeće,
 to danas jes milo i drago odveće. 1870
 A zašto tej volje vladaju na svit nas
 razlike nevolje stižu nas na svak čas.
 Raklicu kako ovu koja lov obljudi
 ter malo u lovu i život ne izgubi.
 A ko njoj zabljudi što ima najdraže 1875
 kakono od hude od smrti bježaše.
 Pak taj lov ostavi i poče ljubiti
 i cijec te ljubavi pođe se ubiti.
 Ma Rakle nu parjaj a opet razbira'
 na što je želja taj dovela Ljubmira 1880
 kî razlog ostavi a volji da se u vlas,
 eto sad nije živ, ubi se sam danas.
 Prokleta ljubav bud i svi kî nju slide
 er za nje ljuven blud sve ljudstvo zlo ide.
 Iskra nje plamena prokleta još da je 1885
 i kî broj bremena za nju se potraje.

I zasve ljuvezni da sva zla dohode
 li ljudi nesvijesni za varkom nje hode.
 Po način lepira¹¹¹ vladamo život nam
 ki smrti umira ku naći bude sam. 1890
 Sljepački ter hode ginemo na svak čas,
 požude tej vode nad jamu lijepo nas.
 Desnica višnjega neg što nas sahrani
 i od zla našega štiti nas i brani,
 pače nas prem vlada dobra oca po način 1895
 razumom on kada zao pozna da je sin.
 U ruci bič drži kojim ga ošine
 a drugom pridrži da se ne ukine.
 Bože ove mladce ti ludos pridrži
 moći tve desnice da život ne svrši. 1900
 Za slavno tvê ime neznanu pomози
 u svako er vrime milostiv bio si.

Šena druga.

Vilenik i Remeta.

Vilenik: Kamo se tko¹¹² pravi čineći neprav sud
 da zakon ljubavi jedan je težak trud,
 i svoje tko znanje pod posluh nje drži 1905
 da stigne kajanje i (da)¹¹³ zlo obrši.
 Jer ga ću nesvijesna ukazat razloži
 i kudi da ne zna, toči se tot kozi.
 Ljuveno kraljevstvo dobro je u svemu,
 razliko blaženstvo pribiva u njemu. 1910
 Tko u njemu kuša ki dio čemeran
 ljubav ga tim kuša je li u to njoj veran.
 I koga iznađe pravedno da služi
 što ima najslađe čini mu da združi.

Remeta: Tko ovo uzdviže ljubavi tamni dvor? 1915
 Pristupi na bliže ter sa mnom progovor!
 Ovo li jes Miljas, mudrosti ki slove,
 a kažu da je vas lud riječi njegove!
 Ti li si koji hoć ljuvezan uzvišit?

Vilenik: Da ti li s' ki nje moć išteš sad podnižit? 1920
 Remeta: Na ljubav ja mržu zašto je pakljena.
 Vilenik: Na glavi ja držu er je stvar hvaljena.
 Remeta: Koja se nahodi, rec', u njoj pohvala?
 Vilenik: Na dobra navodi velika i mala.
 Remeta: Dovodi k nesreći velikoj i šteti, 1925
 od ljudi dio veći š nje gine na svijeti.
 Paček š nje svak krzne s zla puta i diže,
 kreposti izvrsne nauči i stiže.

Remeta: Nauči put tjerat od lasti opake, 1930
 dugo spat, pit, žerat i stvari sve take.
 Ljubav je protivna istini tko grede.
 Vilenik: Inako sve biva nek su tvê besjede.
 Remeta: Trbuhe na prazne sva ljubav pogine,
 i oganj izgasne bez drva, izgine.

Vilenik: Ja viđu koga je ranila ljuvezan 1935
 jesti i pit ne haje ni mu je na um san,
 neg se rve svom silom misleć dan i noć
 kreposnijem kijem dilom¹¹⁴ u milos da će doć.

Remeta: Od zločesta tijesta pogača nije bijela, 1940
 ni ljubav zločesta od dobra vik¹¹⁵ djela.

- Vilenik: Korisna u svem jes, uzmaža sve se njom.
Remeta: Isprazni vas pinez¹¹⁶ i satre stoke i dom.
Koga je ujela taj zmiija da t'povi:
ne mož nać pepela u kući njegovi.
- Vilenik: Što od dobra ishodi sve bude dobro toj. 1945
Remeta: A ljubav kô rodi koli je znati njoj?
Vilenik: Od mira i sklada ona se zameće.
Remeta: Istinu nazada ostavljaš odveće.
Da nu ti ispravi, primudra ki s'glava.
- Remeta: Dobro znam ljubavi, ko mat¹¹⁷ jes prava. 1950
Vilenik: Ti mater objavi razlozi tvojima
naćeš od naravi početak da ima,
koja je na saj svit od Boga stavljena,
ne može od nje bit nego stvar hvaljena.
- Remeta: Žimi ti s pravoga daleko puta si. 1955
Vilenik: Nu ti reć, zaboga, otkuda izlazi.
Remeta: Najprvo grda slas i mnogo žeranje
porađa lotru las i dugo toj spanje.
San čini malu svijes da pamet zaludi,
zla pamet rađa bijes i želju probudi. 1960
A želja razgori obijesna opeta
tere se tuj stvori taj ljubav prokleta.
Ter grlo i las ta prvi je nje korin
iz koga izrasta od zloće svaki čin.
- Vilenik: Da tko svijet ponavlja neg želje ljuvene? 1965
Remeta: U taj broj ne stavlja ni muža ni žene!
Vilenik: Al nije podložna taj vrsta ljubavi?
Remeta: Ljubav je razložna koja ih sastavi.
Tom se svijet uzmaža i ljudstvo rasplodi
gdje milos jes draža veći se broj rodi. 1970
- Vilenik: Milos je najslađa kû ljubav sastane.
Remeta: Ali ta sve rađa proklete spurjane.
Vilenik: A spurjan nije li kako svaki čovjek?
Remeta: Nije vran bijeli ni kopil dobar vijek.
Vilenik: Svak spurjan da to je ko čini zlo djelo? 1975
Remeta: Ne drži taj ko je biljega na čelo.
Vilenik: Da svi su neznani sinovi toj naši?
Remeta: Taj nami red brani, ti na nas ne laži.
Vilenik: Da zašto na vrijednu ljubav zlo veliš ti?
Remeta: Er dobru stvar nijednu nije moć njoj riti. 1980
Vilenik: Mnoge su ljuvene zamijerne kreposti.
Remeta: Ne uči ti mene, dobro ih znam dosti.
Vilenik: Ko kû stvar poznava, poznava nju djeli;
a praviš ne dava toj nam red ni veli.
- Remeta: Poznavam samo ovoj: da je ljubav taština 1985
i ne mož nać u njoj vik¹¹⁸ dobra načina.
I velim: ko ljubi slijedi put živima,
a pamet izgubi kako pjan od vina.
- Vilenik: A pravijem ja tebi: ko tjera ljuvezan 1990
pamet mu rastrijebi i bude vele znan.
Ukaza kû hitros Parid kad Elenu
odvede bivši gos i uza za ženu.
- Remeta: U svojoj ko svisti¹¹⁹ razmisli svrhu pak,
ne kako ti isti Prijamu sin ludjak,
tom željom razgoren ne gleda on naprid, 1995
učini razoren od Troje slavni zid.
- Vilenik: Da s pjesnim Orfeo cječ drage njegove
nije li priveo na milos vragove?

- Remeta: I taj je bio lud kî stavi trud zaman
jer ne da božji sud iz pakla izit van. 2000
- Vilenik: Tezeja Arijadna nauči izljesti
iz mjesta prem jadna i zvijeri izjesti.
- Remeta: Na svrhu htjeh reći od te njih ljubavi
er samu nju speći na kraju ostavi.
- Vilenik: Akoncio prilipi za imat za svoju 2005
ljubovcu Lidipu namisli stvar koju?
Jabuku podvrže pisanu u slova
zakletvu kâ zdrže da će bit njegova.
- Remeta: Na ludos izide, mož li znat od toga,
er ona otide od muža prvoga. 2010
Na strane postavi bremena minuta,
što od te ljubavi zgodi se zla puta.
Što se je prem sada zgodilo htjeh mi rit
i u toj nazada ostat ćeš i dobit.
Al Rakle nije danas pogibla ni Ljubmir? 2015
- Vilenik: Od oba dobar glas čuti ćeš, imaj mir.
Kî dobri glasi su smrt prijeka gdje no je?!
- Vilenik: Oba dva živi su veselo ter stoje.
- Remeta: Po čemu znaš tu stvar da t'malo upitam?
- Vilenik: Otajna zvijezdā zgar razumom dohitam, 2020
s nebesa od kih moć sve vlada na svijeti
ter sve što ima doć poznavam pameti.
- Remeta: Otajna od nebi ne može znat čovjek
ni toga ja tebi vjerovat neću vijek.

Šena treća.

ŽVATALO, popijeva

- Bio zgovor od družine na lijepoj sopri sjede 2025
kada no se dobro pine vesele su sve besjede.
A gdino¹²⁰ se vazda posti i gdje čovjek kljun ne skvasi
nije smijeha ni radosti neg uhiljen jedva lazi.
Pjesam je lijepa ova s razlogom sve pravi;
zašto se u slova u zlatna ne stavi? 2030
- Bogme je istina što pisam mâ veli,
gdje je kruha i vina čovjek se veseli.
U meni ta je čud: čim kuto ne spravljju
ne mogu poč nikud zlovoljan sve drimlju. 2035
- A kada lazmem ja s mene san otide,
rajdanca njekoja srce mi obide,
ter blago ni nedno nad srce veselo;
nad brašno vrijedno i vince nad cijelo.
Zašto ijem i pijem, što imam sve daju
er slikom nisam tijekom kî za se ne haju, 2040
kî za imat dinare život svoj ne štede
prigaju se i vare i sahnju i blijede.
Svoj život ne časte, koža im prisahne,
a runja poraste od piće lagahne.
- Svaki njih uskrati da im je veći lak 2045
ter im se po smrti useru na grob pak.
Daleko svak me stoj ko tisne jes šake
er mene mrzi toj huđe zlo od mrake.
Drž me svak za slugu ko blaga razmeće,
kî je kumu i drugu a sebi najveće. 2050

Jer koris prava je život svoj uzdržat,
 u skrinje ne pjenez zatvorit i držat.
 I trgat u poslu život svoj svaki čas
 nositi kožu zlu i vazda suh obraz.
 Ja neću patigat ni stati zle volje, 2055
 neg trunfat i migat što mogu najbolje.
 Jer truda podniti ne mogu za muhu¹²¹
 a jesti i piti ne praštam trbuhu.
 Otac me moj tiska jutroska na svu moć
 i molbam on iska da budem na teg poč. 2060
 A teg mi spomeni kakono vješala,
 drago je poč meni gdi je škware za žvala.
 Toliko dodija, toliko besjedi,
 da rekoh tamo ja: Ne podoh ni pedi.
 Nu skoči: Ti nijesi ni težak, ni sin moj! 2065
 Čuka, rijeh, objesi, na teg me slat nemoj.
 Ma kad mi daše glas: Žvatalo poteci,
 Ognjanu¹²² večeras da spravlja pir reci.
 Kom tada za pir čuh radosti od mnoge
 sobome ja maknuh i skočih na noge. 2070
 Za meso, vino i kruh vijek poču svijeta kraj
 er nosit pun trbuh zemaljski scijenim raj.

Šena četvrta.

Remeta, Vilenik i Žvatalo.

Remeta: A tko¹²³ se toj ženi, Žvatalo, rad bih znat?
 Vilenik: Za koga ti meni ne hotje vjerovat. 2075
 Raklicu gizdavu uzeo jes Ljubmir
 večeras ter slavu pripravlja on i pir.
 Remeta: Nijesu li još danas umrli samohoć?
 Vilenik: Ljuvena svojim vlas na brijeme da pomoć.
 Žvatalo: Jedna se pripovijes zgodila, Remeta,
 čovjeku koja svijes u vjeri zameta. 2080
 Vilenik: Da' hvalu jur mnogu ljubavi ti sada!
 Remeta: Zahvaljam ja Bogu svakoja ki vlada.
 Sreća vam objavi sad od ta dva mlada.
 Vilenik: Ja vidim ljubavi hoć sluga bit sada.
 Remeta: Podi tja napasti u crne u stijene, 2085
 ne ima oblasti tvâ zloća vrh mene.
 Vilenik: Čovjeka na svitu naskaće napas taj.
 Remeta: Besjeda ne smeta', nu naprijed spovijedaj.
 Žvatalo: Dode me danas glad, ne mogoh nač mira 2090
 ter podoh toga rad do našijeh pastira.
 Tuj sir se nahodi i mlijeko još muze,
 odlučih štogodi da vržem ja u se.
 Prem bihmo veseli za kušat sve redom
 nješto mlijeka u zdjeli izmiješana medom. 2095
 Pogledav uzgori planinu nad nami
 nješto se obori jak podrt kî kami.
 Niz mjesta taj strma čim leti veomi
 prid sobom množ grma objija i lomi.
 Najprije tuj mnoge zgar hvoje padoše
 pak Ljubmir prid noge bivši zgara loše. 2100
 Ter u put vas streptje ter ne da Bog rane
 er kako doletje udari na grane.
 On bješe po svemu što mrtav, mrtav vas,

- ne bi duh u njemu a žut je u obraz.
Vrat njemu dizasmo, bješe se potplati,
po ničem ne znasmo da će živ ostati. 2105
Veće ostah dresao za punom ja zdilom
kū kušat uzeo bih s družbom veselom,
neg li cječ bolesti i smrti Ljubmira
za Rakle objesti kî hoteć umira. 2110
Po malo pristupi tuj nada nj Raklica,
iz glasa zaupi derući sva lica.
I poče vlas po vlas od glave izmicat,
u vele tužan glas ime mu zaricat.
Bješe cvijet rumeni s bilim sadružila 2115
i svojijem prameni vijenčac lijep savila.
Njim čelo mu okoli, posu ga cvitjem još
pak pade na nj doli u ruci držeć nož
Poče ga celivat roneći suzice
i njimi umivat pribijelo toj lice. 2120
Nu taj plać mogući i obraz uz obraz
svu mu put zavrući, oživi u taj čas.
Kom oči otvori i dragu vil vidi
gdje tužbe tej tvori, gdje plače i blidi;
reče joj: Gospoje svijeh gospoj na sviti 2125
da li sad rad moje smrti toj činiš ti?
Tej suze ustavi, ustavi tužbu i jad,
tvoj sluga ozdravi i tobom žive sad.
Uzmi me za slugu kupljena na zlatu
zašto ti ja drugu ne mogu dat platu. 2130
Prigrli onoga i veće do vika
uze ga za draga svoga virenika.
On skoči najbrže i ljubi usti njoj,
kolo se zavrže, u njem je velik broj.
Po tomu još mjestu igra množ od ljudi 2135
i sad će nevjestu provesti ovudi.
I mene naprijeda hotješe otpraviti
neka im ureda činim pir pripraviti.
I hrlo potekoh na taj put veseo, 2140
ocu mu glas rekoh, kolač sam uzeo.
Ter mjesto kolača spravi se trpeza,
stavi se pogača, dobra vina i mesa.
Meni bi trunfati tu svega do volje
pak činih zaklati tri vole najbolje. 2145
I da se najpreče svaki gos zazove
i vari i peče i da sve gotove.
Večeras opeta lijepo ću zasjesti
tere ću do svijeta svej piti i jesti.
Remeta: Hvaljen Bog bud svuda er krepos njegova
prem mlada i luda sahrani dva ova. 2150
Žvatalo: Tko bi ga gledao gdje leti za pasti,
živ, svak bi rekao, neće tli dopasti.
Vilenik: Koliko dobara danas se zgodilo.
Remeta: Bog na svit sve stvara što njemu jes milo.
Vilenik: Najprvo dobro jes danaska najveće,
er Ljubmir živ sad jes bivši umro prem veće. 2155
Remeta: A drugo dobro bi er život Rakli osta
kâ sama dat sebi voljaše smrt dosta.
Vilenik: A treće: Ljubmir trud parjo je i gork jad
i Rakle vrlu ćud, blaga je vele sad. 2160
Remeta: Još jedno reć meni blago sad ostaje:
Ljubmir se er ženi a Rakle udaje.

- Žvatalo: Da ovo još jedno dobro se ostavlja koje je prem vrijedno i najveće valja.
- Remeta: Nu ga ti spomeni kē će to dobro biti? 2165
- Žvatalo: Večeras što meni biti će rep pun i sit.
- Vilenik: O repu ali ti i tvomu trbuhu!
- Žvatalo: Jeda ću nositi rilicu tač suhu?
- Pameti a neću zvijezda se dohitat, veselo živjeću, gostit se i čitat. 2170
- Remeta: S kusom kû dobrinu nahodiš, rec' uprav.
- Žvatalo: Kad poijem i pinu veseo sam, krepk i zdrav.
- Ma kē ti u librih koristi nahodiš izgubiš obraz, smih, zlovoljan ter hodiš.
- A paka kada je razuman svjet rijeti slušati tuga je, ne bude pameti. 2175
- Daleko sve vaše leganje mene stoj, volio bih po čaše ja vina neg sve toj.
- Ovo nam nevjeste sviriti činju ja ma za pir vi nijeste, s vami nije veselja. 2180
- Ovo je čeljade za pira dobar gos, ne o knjigah kî rade, ostinut kimi je nos.
- Remeta: I nami jes milo nevjestu gledati, ne prešat u rilo dobar kus metati. 2185
- Vilenik: I nami ugodno veselje vele jes ma ne sve slobodno čeljucat u nesvijes.
- Žvatalo: Tko žive a posti misleći noć i dan ne ima radosti razgovor nijedan.
- A slatko ko jede i volju pit ima š njegove besjede razgovor svak prima. 2190
- Naučaj moj ću rit kad gozbu gdje čujem dođe me ufatit da se tuj pošujem.
- Jezik mu bude suh, ne mogu da pljunu, ogladni moj trbuh pri dobru bokunu. 2195
- Onuđe svatovi od nas sad proči će nu na nas sad ovi tovarju svratiće,
- Prvijenca ovo nam s tovarjom naprijeda daj vince da ogledam taj buzat ureda.

Šena peta.

Prvjenac, Žvatalo, Remeta,

Vilenik, Nevjesta i Svatovi.

- Prvjenac: Ma uzmi, pij, brate, i vi starci vrijedni, nevjestu i svate ko sreta, ne žiedni! 2200
- Remeta: Dobro ste došli vi, svatovi primili.
- Svat prvi: Veseli i zdravi i vi nam svi bili.
- Vilenik: Čestit vam vjerenik, svatovi s nevjestom, hodila svjetla vik, koristan š njome dom. 2205
- Ovdi nam igrate za jedan čas samo!
- Prvjenac: Miljase, naš brate, da te poslušamo.
- Nije li još bolje da najprije pine svak, ter će bit od volje svakomu igrat pak. 2210
- Hod naprijed stari svat, a za njim družba ina, jer ćemo poigrat, ko godi začina!
- Kor muški: Vi mlade koje ste obrale svijet ovi, hteći bit nevjeste vođene svatovi, svaka vas tvrdo se frondelam podveži, poslije tuj prose ne čijer'se s rudeži.

- Kor ženski: A za kú stvar drugu muž ženu uzima,
nego li za drugu i da š njom plod ima. 2215
Razgovor da mu je prišad mu trud koji,
ne da mu posluje ni robom da stoji.
- Kor muški: Bog ženu satvori pod posluh od muža,
da služi i dvori i njega da sluša. 2220
A ljudi veoma da rano ustanu,
da pošad pak doma naredno sastanu.
- Kor ženski: Kada Bog jedini mladijenke zajedno
dā da se učini od tijela dva — jedno. 2225
Budući jedno oba, što je ona, on je toj
trudit ne podoba bez njega samo njoj.
- Kor ženski: Narav je taki sud ostavila i ti red,
da ženski vas je trud ma muška zapovijed.
Ma žene odgone od sebe svu muku 2230
imavši svu one na gizde odluku.
- Kor ženski: Narav je stvorila čovjeka jačega
i tijem je rijet htjela: trudit je za njega.
Ma znaniji po veće budući on od nas,
nam službu nameće a sebi hoće vlas. 2235
- Kor muški: Na svijetu svud jači gospodi a i vlada,
nejak se potlači i stoji nazada.
Ma silu žena ima u licu svom njeku
ter svu vlas otima tezime čovjeku.
- Kor ženski: Nije u nas kreposti proč sili ljudskoj stat,
trebuje ljeposti našome š njim rvat 2240
koja je i jaka i moći od lava
ter joj se moć svaka od ljudi pridava.
- Kor muški: Ljepota kreposna u kratko vaša jes,
dočime ne pozna nevještan ljudski bijes.
A kād ju posjede već za nju ne mari,
sva želja tja grede, nogom se udari. 2245
- Kor ženski: Naš obraz gizdavi čovjeka primili
od naše ljubavi da se vik ne dili.
Što veće uživa kogodi ures naš:
drži mu svej biča, žudi ga veće dvaš. 2250
- Kor muški: Najmanja sad mrva ljepote meu vas;
pozlačena drva, staviv gad na obraz.
Ne samo ne steže na ljubav to koga,
sto milja ma bježe svi ljudi od toga.
- Kor ženski: Da nismo izabrane prilike i mile 2255
ne bismo gledane od svijeh mi bile.
Bijeje smo, rumene, uzrasta od jele
ter ljudi nas cijene i žude svi vele.
- Kor muški: Od lakta štopele čini vas uzrasti,
rumene i bijele — naprave od masti. 2260
Žene, vaš je ures kim bude svijem draga,
obrtna kada jes da svud ruke ulaga.
- Kor ženski: Dosta je da mlade pohite za sebe,
a nijesu da rade od kućne potrebe.
Jer ženam svijem valja lijepo se uresit,
a muža izvalja da će se objesit. 2265
- Kor muški: Kad objed nije spravan i kućna svaka stvar
nemir je pripravan i bude svada i kar.
A gdje jesu riječi stavi se i ruka
ter žena uskriči ali ti muž da šaka. 2270
- Prvjenac: Hod s nama, Remeta, na piru našem bud.
Žvatalo: Vesele da smeta gdje drimlje hodeć svud.

- Prvjenac: Blagosov da tko bi mladijencom dao sad
koji se podobi njimi na stan došad.
- Remeta: Za tako djelo ja i dobre ću doć volje, 2275
Žvatalo neka zja, puno mu jes volje.
- Prvjenac: I ti hod, Miljase, u družbu u našu.
- Vilenik: U dobre bud čase, zapovijed na vašu.
- Žvatalo: Ja li bih na odmet ter me zvat ostavi
ki valjam svud za pet gdi se pir pripravi? 2280
- Prvjenac: Znam svudi ti si gos i prijatelj tebi je svak,
Žvatalo, gdje tvoj nos oćuti pečenjak.
- Žvatalo: Da što mniš da ćete bez mene pir jesti,
ovo će vam dijete najprvo zasjesti!
- Svat stari: Kako vam drago bud igra ova sad naša, 2285
naš je bio mao trud, zapovijed sve vaša.
Kako mi umismo, tako smo igrali.
- Vilenik: Tanac vam primismo, da vam se zahvali.
- Svat stari: Mi ćemo ojtj vas, brijeme je poč na dom,
u dobar stupaj čas nevjesta sad sa mnom. 2290
- Žvatalo: U igri želi se prije neg se otide,
dobro bi svak da se časicom obide.
- Remeta: Potrpi, mladice, doćim ti dan svjeta.
- Žvatalo: Molju te zdravice družini ne smeta.
- Remeta: Vazda li Žvatalo! Jezik tvoj prisahne! 2295
- Žvatalo: Primivši ne malo čovjek bo odahne.
A žedan ko nije, rekao bih, Remeta,
ako se napije on želju susreta.
- Remeta: Počekaj ti malo, ne pivši umrijet neć,
doćim ja, Žvatalo, pet riječi budu reć. 2300
- Žvatalo: Izreci ureda, od želje pođe duh,
jezik mi pogleda gdi je ko spuga suh.
- Remeta: Nevjesta, ti ideš iz tvoga u tuj stan;
kada u nj ti prideš čin da je koristan.
Nastoj tuj da stoka svaki čas veća je. 2305
- Žvatalo: Gdje nije dobra smoka kozi tu ništa je.
- Remeta: Ućini da je rad došastju svak tvomu,
ili star ili mlad ki bude na domu.
Starije počitaj i miluj sve mlade. 2310
- Žvatalo: A sebe napitaj čim nađeš najslade.
- Remeta: Naredna čin da si i pamet svu stavlja'
i dobro sve pazi gdje spremit što valja.
Na desno i lijevo svrći se i preši.
- Žvatalo: A nastoj da crjevo lačno ti ne reži.
- Remeta: O ponoća ligaj a rano ustani, 2315
dobar red svemu daj, sve spravno dohrani.
I umij ti gosta pošteno primiti.
- Žvatalo: Čin da mu jes dosta i jesti i piti.
- Remeta: Pospješno lonac var da prispije k obidu,
kad svekar dođe star, i čini da sidu. 2320
- Žvatalo: Jaoh, što se sad lonac prida mnom imeni,
za nj život na konac došo je jur meni;
tej riječi pusti tja, brijeme je k večeri!
- Vilenik: Mnogo ti tu ne zja', poj zlu čes prožderi!
Volju u svem izvrši i svekra i muža 2325
i način svej drži da im se riječ sluša.
Od piće što je bolje prida nje primakni.
- Žvatalo: Sladi kus u volje ti sebi utakni.
- Remeta: Ako ti nauk moj uzbudeš obslužit,
tebe će mir i goj sve tvoje dni družit. 2330

Svat stari:	A dobrom sad kobi hodite naprijeda. Lijepa ti hvala bi od tvojijeh besjeda. Svi zbogom ostajte, pale su jur sjeni.	
Vilenik:	Dobar put imajte, svatovi poštenu.	
Zvatalo:	Jur na pir grede se, trbuše, uživa, gdino vrh trpeze obilno sve biva. Što ne imam večeras od čaplje dilji vrat u dugo da mi slas u grlu bude stat. Ma je dar od Boga, trbuh mi je suzetan, kušaću zašto ga rastežem svaki dan.	2335 2340
	Ma što je skup ovi? Mnim na vonj od pira koji se gotovi; da se ova množ stira! Ja velju: svak doma pođi piti i jesti, vara se veoma ko s nami mni sjesti!	
	Bijedni Zvatalo da dođu svi na čas, ne bi ti ne malo svrgao u očas. Daleko sad svak stoj od naše večere, ja ne dam dio moj da nitko poždere. Odletih već ja na ovi pir slavan, a vi svi pojte tja večerat na svoj stan.	2345 2350

Svrha.